

SZAKNYELV ÉS SZAKFORDÍTÁS

Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról
2015

Szerkesztők: Fata Ildikó és Veresné Valentinyi Klára

Lektor: Heltai Pál

Anyanyelvi lektor: Ivókné Szajkó Ottília

ISSN 1587-4389

Szent István Egyetem, Gödöllő,
Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet
2015. szeptember

TARTALOM

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	5
I. A TERMINOLÓGIA INNOVATÍV OKTATÁSA A SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN	7
<i>Veresné Valentinyi Klára</i> OLVASSUK ÚJRA A „KLASSZIKUSOKAT”! TERMINOLÓGIA TÉMÁJÚ CIKKEK A SZAKNYELV ÉS SZAKFORDÍTÁS CÍMŰ KIADVÁNYBAN	7
<i>Fóris Ágota</i> OSZTÁLYOZÁSI MÓDSZEREK A TERMINOLÓGIÁBAN ÉS EZEK OKTATÁSI VONATKOZÁSAI	27
<i>Villányi József</i> AZ UNIÓS JOGANYAG FORDÍTÁSA: SAJÁTOSságOK ÉS KIHÍVÁSOK	34
<i>Fischer Márta</i> TERMINOLÓGIAOKTATÁS A SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN - MIT, MENNYIT, HOGYAN?	41
<i>Mészáros Ágnes</i> A DIAKRÓN SZAKSZÓKINCSVIZSGÁLAT ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI	55
II. TERMINOLÓGIAMENEDZSMENT A GYAKORLATBAN	65
<i>Demeczky Jenő</i> A SZAKFORDÍTÓI MUNKA SZERVEZÉSÉNEK VÁLASZAI A GYORSULÓ MŰSZAKI FEJLESZTÉS KIHÍVÁSAIRA	65
<i>Fata Ildikó - Veresné Valentinyi Klára</i> KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS A TERMINOLÓGIAKEZELÉSRŐL A CÉGEK ÉS FORDÍTÓIRODÁK GYAKORLATÁBAN	77
III. A KÖNYVTÁRI ADATBÁZISOKRÓL	86
<i>Dróth Júlia</i> AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRAK ÉS A SZAKNYELVET, SZAKFORDÍTÁST OKTATÓ NYELVI KÖZPONTOK EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉGEI	86
<i>Faludi Andrea</i> KÖNYVTÁRI ADATBÁZISOK A FORDÍTÁS SZOLGÁLATÁBAN	102

IV. A SZIE SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSÉNEK GYAKORLATÁBÓL 111

Rudnák Ildikó

A MAGYAR NYELVHELYESSÉG CÍMŰ TANTÁRGY ÉRTÉKELÉSE A SZIE
SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSÉBEN RÉSZT VEVŐ HALLGATÓK KÖRÉBEN 111

Közreadják: Kráncz Imre — Veresné Valentinyi Klára

PÉLDÁK A SZIE NAPPALI A FELVÉTEL ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ DIPLOMÁHOZ
KAPCSOLÓDÓ SZAKFORDÍTÓ SZAKIRÁNYON VÉGZETT HALLGATÓK
TERMINOLÓGIAI KUTATÁSAIBÓL 128

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

2015. január 22-én 16-ik alkalommal találkoztunk a fordító- és tolmácsszakma képviselőivel a gödöllői szakfordító szakmai napon, hogy ismét beszéljünk egy mindig aktuális témáról, a terminológiakezelésről a szakfordítóképzésben és a fordítói gyakorlatban. Ezt a témát mindig érdemes elővenni, nemcsak azért, mert a terminusok fordítása a szakfordítás alfája, és azért, mert hatalmas csapatmunkát és munkaszervezést igényel, hanem azért is, mert a technológia rohamos fejlődése talán a szakfordítás ezen aspektusát forradalmasítja a legnagyobb mértékben. A délutáni kerekasztal-beszélgetés során bőszeges megerősítést kaptunk erre vonatkozóan.

Mielőtt a jelent vizsgáljuk, és a jövőbe nézünk, érdemes visszatekinteni a korábbi eredményeinkre is, ezért a szakmai nap délelőtti első előadásában *Veresné Valentinyi Klára* összefoglalta a *Szaknyelv és Szakfordítás* folyóirat korábbi köteteinek terminológiakezeléssel foglalkozó cikkeit, amelyek mára klasszikussá váltak. Majd *Fischer Márta* javasolt a terminológia oktatásához gyakorlati pedagógiai tanácsokat és módszereket, amelyek segítik a hallgatók professzionális terminológiakezelését. *Villányi József* előadásában az EU-s intézményekben felmerülő terminológiakezelési nehézségekről számolt be. *Mészáros Ágnes* egy kevésbé kutató, de felgyorsult világunkban annál fontosabb aspektust, a terminusok diakrón változását vizsgálta, és vont le tanulságokat a szakfordítóképzés számára. *Demeczky Jenő* az IBM terminológiakezelését mutatta be, amelyet a szakfordítóképzésben példaértékű gyakorlatként kellene oktatni. *Faludi Andrea* a fordítástámogató és a könyvtári adatbázisok használatába vezette be a résztvevőket.

A délutáni kerekasztal-beszélgetésben multinacionális cégek és fordítóirodák képviselői (*Papp Eszter*, *LEG Magyarország Kft.*, *Vági-Benyó Adrienn*, *Robert Bosch Elektronika Kft.*, *Turcsán László*, *Mercedes-Benz Hungária Kft.*, *Csőkör Ildikó*, *Audi Akadémia Hungaria Kft.*) vettek részt, akik kérésünkre az ott elhangzott válaszaikat kötetünk számára írásba foglalták.

Immár hagyománnyá vált, hogy a szakmai napon elhangzott előadások írásbeli változata mellett helyet adunk folyóiratunkban további cikkeknek is. Idén sem volt ez másként: *Fóris Ágota* cikkében a 21. századi terminológiatan elméleti hátterének oktatási vetületeit foglalja össze dióhéjban. *Dróth Júlia* tollából szintén a könyvtári adatbázisokról kapunk átfogó képet, igen hasznos módszertani tanácsokkal. *Rudnák Ildikó* a SZIE szakfordítóképzésében szereplő Magyar nyelvhelyesség című tantárgy tematikájáról és hasznosságáról készített hallgatói önértékelési kérdőív eredményeit mutatja be.

A kötet harmadik részében pedig bemutatjuk a SZIE-n végzett szakfordító hallgatók terminológiai kutatásának legszebb példáit. Ez a kutatás a képesítőfordítás keretében zajlott.

Reméljük, hogy kötetünket haszonnal forgatják és az összegyűjtött cikkekkel segítséget nyújtunk a terminológia oktatásához a szakfordítóképzésekben!

Fata Ildikó és Veresné Valentinyi Klára
szerkesztők

I. A TERMINOLÓGIA INNOVATÍV OKTATÁSA A SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN

OLVASSUK ÚJRA A „KLASSZIKUSOKAT”! TERMINOLÓGIA TÉMÁJÚ CIKKEK A SZAKNYELV ÉS SZAKFORDÍTÁS CÍMŰ KIADVÁNYBAN

Veresné Valentinyi Klára

*Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet,
Kommunikációtudományi Tanszék
Veresne.Valentinyi.Klara@gtk.szie.hu*

1. Bevezetés

A cikk címe, „Olvassuk újra a klasszikusokat!”, talán egy kicsit meglepő és merész, de véleményünk szerint azért találó, mert a Szaknyelv és Szakfordítás (SzaSza) olyan cikket tartalmaz, amelyeknek több megállapítása mára már szinte fordítástudományi evidencia lett, beépült a szakfordítóképzések előadásainak és szemináriumainak tananyagába.

A folyóiratban az aktuális szaknyelvoktatással foglalkozó írásokat és azoknak az előadásoknak az anyagát jelentetjük meg, amelyek az évenként megrendezett szakfordító szakmai napunkon hangzottak el. Az első Szaknyelv és Szakfordítás 1999-2000-ben jelent meg. A folyóirat tehát 16 éves évfordulóját ünnepli, mégis összesen csak 12 szám jelent meg, mert 2007-ben nem jelent meg kötetünk, illetve három kötetünk két egymást követő év cikkanyagát tartalmazza (ilyenek az 1999–2000-es, a 2005–2006-os és a 2009–2010-es kötetek). A megjelent kötetek 1467 oldalt tesznek ki, és 124 cikket tartalmaznak, amelyek magyar, angol és német nyelvűek. A megjelent cikkek olvasmányosak, a szaknyelvoktatás és a szakfordítóképzés gyakorlati kérdéseit tárgyalják konkrét példák bemutatásával, ezért kötelező olvasmányként is kiadhatók a hallgatóknak.

Tematikus folyóirataink a következő témákat járják körbe. 2003-as kötetünk az interkulturális ismeretekről és a kontrasztív nyelvtanról szólt, a 2004-es a terminusok és reáliák oktatásáról, a 2005–6-os a szövegnyelvésszet és a fordítás viszonyáról, a CAT-eszközökről, a szaknyelvi helyesírásról, a mezőgazdasági szövegek fordításáról, a 2008-as a terminusokról, a fordítói munkaközvetítő rendszerről, a tanfordítások hibaelemzésen alapuló értékeléséről és a nyelvhelyességről. A 2010-es kötet a szaknyelvekről, a terminológiáról, a magyarországi szakfordítóintézmények képzéseiről közölt írásokat. 2011-ben a minőség-ellenőrzés, a lektorálás, az értékelés voltak a témák, 2012-ben az ekvivalencia, a reáliák fordítása,

valamint az elő- és utószerkesztés a fordítóirodák gyakorlatában. 2013-ban a fordítástech- nika órákon alkalmazott feladattípusokról és műfajokról, valamint a fordítóirodák és cégek felvételi gyakorlatáról írtunk. 2014-ben a gépi fordítás és a szaknyelvoktatás legújabb trendjeit állítottuk fókuszba. A 2015-ös szakmai napunkon ismét a terminusok okta- tásával foglalkoztunk, és kíváncsiak voltunk a fordítóirodák és multinacionális cégek terminológiakezelési gyakorlatára. A szakmai nap történetének 16 éve alatt összesen 17 témakört tárgyaltunk, amelyeket az 1. Mellékletben található táblázatban témák és a kiadás éve szerint csoportosítottunk. A cikkek az alábbi linken el is érhetők: <http://tti.gtk.szie.hu/oktatas/szakforditokepzes/kiadvanyaink>.

A következőkben csak a terminusokról szóló cikkeket mutatjuk be dióhéjban. A termi- nológia témakörben íródott, összesen 22 cikk mindegyikére nem tudunk kitérni, ezért csak néhányat emelünk ki, és abban a sorrendben ismertetjük, ahogyan az oktatásban használhatók.

2. Elméleti, alapozó cikkek

Heltai Pál (2004) *Terminus vagy köznyelvi szó* alapcikkeknek tekinthető a terminológia oktatás során, amelyet mindig az első terminológia órán dolgozunk fel. Tóth Zsuzsanna (2013) *Terminológia a fordításban, a fordítóképzésben és egyéb oktatási programokban* című cikke Heltai írásának lényegét egy jól felhasználható táblázatban összesíti.

Heltai az alábbiakban adja meg a terminus definícióját: „A terminológia egy-egy szakterület fogalmainak megnevezéseit jelenti. Gyakorisági szempontból az adott szakte- rületen a terminusokat nagy gyakorisággal használják, a szakterületen kívül azonban igen kicsi a terminusok gyakorisága. A terminusok és a köznyelvi szavak között a legfon- tosabb különbség alighanem az, hogy a terminusok jelentése pontosan meghatározható, míg a köznyelvi szavak jelentése nem” (Heltai 2004: 27).

Ezután a szerző hangsúlyozza, hogy a terminus pontos definíciójának megadása az első lépés a nyelvészeti kutatások közben és a gyakorlati alkalmazáskor egyaránt, de a hétköznapi élet során is gyakran el kell döntenünk, hogy egy adott lexikai egységet terminusként vagy nem terminusként használunk. A szerző indoklásként azt a média-felháborodást említi, amikor egy bíró döntése indoklásában egy felmentett vádlottat *primitív személyiségnek* nevezett: a bíró a kifejezést leíró jellegű orvosi termi- nusként használta, míg a hétköznapi életben inkább a sértő jelleg dominál.

Ezután Heltai felsorolja a köznyelvi szavak és a terminusok főbb jellemzőit, amelyet az 1. táblázatban összesítünk.

Köznyelvi szó	Terminus
poliszémia jellemző	poliszémia nem jellemző
szinonímia jellemző	szinonímia nem jellemző
érzelmi (negatív, pozitív), konnotatív je- lentés lehetséges	nem jellemző az érzelmi, konnotatív jelentés

a jelentés többnyire nem határozható meg pontosan	a jelentés pontosan meghatározható
az alá- és fölérendeltségi viszonyok sokszor nem határozhatók meg	a jelentés a fogalmak alá- és fölérendeltségi viszonyain (hiponímia) alapul
a jelentés függ a kontextustól, adott pragmatikai tényezők hatására módosítható, bővíthető vagy szűkíthető	mindig ugyanabban a jelentésben használjuk, kontextustól, pragmatikai tényezőktől függetlenül, a jelentés nem bővíthető vagy szűkíthető
az egyes szavak jelentései között átmenetek lehetnek	nincsenek átmenetek
egyéni vagy alkalmi interpretációk lehetségesek;	nincsenek egyéni vagy alkalmi interpretációk;
az egész beszédközösség használja	a beszédközösség egyes csoportjai használják egy bizonyos szakterületen, illetve bizonyos tevékenységgel kapcsolatban

1. táblázat: A köznyelvi szavak és a terminusok főbb jellemzői

A szerző ezután a *háromszög* kifejezést mint mértani terminust elemzi a terminusok megkülönböztető jegyei alapján: a vizsgált terminusnak valóban csak egy jelentése van, nincsenek szinonimái, érzelmi szempontból semleges, pontosan meghatározható a jelentése, az átmenetek, a jelentés szűkítése és bővítése nem lehetségesek, hiszen mértani értelemben nem mondhatjuk egy síkidomra, hogy **gyakorlatilag háromszög*.

A megkülönböztető jegyek kristálytisztá felsorolása után azonban nem lélegezhetünk fel, ugyanis a szerző felhívja a figyelmünket arra, hogy a megkülönböztetés többnyire nem ilyen egyszerű és egyértelmű, hiszen a felsorolt jegyek nem egyforma mértékben jellemzők minden köznyelvi szóra és terminusra.

Például a *hétfő* köznyelvi szónak valóban nincsen szinonimája, nem poliszém (nem többjelentésű szó), de bír némi érzelmi jelentéssel, akárcsak az *Egy jó gépirónő percenként 100 szót ír* le mondat, amely tiszteletet és irigységet is kiválthat.

Ráadásul a terminusnak is lehet szinonimája, például a *tizenegyes* és a *büntetőrúgás*, sőt érzelmileg is viszonyulhatunk a büntetőrúgás terminushoz. Saját példánkkal élve a *Sudden Death Syndrome (SDS or flips)* terminus magyar nyelvi megfelelője lehet a *hirtelen szívhalál (SDS)*, de az *amikor a csirke hirtelen feldobja a talpát* is, amelyek szintén szinonimák, és jelentős stílusbeli különbséget is mutatnak. A terminus poliszém is lehet (Heltai 2010), például az *environmental hazard* a magyarban jelenthet *környezeti kockázatot* vagy *környezeti veszélyt* (Dróth – Turcsányi 2005-

2006). A terminus jelentése esetenként bővül, mint például a *szellemi háromszög* kifejezésnél.

Nehézséget jelent az is, hogy a szakmai szókincs jelentős része köznyelvi szó és terminus is egyszerre, például az *izgatás* szó.

A terminusok és köznyelvi szavak elkülönítését nehezíti, hogy a nyelv nem statikus rendszer, állandó változásban van, amelynek következményei a terminologizáció és a determinologizáció. Ha a köznyelvi szót terminusként használjuk, új, pontos meghatározást kap a szükséges és elégséges jegyek meghatározásával, a nem-fogalom és a megkülönböztető jegyek (*genus proximum – differentia specifica*) segítségével, és beillesztjük egy logikusan felépített fogalmi, illetve terminológiai rendszerbe. Ez a **terminologizáció**. A terminologizáció szép példája az olyan hétköznapi szavak élelmiszeripari használata, mint a *gyorsfagyasztott baromfihús, csirke, kakas*.

A **determinologizáció** folyamata a fentiekkel ellentétes irányban megy végbe: a szaknyelvekben keletkezett terminusok prototípus-jelentésű köznyelvi szóvá alakulnak. A köznyelvi szavakká vált terminusokat a nem-szakemberek nem terminusokként használják, gyakran nincsenek tisztában a terminus-jelentés pontos meghatározásával, és egészen más jelentést vagy jelentéseket rendelnek a szóhoz. Példa erre a köztévében vetített reklám, amelyben a férj *bontott csirke* helyett *egészcsirkét* vásárolt, és ezért bizony felesége hosszasan perlekedik vele.

A fentiekben azt láttuk, hogy a terminusokat bizonyos vonások megkülönböztetik a köznyelvi szavaktól, ugyanakkor nem lehet éles határvonalat húzni a terminusok és a köznyelvi szavak között, ami két nyelv kapcsolatában sok fordítási problémát jelent. Már annak kiderítése is gondot okozhat, hogy az adott szövegben terminus- vagy köznyelvi jelentéssel fordul-e elő az adott szó, nem beszélve arról, hogy ugyanaz a szó ugyanazon szövegben egyaránt előfordulhat terminusként és köznyelvi jelentésben is. Ez a megkülönböztetés azért nagyon fontos, mert a fordítás ettől függően más lehet a célnyelvben.

3. A köznyelvi szavak és terminusok felismerése

Kis Ádám (2004) *Gyakorlati terminológia* című cikke segítséget nyújt számunkra a szövegben szereplő terminusok felismerésében.

A szerző megállapítja, hogy a szakszövegekkel szemben elvárásaink vannak: a szakszövegek egyik jellemzője a különleges stilisztikai megoldás, és az, hogy megjelenik benne a terminológia igénye, azaz elvárjuk, hogy *terminus technicus* szerepeljen a szövegben.

Az elvárásaink a szakszövegben két pontot jelölnek ki: az egyik a **terminológiai helyzet**, a másik a terminológiai szerep. A terminológiai helyzet olyan kollokációs egység a szövegben, amelyet az olvasó különlegesnek érzékel, mivel ezekben a terminológiai helyzetekben *terminus technicusnak* kell megjelennie, amely jelentését a szöveget átszövő fogalmi rendszerben kapja meg. A terminológiai helyzetben megjelenő szót az olvasó terminus technicusnak érzékeli, mi több, elfogadja annak. A fenti gondolatmenet igazolására az álterminológia jelenségét idézi a szerző. Ennek ismert

példája a Danone joghurt dobozán feltüntetett *bifidus essensis* álterminus, amelyről csak több év után derült ki, hogy nem létezik ilyen szakszó. Ha egy szó vagy kifejezés a terminológiai helyzetben jelenik meg, *terminus technicusnak* tűnik. Ezt a jelenséget nevezhetjük terminológiai szerepnek. A szakszöveg olvasója – a terminussal szemben támasztott elvárásai alapján azonban – képes arra, hogy egyes szavak szerepeit meg tudja különböztetni.

4. A terminusok fordítási nehézségeinek okai

A terminusok felismerése után térjünk át a terminusok fordításával foglalkozó cikkekre, illetve arra, hogy mi okozza a terminusok fordításának nehézségeit. Itt ismét Heltai (2004) *Terminus és köznyelvi szó* című cikkére hivatkozunk, amelyben a szerző kitér a terminusok fordítási problémáinak okaira is. Ezekről még részletesebben a *Terms in English and Hungarian specialized texts* (Heltai 2010) című cikkben olvashatunk.

A szakszövegekben a terminusok fordítási nehézségeinek okát a szerző a következőkben határozza meg: A szaknyelvekben sok új terminus jelenik meg nagyon gyorsan, ezért nincsen idő a szakszerű, egységes magyar terminus megalkotására, ráadásul a terminológia szabványosítása sem megoldott. A nehézségeket az is okozza, hogy a különböző nyelvi rendszerek eltérnek egymástól. Ennek egyik oka, hogy a nyelvenként különböző lexikai mezők másként tagolják a valóságot, például az angol *pet*, szónak nincsen magyar megfelelője, tehát a magyarban ez üres mező, így körülíró fordítással fordítjuk (fordítás: *kedvtelésből tartott állat*, forrás: <http://iate.europa.eu>). Ez nem csak az általános szövegek fordításakor okoz nehézséget, de a szakszövegekben is. Az eltérő nyelvi rendszerek hatására nyelvenként eltérő terminológiai rendszerek jönnek létre, ahol szintén megjelennek az üres mezők, azaz a lexikai/ terminológiai rések. Ilyen üres mező vagy terminológiai rés a *herbicide* angol szó, amelynek a magyar szaknyelvben a *herbicid* szó a megfelelője, de az angol melléknévi alaknak, a *herbicidalnak* már nincsen magyar megfelelője. Ezt bizonyítja a szaknyelvi poliszémia, például a *germination* angol szó *csirázást* és *csirázási képességet* is jelent, illetve a szinonímia, például a *műtrágya* az angolban *fertilizer*, *inorganic manure*, *chemical fertilizer*, *mineral fertilizer* and *artificial fertilizer* is lehet, mivel mindegyik ugyanazt jelenti. A hiponímia (alá-fölérendeltségi viszony) is a nyelvrendszerbeli különbségekre vezethető vissza. Például az angol *parturition* (ellés) összefoglaló terminus helyett az angol szaknyelv inkább a konkrétabb *lambing*, *foaling*, *farrowing* (bárányozás, csikózás, malacozás) terminusokat használja. Az is megállapítható, hogy a különböző terminológiai rendszerek eltérő tendenciákat mutatnak. Az angolra például jellemzőbb a terminusrövidülés, mint a magyarra, például *lift capacity* > *lift* > *emelőerő*; a lerövidült angol terminusokat magyarra általában teljes terminussal fordítjuk, állapítja meg a szerző, igaz, ennek ellenkezőjére is találunk példát. A terminológiai frazeológiában szintén érzékelhető a nyelvenkénti és szakterületenkénti különbség, például az angol *behaviour of the material* prepozíciós főnévi kifejezés inkább köznyelvi szónak tűnik, míg a magyar megfelelője az *anyagviselkedés* összetett főnév és inkább terminus. Ez a fordítási terminologizáció jelensége. Végül a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a szótárakban a szakmai nyelvhasználatra, frazeológiára vonatkozóan nem találunk információt.

A Heltai (2004, 2010) által említett okokra vezethető vissza az, hogy az egyes szakterületeken a magyar szaknyelvi terminológia egységességének hiánya tapasztalható. Heltai mellett Dróth (2004) is felhívja erre a figyelmet, miközben kiemeli a fordítók felelősségét az egységes terminológia kialakításában, és annak megvalósításában, hogy a szaknyelv valamennyi szintje tükrözze a magyar nyelvhasználat hagyományait. Ennek szükségszerűségét konkrét, tipikus példákkal mutatja be a szerző, az EU adminisztratív szókincsének, illetve a környezetvédelmi szabályozások szóanyagának bizonytalanságaiból merítve. A bizonytalan, még kialakulatlan magyar terminushasználatra *wetland* fordítását hozzuk. Az egységes alak helyett többféle fordítási változat létezett: *wetland* – *vizes terület* / *vizes élőhely* / *vizes tájék* / *nedves vidék* / *nedves terület* / *bővizű tartomány* / *mocsár*), igaz, ma már a terminust egységesen *vizes területnek* fordítjuk.

Várnai Judit Szilvia cikke (2004) mintegy továbbgondolása Dróth Júlia terminológiai egységesítésről szóló cikkének, a cikk első mondata szakmai indoklásként is szolgál az egységesítés mellett: „Általában bármely szakszöveg saját koherenciájának és az egy szakterülethez tartozó szakszövegek egymás közötti koherenciájának egyik legfontosabb tényezője a szakmai nyelvhasználat egységessége, vagyis alapvetően az egységes terminológiahasználat” (Várnai 2004: 64). Az egységes terminológia biztosítja a jogszabályok koherenciáját, a szövegen belüli és szövegek közötti azonosító szerepük által. A szerző további fontos érve az egységesítés mellett a jogi szövegek azon sajátossága, hogy a jog kifejezetten csak nyelvileg létezik, így a nyelvi, terminológiai eltérések jogi eltérésekként jelennek meg (joghatás). Ezután a szerző maga is konkrét példákat hoz a szaknyelvi következetlenségek megoldására EU-s szövegekben, például a jogforráscímek fordítására. A magyarban a jogforráscímek *–ról/ről* végződésűek, ha teljes címmel szerepelnek, például *Protocol on the statute of the Court of Justice of the European Atomic Energy Community* ~ Jegyzőkönyv az Európai Atomenergia-közösség Bíróságának alapokmányáról, viszont ha csupán hivatkozásként szerepelnek a szövegben, akkor a formula sorrendje megváltozik, és amellett, hogy kisbetűssé változik (mivel nem cím, csupán hivatkozás), a *szóló* kifejezéssel egészül ki a könnyebb mondatba illeszthetőség érdekében: az *Európai Atomenergia-közösség Bíróságának alapokmányáról szóló jegyzőkönyv*.

Dróth–Turcsányi (2005–2006) az egyezmények fordításának egységesítését sürgeti, például *Convention on Biological Diversity*, melynek javasolt, egységesített alakjai: Egyezmény a biológiai sokféleségről / nemzetközileg elfogadott egyezmény az élettani sokféleségről lehetnek.

Szabó Zoltán (2010) a marketing szaknyelvi terminológia egységesítését tartja fontosnak, mivel a szakma fejlődéséhez kiemelten fontos a szakkifejezések helyes és megfelelő fordítása, azonban legtöbbször a félrefordítás és félreértelmezés elkerülése végett nem vállalkoznak az adott kifejezés magyar nyelvre fordítására (biztonságra törekvés), példának hozza a változtatás nélkül átvett *merchandising* szakkifejezést, amelyre nincsen megfelelő magyar szakkifejezés. De még ez is jobb, mint az értelmezési problémával lefordított *private label* szakszó, melynek félrevezető fordítása *saját márka*, értelmetlen helyes fordítása *kereskedelmi márka*.

5. A terminusok fordítási stratégiái

Ebben a részben a terminusok és reáliák fordítása során alkalmazható lehetséges fordítási stratégiákra hozunk példákat (Dróth – Turcsányi 2005-2006, Dróth 2013, Papp 2004, Hegyesi 2008, Krifaton 2008, Hódi 2010).

- Jelentésfelbontás:
 - EN: **global** methodology > HU: **a teljes telepre kiterjedő tervezési módszertan** (Dróth 2013)
- Jelentéscsere és teljes átalakítás:
 - EN: stop-start journey > HU: szabadon megválasztott megállók ('bárhol le- és felszállhatunk, folytathatjuk az utazást') (Dróth 2013)
- Jelentések bővítése/generalizáció:
 - EN: Some hill slopes have been converted into **terrace farms**.
 - HU: Ahol lehet, a **teraszos művelési módszer** alkalmazzák. (Dróth 2013) (Forrás: <http://en.wikipedia.org>)
- Jelentések konkretizálása:
 - EN: period of dependence/ dependency
 - HU: **a szülőktől** függés, az **utódok önállóvá válása, fiókanevelési** időszak (Dróth–Turcsányi 2005-2006)
- Jelentéscsere képzavar elkerülésére, esetleg kompenzáció alkalmazásával:
 - EN: (...) crisis known as the **fiscal cliff**– [...] Looming **past the cliff**, however, (...).
 - HU: (...) a **költségvetési lavinaként** definiált válságot, [...] A **most lassan csúszó lavina** azonban (...). (Dróth 2013, Hódi 2010)
- Jelentésbetoldás:
 - EN: Eurostat Tourism Statistics 2008
 - HU: Az Eurostat által készített, 2008-ra vonatkozó turisztikai statisztika (Dróth 2013) (Forrás: <http://ec.europa.eu/eurostat>) (Dróth 2013)

Szögletes zárójel jelzi, hogy nincs hivatalos magyar fordítása a könyv címének, ezért a cím értelmező fordítással jelenik meg a célnyelven (Dróth 2013):

- EN: Reweaving the Fabric: How Congregations and Communities Can Come Together to Build Their Neighborhoods” by Ron Nored and (...)
- HU: Ron Nored Reweaving the Fabric: How Congregations and Communities Can Come Together to Build Their Neighborhoods [**Az anyag újrászövése: Vallási gyülekezetek és közösségek összefogása lakóhelyük újjáépítéséhez**] címmel megjelent könyve (...)

Mivel nincsen hivatalos fordítás, az angol cím után csak néhány szavas betoldással jelzi a fordító a könyv címének tartalmát (Dróth 2013):

- HU: Ron Nored Reweaving the Fabric: How Congregations and Communities Can Come Together to Build Their Neighborhoods **című, vallási gyülekezetekkel foglalkozó könyve (...)**

- Tükörfordítás:
 - EN: Clinically tested > HU: Klinikailag tesztelt (Zimányi 2004)

Óvatosan a tükörfordításokkal!

- EN: Barley Yellow Dwarf Mosaic Virus
- HU: (helytelen) Árpa Sárga Törpülés Mozaik Vírus (lehetetlen eldönteni, hogy mi sárga és mi törpe)
- HU: (javasolt) az árpa sárgatörpülés-mozaikvírusa (Dróth–Turcsányi 2005-2006)

Óvatosan a „hamis barátokkal” tükörfordítás esetén (Dróth 2013)! Az *exotic* szó magyar jelentése: *egzotikus, tengerentúli, forró égövi*, ezért akár egy szövegen belül is több jelentést kaphat (Dróth–Turcsányi 2005-2006).

- EN: Environmental Damage and **Exotic** Species > HU: A **betelepülő és túlszaporodó** fajok által a környezetben okozott kár
- EN: (...) the invasion of its habitat by an **exotic** species. > HU: (...) amikor egy **betelepülő** élőlény elfoglalja annak élőhelyét.
- EN: (...) but rather by **exotic** species. > HU: (...) hanem inkább az **idegen fajok** megjelenése okozza.
- EN: Mute swans, an **exotic** species in North America (...) > HU: Az Észak-Amerikában **tájjidegen** fajnak számító bütykös hattyú (...)

- Betűszók fordítása
- Ha a forrásnyelvi szöveg a rövidítés első említésekor nem tartalmazza a tulajdonnév teljes alakját is, fordításkor fel kell oldanunk, a következő szabályok szerint.
- Ha a betűszónak van ismert, elfogadott vagy hivatalos magyar megfelelője, akkor arra cseréljük le (Dróth 2013):
 - UNO > ENSZ
 - A teljes alakkal is így járunk el, ha a rövidítés mellett megjelenik, és van hivatalos célnyelvi fordítása:
 - EN: European Fisheries Fund (EFF)
 - HU: Európai Halászati Alap (EHA).
- Ha csak a teljes alaknak van elfogadott fordítása, akkor azzal helyettesítjük a forrásnyelvi rövidítést (Dróth 2013):
 - DG > Főigazgatóság
- Ha sem a rövidítésnek, sem a teljes alaknak nincs magyar megfelelője, akkor általánosítást, értelmezést toldunk be az angol teljes alak mellé (Dróth 2013):
 - A.I. > Amnesty International **emberjogi szervezet**
 - EN: CRA policy and forced the GSEs to compete with FHA (...)
 - HU: A **közösségi újrabefektetési törvény (CRA)** politikája kényszerítette a kormányzat által támogatott vállalatokat, hogy versenyezzenek a **szövetségi lakáshivatallal (Federal Housing Administration, FHA)** (...)

- A betűszót ebben az esetben körülírással is fordíthatjuk:
 - TPH (Total Petroleum Hydrocarbons) > TPH-vegyület, összes alfaszénhidrogén, alfaszénhidrogén (Krifaton 2008)
- Ha sem a rövidítésnek, sem a teljes alaknak nincs magyar megfelelője, akkor a rövidítést először feloldjuk, majd értelmező fordítást alkalmazunk:
 - LC50 = Lethal Concentration = letális koncentráció, mely a tesztorganizmus 50%-ának pusztulását okozza (Dróth – Turcsányi 2005-2006)
- Ha sem a rövidítésnek, sem a teljes alaknak nincs magyar megfelelője, akkor az is lehetséges, hogy megtartjuk a forrásnyelvi rövidítést, majd értelmező fordítást használunk (Hegyesi 2008):
 - EN: NIMBY
 - EN (teljes alak): Not In My Backyard
 - HU: NIMBY (csak ne az én kertembe)
- Nemzetközi szervezetek, rövidítések, intézmények nevének magyar fordítási gyakorlata (Papp 2004)
 - **I. Típus: Teljes magyarítás**, a fogalom pontos magyar fordítása. Összefüggő szövegben visszautalás a magyar fordítás szavainak kezdőbetűiből kialakított betűszóval, rövidítéssel történik. A leginkább honosított típus, jól illeszkedik a magyar nyelvi közegbe fogalmilag is, hangtanilag is.
 - ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete
 - **II. Típus: Az eredeti megtartása**, az eredeti angol betűszó vált általánossá a köztudatban. (A rövidítést nem oldják fel sem angolul, sem magyarul. Hogy pontosan minek a rövidítése, nem is mindenki tudja. Legjobb esetben csak a fogalom tartalmát.) Magyarázat, fordítás általában nem kíséri.
 - NATO – North Atlantic Treaty Organization - Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete
 - **III. Típus: Kevert, hibrid típusok.**
 - a.) A fogalom megnevezésére az angol betűszót használjuk (magyarosan kiejtve) – a rövidítés feloldására viszont a magyar fordítást. (Célközönségtől függően néha a kettő együtt is előfordulhat, ha az értelmezés szükséges)
 - WHO – Egészségügyi Világszervezet (kiejtése magyaros: véháó) (1948)
 - b.) Az idegen betűszót fordítás nem, csak magyarázat kíséri (néha az sem).
 - SARS – Severe Acute Respiratory Syndrome – atípusos tüdőgyulladás, (néha: súlyos akut légúti tünetcsoport)
 - c.) Az angol betűszó magyar nyelvű magyarazattal kapcsolva (az angol betűszó valamely elemét/elemeit magyarul megismétli a hozzáfűzött értelmezés)
 - HIV-vírus, csatolt fájl (=elektromos úton továbbított levél melléklete)

6. Terminusok és betűszók sorrendje a szövegben

A terminusok, betűszók és a célnyelvi alakjuk a szövegben többféleképpen szerepeltethetők. Erre hozunk több példát a következőkben (Dróth 2008, 2013):

◦ *A betűszót zárójelben közöljük a teljes alak után:*

A második előadó, Erdész József, a Fefo Kft. rendszerintegrációs igazgatója, előadásának első részében a **hárombetűs rövidítések (HBR)** körüli misztikumot oldotta fel.

◦ *A betűszó után zárójelben közöljük a teljes alakot (jelen esetben téves helyesírással):*

HA szerinted a médiatervezés = 123 (számok), XLS (táblázatok) és **HBR (hárombetűs rövidítések)**, és szeretnél egy utópisztikus, csillogó médiagyár futószalagján csinos droidokkal dolgozni, erre a hirdetésre kérjük, NE jelentkezz!

◦ *A nagybetűs betűszó teljes alak nélküli, fordítás és értelmezés / jelentés nélküli átvétele:*

Teli a bűrám a sok HBR-rel :)

További adalékok a teljes alakok és a betűszók sorrendjéről: ha a betűszó használata elterjedt a célnyelvben, akkor az áll elől (Dróth 2013).

- **IMF** (Nemzetközi Valutaalap)

Ha a teljes alak a közismert, akkor az áll elől (Dróth 2013).

- **Amerikai építésügyi és városfejlesztési minisztérium** (Department of Housing and Urban Development, HUD).

7. A terminusok fordításakor használt stratégiák megválasztásának szempontjai

A terminusok fordítási stratégiáját több szempont szerint választhatjuk ki. Mint a szakfordítások esetén általában, a fordító döntését a kommunikációs szituáció, a pragmatikai és szövegtani jegyek alapján hozza meg.

Elsődleges választási szempont a fordítás célja a fordítási/ kiadói utasítás alapján (Éber–Fata 2010). Ha a fordítás célja egy adott kultúra bemutatása, a kulturális átvitel, akkor honosító fordítást használ a fordító, például tükörfordítást, amint Éber–Fata (2010) *Hauptschule, Realschule* reáliák fordítási stratégiáinál láthattuk. A honosító fordítás esetén transzkripciót avagy transliterációt, szókölszönzést (tükörszavak és részleges tükörszavak formájában), kommentálást (lábjegyzetek, illetve szövegvégi jegyzetek formájában) használhat a fordító, amit Éber–Fata (2010) kutatásában a német középiskolai reáliák vizsgálata bizonyít.

Ahol viszont a fordítás célja a figyelemfelkeltés, például turisztikai szövegek esetén, ott idegenítő fordítást használunk, például jelentéscserével, általánosító fordítással, analógiával, adaptációval, értelmező betoldással, glosszával vagy diakrón terminusválasztással (Éber–Fata 2010). Azt, hogy honosító vagy idegenítő fordítást végzünk, és ezek szolgálatában hogyan választjuk meg a fordítás során a terminusokra, reáliákra alkalmazandó stratégiát, a fentiekén kívül több más szempont is befolyásolja: a szövegtípustól, a funkciótól, a szöveg műfajától is függenek, más a fordítói stratégia kétnyelvű szótár, szöveg, okirat esetén (Éber–Fata 2010). A fordítói stratégiát a szöveg lexikai

regisztere is meghatározza (Hódi 2010), például a *lúzer* szó fordítása a fiataloknak szóló szöveg esetén nem lehet *örök vesztes* (Papp 2004).

A stratégiák kiválasztásánál közrejátszik még az olvasóközönség kora, érdeklődése, háttérismerete (Dróth 2013, Éber–Fata 2010, Hódi 2010, Papp 2004), például az *atípusos tüdőgyulladásnak* az átlagolvasó számára nagyobb a kommunikációs értéke, érthetőbb, mint a SARS betűszó (Papp 2004). Fontos szempont az is, hogy mikor, hol, milyen politikai miliőben, milyen nyelvből, kultúrából jön a reália, írja Papp (2004), hiszen a múlt században Verne és Dosztojevskij nevét minden esetben lefordították magyarra, így lettek Verne Gyula és Dosztojevskij Tódor.

8. A terminusok helyesírása

A terminusok fordításánál a helyesírás, a helyes szakmai nyelvhasználat kérdése mindig aktuális téma. Erről a norma, a nyelvhelyesség és a helyesírás szemszögéből nyújt útmutatást Zimányi (2004) cikke. Ebből idézünk néhány tipikus problémát.

Zimányi felhívja a figyelmünket arra, hogy vigyáznunk kell az egybe- és különírással, mivel a szaknyelvben is nagyon fontos, értelmet meghatározó, hogy mit mivel írunk egybe, milyen sorrendbe rendezzük a szavakat. Például egészen mást jelent a *veszélyes hulladékszállítás* mint a *veszélyeshulladék-szállítás*. Az előbbi esetben nyilvánvalóan a szállítást, a másodikban pedig a hulladékot nyilvánítjuk veszélyesnek. Hasonlóan óvatosan kell eljárunk a birtokos összetételekkel, hiszen mást jelent a *gerinctelen fajok összetétele*, mint a *gerinctelenek fajösszetétele* (Dróth–Turcsányi 2005-2006).

A szaknyelvek másik fő gondja az egybe- és különírás a többszörös összetételek esetén. Részben idegen hatásra általános sajátossága a szakterminológiának a jelöltség, s ehhez társul tipushibaként a széttagolás: *természeti erőforrás gazdálkodás, folyékony szennyezőanyag kibocsátás*. Ha ennél a jelöletlen szerkesztésmódnál maradunk, mindkétszer a szabályzat 138. b) pontját, a mozgószabály második esetét kell alkalmaznunk: *természetierőforrás-gazdálkodás, folyékony szennyezőanyag-kibocsátás*, írja Zimányi (2004). Nem szükséges bővebb magyarázat ahhoz, hogy lássuk: szerencsétlen alakulat jött létre, ezért inkább a jelöltséget vagy a körülírást ajánlja, amellyel oldottabb, gördülékenyebb alakokat kapunk: *természeti erőforrásokkal való gazdálkodás, gazdálkodás természeti erőforrásokkal, folyékony szennyezőanyagok kibocsátása*.

A cikkben a szerző még kitér a nagybetűsítésekre egyezmények, szerződéses, stratégiák, programok, tervezetek, rendezvények esetében, az idegen szó használatára magyar megfelelője helyett, a nyelvünkben használatos idegen szavak alakítási módosulásaira és a befejezett melléknévi igenév helytelen állítmányi használatára.

9. Egyéb hasznos tanácsok

A szakfordítóképzésben a fordítói döntéseket a hallgatóknak meg kell indokolniuk, *Fordítói végjegyzet* formájában, ehhez kapcsolódó kutatásaikat pedig szükséges dokumentálniuk. Ám ennek módja nem megy könnyen a hallgatók számára. Ennek oktatásához Hegyesi (2008), Krifaton (2008) és Hódi (2010) cikkei nagy segítséget jelenthetnek. Utóbbi szerzőnek a gazdasági szakszövegben szereplő *output*: (*pl. cereal output*,

oilseeds output, palm oil output) kollokációs szóösszetételek fordítására vonatkozó kutatómunkáját mutatjuk be.

A kutatási kérdés: Helyes-e az *oilseeds output* fordítása *növényiolaj-kibocsátásként*?

A kutatás dokumentálása: Az *output* szó önmagában áll, helyes a *kibocsátás*, főleg az agrártémával foglalkozó szövegekben, van azonban egy olyan konnotációja a szónak, amely alapján a legtöbb ember valamilyen szennyezésre asszociál. Ezt bizonyítja, hogy internetes keresőbe beírva a *kibocsátás* szót, a leggyakoribb előfordulásai szóösszetételekben az alábbiak: *károsanyag-kibocsátás, szén-dioxid-kibocsátás, üvegházgáz-kibocsátás* stb. Mindezek alapján tehát az „*oilseeds output*” kifejezést inkább *növényiolaj-termelésnek*, vagy szinonimaként *növényiolaj-előállításnak* kell fordítani.

IRODALOM

- Dróth Júlia (2004): A magyar szaknyelvi terminológia egységesítésének igénye a szakfordításokban. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 53-64.
- Dróth Júlia (2008): Köznévi betűszók a köznyelvben és a szakmai szövegekben. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 24-30.
- Dróth Júlia (2013): A szakfordítás elsődleges követelménye: a tartalmi pontosság. Útmutató a 2013. évi képesítőfordításokból vett példák alapján. In: *Dróth Júlia (szerk.): Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 60-81.
- Dróth Júlia–Turcsányi László (2005-2006): Az üregi nyúl mint egzotikus európai állat. Gondolatok a természet- és környezetvédelmi terminológia fordításáról. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 54-61.
- Éber Boglárka–Fata Ildikó (2010): Reáliák és fordítói stratégiák vizsgálata német középfokú iskolatípusok és végzettségek magyarra fordítása kapcsán. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 40-56.
- Heltai Pál (2004): Terminus vagy köznyelvi szó. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 25-45.
- Heltai Pál (2010): Terms in English and Hungarian specialized texts. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 8-27.
- Hegyesi József (2008): A környezetvédelmi szaknyelv egyes nemzetközi betűszavainak fordítási problémái. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 31-39.
- Hódi Bernadett (2010): Idegen eredetű szavak használata a célnyelvi szövegben. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 34-39.

- Kis Ádám (2004): Gyakorlati terminológia. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 46-52.
- Krifaton Csilla (2008): A környezetvédelem szakterületének technológiai problémái. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 40-53.
- Papp Nándor (2004): Reáliák fordítása. Különös tekintettel nemzetközi szervezetek, rövidítések angol–magyar fordítási kérdéseire. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 79-91.
- Szabó Zoltán (2010): Marketing szakkifejezések a hazai szakirodalomban és fordítási kérdéseik speciális termékkör esetén. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 28-33.
- Tóth Zsuzsanna (2013): Terminológia a fordításban, a fordítóképzésben és egyéb oktatási programokban. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 114-125.
- Várnai Judit Szilvia (2004): Az európai uniós terminológia magyar nyelvű egységesítése. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 65-78.
- Veresné Valentinyi Klára (2002): Műszaki szövegek retorikai elemzése és összevetése. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 65-72.
- Zimányi Árpád (2004): A fordítások időszerű nyelvhelyességi és helyesírási kérdései. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 93-106.

MELLÉKLET

A Szaknyelv és Szakfordítás folyóirat cikkeinek témák és évek szerinti csoportosítása.
A cikkek letölthetők: <http://tti.gtk.szie.hu/oktatas/szakforditokepzes/kiadvanyaink>

1. Szakfordítóképzés Magyarországon (6 cikk)	
2002	<ol style="list-style-type: none">1. Heltai Pál: Sectoral Translator Training in Hungary. 10-17.old.2. Dróth Júlia: A hazai szakfordítóképzés adatai táblázatokban. 18-33. old.
2010	<ol style="list-style-type: none">3. Élthes Ágnes: A szakfordítás tantárgyi programjának harmonizációjáról a BME GTK Idegennyelvi Központ Tolmács- és Fordítóképző Központjában Szakfordító és tolmács szakirányú továbbképzési szak. 67-74.old.4. Dróth Júlia: A két féléves Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzés első tapasztalatai. 86-91.old.5. Károly Adrienn: EU-s szakfordítás az anglisztika alapképzésben: előzetes tanulói igények és nézetek feltárása. 92-104.old.
2. Szakfordítóképzés a SZIE-n (13 cikk)	
1999-2000	<ol style="list-style-type: none">1. Szomor Erika: Felmérés a Szent István Egyetem angol-magyar szakfordítóképzéséről az 1996, 1997 és 1998-ban végzettek körében. 8-17.old.2. Szomor Erika: A 4. és 5. évfolyam „Angol-magyar szakfordítás” óráinak produktumaiból. 67-78.old.3. Kránicz Imre: Példák a német képesítő fordítások legszebb megoldásaiból. 79-86.old.4. Dróth Júlia: Az „Irodalmi szemelvények fordításának összehasonlító elemzése” című tantárgy produktumaiból. 7-92.old.
2001	<ol style="list-style-type: none">5. Dróth Júlia: Szaknyelvoktatás és fordítóképzés: az ágazati szakfordítóképzés mint modern képzési forma. 4-7.old.6. Kránicz Imre: Szemelvények a német képesítőfordításokból. 95-104.old.
2002	<ol style="list-style-type: none">7. Kránicz Imre: Példa a német képesítő fordítások legszebb megoldásaiból. 82-88.old.8. Malatinszky Ákos: Dokumentáció a képesítőfordításhoz. 89-91.old.
2003	<ol style="list-style-type: none">9. Kránicz Imre: Példa a német képesítőfordítások legszebb megoldásaiból. 182-186.old.
2004	<ol style="list-style-type: none">10. Veresné Valentinyi Klára: Összehasonlító felmérés az 1999-2004 között végzett szakfordító hallgatók körében. 8-24. old.

2011	<p>11. Boda Helga: A gödöllői szakfordítóképzés története a kezdetektől napjainkig. 104-114.old.</p> <p>12. Boda Helga: Erhebung über die Situation der deutschen Fachübersetzer der Szent István Universität auf dem ungarischen Arbeitsmarkt unter den Absolventen der Jahre 2005–2010. 115-120. old.</p>
2014	<p>13. Halászné Králik Ágota: A Competences for professional Translators, Experts in Multilingual and Multimedia Communication és a The EMT Translator Trainer Profile – Competences of the Trainer in Translation című angol szövegek képesítőfordítása. 93-127-old.</p>
3. A (szak)fordítás oktatásának módszertana (átfogó tartalommal) (3. cikk)	
2001	<p>1. Heltai Pál: A szakfordítóképzés gyakorlati kérdései. Fordítási segédanyagok. 74-83.old.</p>
2013	<p>2. Dróth Júlia: A szakfordítás elsődleges követelménye a tartalmi pontosság. Útmutató a 2013. évi képesítőfordításokból vett példák alapján. 60-81.old.</p> <p>3. Ábrányi Henrietta: Új technológiák a fordításoktatásban: Virtuális vagy online tanulás. 46-59.old.</p>
4. Műfajok, feladattípusok a fordításoktatásában (3 cikk)	
2013	<p>1. Mudriczki Judit: Az üzleti élet szerződéstípusainak alkalmazási lehetőségei a gazdasági szakfordító- és tolmácsképzésben. 7-12.old</p> <p>2. Pusztai-Varga Ildikó: Műfaji sokszínűség a minőség tükrében a természettudományi szakfordítóképzésben. 13-22.old</p> <p>3. Zachar Viktor: Valós fordítási feladatok, valós fordítási problémák – műfajok és feladattípusok az ELTE fordító- és tolmács mesterképzésén. 23-30.old.</p>
5. Fordítói kompetenciák (2 cikk)	
2002	<p>1. Pál Heltai: The influence of socio-physiological factors on translating ability. 54-58.old.</p>
2013	<p>2. Kovalik Deák Szilvia: Fordítóképzés: sokasodó kompetenciamodellek a változó piaci igények között. 31-45.old.</p>
6. Szövegyelvészet és fordítás (6 cikk)	
2005-2006	<p>1. Tóth Tamás: Filozófiai megjegyzések a modern diskurzuselméletéről és a kulturális kommunikáció problémájáról. 8-21.old.</p> <p>2. Cs. Jónás Erzsébet: Hermeneutika és funkcionális stilisztika a fordításelemzésben. 22-32.old.</p> <p>3. Károly Krisztina: Szövegkutatás és fordítástudomány. 33-39.old.</p> <p>4. Csehó Tamás: A fordításszempontrú szövegelemzés. 76-87.old</p> <p>5. C. Michael Hutterer: Preparing a Student Project in the Field of Advertising Translation. 88-99.old.</p> <p>6. Vándor Judit: A szöveg megközelítése a fordítóképzésben. 100-107. old.</p>

7. A fordítás oktatásának elmélete (12 cikk)	
2001	1. Ferenczy Gyula: Kerülőutak a fordítástanításban. 37-49.old.
2002	2. Heltai Pál: Szakfordítás és irodalmi fordítás. 38-46.old.
2005-2006	3. Veresné Valentinyi Klára: Az explicitációs hipotézis tesztelése blattolt szövegeknél. 62-69.old. 4. Sermann Eszter: A motiváció szerepe a fordítás oktatásában. 108-117.old 5. Dudits András: A fordítói olvasást meghatározó részkompetenciák és értékelésük a fordítóképzésben. 118-136.old 6. Varga Krisztina: A fordítói utasítás szerepe és mibenléte, illetve a szerző és a fordító együttműködése. 137-147.old
2008	7. Veresné Valentinyi Klára: Explicitáció vizsgálata blattolt szövegeknél. 7-13.old.
2010	8. Pusztai-Varga Ildikó: (F)elszabadító fordításelmélet. A fordításelmélet oktatása a szakfordítóképzésben. 75-85.old
2012	9. Heltai Pál : Az ekvivalencia kérdései mű- és szakfordításban. 7-21. old. 10. Somssich Réka: Ekvivalencia az uniós jog és a nemzeti jog fogalmainak szintjén. 21-31. old. 11. Fata Ildikó: Német középfokú oktatási intézmények magyar nyelvű ekvivalenseinek korpuszalapú vizsgálata. 32-45. old. 12. János Nagy: Theme-structured analysis in leads translated from German into Hungarian. 46-57. old.
8. A tolmácsolás oktatásának módszertana (5 cikk)	
2003	1. Veresné Valentinyi Klára: A terminológia szerepe a tolmácsolásban. 190-194. old.
2005-2006	2. Somos Edit Csilla: Retorika és tolmácsolás-kutatás. 70- 75.old.
2013	3. Bendik József: A gyakorlatlan „műfaja” a nyelvi közvetítésben avagy csak fújom a magamét. 82-93.old. 4. Fata Ildikó – Veresné Valentinyi Klára: Feladattípusok a szakfordítóképzős hallgatók számára oktatott „Tolmácsolási gyakorlat” című tantárgyban. 94-105.old 5. Horváth Ildikó: Gépi tolmácsolás. 106-113.old.
9. Minőségbiztosítás a fordítóirodákban, Értékelés és a lektorálás oktatása a fordítóképzésben (14 cikk)	
1999-2000	1. Júlia Dróth: Evaluation of translations from English into Hungarian in translator training. 18-33.old.
2001	2. Dróth Júlia: Formative evaluation in translator training. 50-65.old. 3. Dróth Júlia: Az önértékelési képesség – felkészítés a fordítási projektekre. 66-79.old.

2002	<ol style="list-style-type: none"> 4. Turcsányi Gábor: A szakfordítók minősítő dolgozatának értékelési szempontjai. 34-37.old. 5. Dróth Júlia: Válasz egy PhD-értekezés opponensi bírálatára. 47-53. old.
2008	<ol style="list-style-type: none"> 6. Asztalos-Zsembery Eszter: A szakfordítóképzés tanfordításainak hibaelemzésen alapuló értékelése gyakorlati megközelítésben. 65-91. old.
2011	<ol style="list-style-type: none"> 7. Fischer Márta: A társas és önértékelés szerepe a fordítás oktatásában. 76-82.old. 8. Dróth Júlia–Jánossy Emese: Evaluation sheet for the assessment of the qualifying translations of the evening specialised translator courses of SZIE. 83-89.old. 9. Dróth Júlia: A lektorálás, szerkesztés, korrektúrázás oktatásának szempontjai a szakfordítóképzésben. 90-98-old. 10. Urbán Miklós: Minőségbiztosítás és értékelési technikák a fordítóiroda gyakorlatában. 7-19.old. 11. Wagner Veronika: A világ fölmérése. Minőségértékelés egy professzionális fordításszolgáltató gyakorlatában. 20-25.old. 12. Galli Péter: Az okiratfordítás gyakorlati problémái. 26-39.old. 13. Horváth Péter Iván: A fordítások lektorálási szempontjai. 40-58.old. 14. Galli Péter: A hiteles fordítás helye a közigazgatásban. 59-75.old.
10. Kontrasztív nyelvtan (4 cikk)	
2003	<ol style="list-style-type: none"> 1. Klaudy Kinga: Dinamikus kontrasztok. 106-120.old. 2. Élthes Ágnes: A (francia-magyar) kontrasztív nyelvtan órák a szakfordító hallgatók képzésében. 121-133.old. 3. Dróth Júlia: Kontrasztív nyelvtan a SZIE szakfordítóképzésében. 134-142.old. 4. Dróth Júlia: Példa egy kontrasztív nyelvtani témakör tárgyalására: a kohézió. 143-180.old.
11. Interkulturális ismeretek (5 cikk)	
2003	<ol style="list-style-type: none"> 1. Heltai Pál: Szellemes franciák, pontos németek. 7-34.old. 2. Tóth Tamás: Az egyesülő Európa nyelvi-kulturális dimenziójáról. 35-69.old. 3. Balogh Katalin: A kulturális elem oktatása nyelvigényes szakokon. 70-90. old. 4. Győri Anna: Kulturális ismeretek és a kultúraközi kommunikáció oktatása a felsőoktatásban, nyelvigényes szakokon. 91-100.old. 5. Constantinovits Milán: Interkulturális hatások a külgazdasági ügyletek terminológiájában. 101-104.old.
12. A fordítók kiválasztása a munkaerőpiacon (2 cikk)	
2013	<ol style="list-style-type: none"> 1. Babos Gábor: Próba fordítás az Európai Bizottságnál. 126-128 old. 2. Veresné Valentinyi Klára: A felvételi eljárás a fordítóirodák gyakorlatában. A próba fordítások trónfosztása. 129-143.old.

13. A fordítói piac (2 cikk)	
2008	1. Gál-Berey Tünde: Hogyan segít a fordítói munkaközvetítő rendszer a pályakezdő fordítónak? 54-64-old.
2010	2. Hemera Annette: A fordítás mint vállalkozás. 57-66.old.
14. Elő- és utószervezés a fordítóirodák gyakorlatában, a gépi fordítás (6 cikk)	
2012	1. Kis Ádám: A könyv mint szöveg és előkészítése fordításra. 86-91. old. 2. Kovács László: Hogyan keletkezik a post-editing nyersanyaga? 92-97.old. 3. Sojnóczky Sándor: Fordításautomatizálás a Hunnect Kft.-nél. 98-101.old.
2014	4. Heltai Pál: Mi az, amit a gép nem tud fordítani? 7-29.old. 5. Pusztai-Varga Ildikó: 5-ös borkóstoló,nyár, zsírosdeszka. Kreativitás a szakfordításban. 30-40.old. 6. Veresné Valentinyi Klára: Kerekasztal-beszélgetés a gépi fordításról. 41-50.old.
15. Nyelvhelyesség (5 cikk)	
2004	1. Zimányi Árpád: A fordítások időszerű nyelvhelyességi és helyesírási kérdései. 93-106.old.
2005-2006	2. Zimányi Árpád: Analitikus szerkezetek – funkcióigés formák 40-47. old.
2008	3. Hódi Bernadett: Magába foglal – magában foglal: van-e különbség? 92-95.old. 4. Decsi-Kiss Dorka: Harminc paronima. 96-103.old.
2010	5. Rudnák Ildikó: Gondolatok egy évfolyam beadandó dolgozata kapcsán a helyesírásról, a stílusról, a formai igényességről. 105-109. old.
16. Szakfordítás, terminológia, reáliák oktatása (22 cikk)	
1999-2000	1. Pál Heltai: Translating Official Texts from English into Hungarian. 34-49.old.
2003	2. Constantinovits Milán: Interkulturális hatások a külgazdasági ügyletek terminológiájában. 101-104.old.

2004	<ol style="list-style-type: none"> 3. Heltai Pál: Terminus és köznyelvi szó. 25-45.old. 4. Kis Ádám: Gyakorlati terminológia. 46-52.old. 5. Dróth Júlia: A magyar szaknyelvi terminológia egységesítésének igénye a szakfordításokban. 53-64.old. 6. Várnai Judit Szilvia: Az európai uniós terminológia magyar nyelvű egységesítése. 65-78.old. 7. Papp Nándor: Terminológia és reáliák. (Különös tekintettel nemzetközi szervezetek, rövidítések angol–magyar fordítási kérdéseire). 79-91.old. 8. Erdős József: Terminológia és fordítástechnológia a BME fordítóképzésében. 106-114.old.
2005-2006	<ol style="list-style-type: none"> 9. Madarász István: A mezőgazdasági szakszövegek fordításának sajátosságai. 48-53.old 10. Dróth Júlia–Turcsányi Gábor: Az üregi nyúl mint egzotikus európai állat. 54-61.old.
2008	<ol style="list-style-type: none"> 11. Fata Ildikó: Funkcionális és fordítási ekvivalensek kontrasztív vizsgálata a magyar és német nyugdíjbiztosítás példáján illusztrálva. 14-23.old. 12. Dróth Júlia: Köznévi betűszók a köznyelvben és a szakmai szövegekben. 24-30.old. 13. Hegyesi József: A környezetvédelmi szaknyelv egyes nemzetközi betűszavainak fordítási problémái. 31-39.old. 14. Krifaton Csilla: A környezetvédelem szakterületének terminológiai problémái. 40-53. old.
2010	<ol style="list-style-type: none"> 15. Pál Heltai: Terms in English and Hungarian Specialized Texts. 8-27. old. 16. Szabó Zoltán: Marketing szakkifejezések a hazai szakirodalomban és fordítási kérdéseik speciális termékkör esetén. 28-33.old. 17. Hódi Bernadett: Idegen eredetű szavak használata a célnyelvi szövegbe. 34-39.old 18. Éber Boglárka–Fata Ildikó: Reáliák és fordítói stratégiák vizsgálata német középfokú iskolatípusok és végzettségek magyarra fordítása kapcsán. 40-56.old.
2012	<ol style="list-style-type: none"> 19. Mujzer-Varga Krisztina: Reáliák fordítása irodalmi szövegekben. 58-68.old. 20. Lakatos-Báldy Zsuzsanna: Kulturális reáliák a filmfordításban különös tekintettel a nyelvhasználat reáliáira. 69-85.old.
2013	<ol style="list-style-type: none"> 21. Tóth Zsuzsanna: Terminológia a fordításban, a fordítóképzésben és egyéb oktatási programokban. 114-125.old.

2014	22. Veresné Valentinyi Klára: A Competences for professional Translators, Experts in Multilingual and Multimedia Communication és a The EMT Translator Trainer Profile – Competences of the Trainer in Translation című angol szövegek képesítőfordításának bemutatása és tanulságai. 84-92.old.
17. Szaknyelvoktatás (10 cikk)	
1999-2000	1. Gy. Szabó Judit-Tóth Ildikó: A SZIE szakmai nyelvvizsgarendszereinek elméleti alapjai. 50-58.old.
2001	2. Tóth Ildikó: Felmérés a szaknyelvtanulással – és -tudással kapcsolatos nézetekről. 8-25.old.
2002	3. Veresné Valentinyi Klára: Műszaki szövegek retorikai elemzése és összevetése. 65-72. old. 4. Veresné Klára Valentinyi: How to make informed decisions about our teaching? Keeping a teaching journal at Szent István University, Gödöllő. 73-81.old.
2011	5. Veresné Valentinyi Klára: Kérdőív a szaknyelvoktatás hatékonyságának javításáról a SZIE gödöllői karain. 99-103.old.
2014	6. Buzásné Mocos Boglárka: Coaching szemlélet a nyelvórákon avagy hogyan segítsük elő a sikeres együttműködést hallgatóinkkal. 51-56. old. 7. Csillag Andrea: NLP az idegen nyelvek oktatásában. 57-63.old. 8. Mészáros Aranka: Személyiségpreferenciák az oktatásban. 64-71. old. 9. Mudriczki Judit: EU angol szaknyelvi terminológia használata gazdasági szakszövegek fordítása során. 72-78. old. 10. Spiczéné Bukovszki Edit: Új módszerekkel a használható szaknyelvtudásért: a „just-in-time teaching” bemutatása. 78.-83.old.

OSZTÁLYOZÁSI MÓDSZEREK A TERMINOLÓGIÁBAN ÉS EZEK OKTATÁSI VONATKOZÁSAI¹

Fóris Ágota

*Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék
aforis@t-online.hu*

1. Bevezetés

Mai társadalmunk működésének alapja az információ gyors felhasználása, ebben alapvető a nyelv szerepe, úgy is, mint az új ismeretek feltárásának, és úgy is, mint az ismeretek kommunikációs hálózatba történő kódolásának és dekódolásának az eszköze. Az információcseré nagyszámú természetes nyelven valósul meg a társadalomban, ami erősíti a fordítás szerepét, ezzel együtt számos elvi és technikai problémát is felvet. A multikulturalitás és a multilingualizmus következményeivel, a kommunikáció megkönnyítésével, hatékonyságának növelésével számos nyelvészeti ág (pl. fordítástudomány, lexikográfia, terminológia, nyelvtechnológia) foglalkozik. A nyelvi globalizációval párhuzamosan a nyelvi lokalizáció is megjelent, a lokalizáció folyamatában pedig fontos szerepet játszanak a különböző nyelvek. Jelentős információtechnológiai és számítógépes nyelvészeti munkák folynak, például a WWW fejlesztése, ontológiák készítése és számos más olyan új dolog, amelyekkel a számítógép-felhasználók rendszeresen találkozhatnak. Mindezek a munkálatok és kutatások szoros kapcsolatban állnak a nyelvészettel, különösen a terminológiai munkákkal és ezek számítógépes nyelvészeti eredményeivel (pl. magyar WordNet, szemantikus web: Prószéky – Miháltz 2008, Tóth 2010).

A kultúrák különbségeiről és azok nyelvi tükröződéséről nagyszámú publikáció jelent meg mind a filozófia, mind a nyelvészet, különösen a kognitív nyelvészet területén (pl. Bańczerowski 2008). A tudományos fogalmi rendszerek, illetve a szakmai fogalomrendszerek különbözősége és ennek tükröződése az egyes nyelvekben szintén számos publikáció tárgya, kiemelten az episztemológia és a hermeneutika művelői foglalkoznak e kérdésekkel. A terminológia jelentős szerepet tölt be az elméleti és az empirikus kutatásban egyaránt, (hiszen) a tudományos osztályozás és a tudományos elméletek alapja a terminológia pontos kidolgozottsága és leírása. Egy tudományág terminusainak összességét Hempel (2005) a tudományág *szótárának* nevezi, amit a terminológiai szakirodalomban elfogadott megnevezés szerint *terminológiának* hívnak: „*Terminology 3 – The vocabulary of a subjectfield*” (Bessé et al. 1997: 154)

¹ A tanulmány elkészítését a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatta.

2. Az osztályozás

A kultúrák és nyelvek különböznek egymástól, ebből következően a különböző kultúrákhoz kötődő fogalmi rendszerek és a különböző nyelvekhez kötődő terminológiai rendszerek is eltérnek egymástól. A fogalmi különbözőség tükröződik a terminológiai különbözőségben. Hempel ezt a tényt így fogalmazza meg: „Ha egy adott tárgyalási univerzumot többféleképpen bontunk fel alosztályokra, akkor ez voltaképpen azt jelenti, hogy különböző fogalmak segítségével tárjuk fel a vizsgált objektumok hasonlóságait és különbségeit. (...) Az osztályozás eredményeként kapott klasszifikációs vagy tipológiai rendszerek ennek megfelelően különböznek egymástól” (Hempel 2005: 21).

Az osztályozás következményeivel elméleti és gyakorlati feladatok megoldása során egyaránt találkozunk. Az egyik következmény az, hogy az osztályozás folyamata automatikusan az osztályozott sokaság rendszerbe állításához vezet. A különböző jegyek alapján kialakított csoportok az osztályozás alapját nem képező jegyekben különböznek egymástól, ezért a kialakított csoportok további osztályozásnak vethetők alá.

Bármely halmaz elemei egymást követő osztályokba sorolással – az egyes csoportok viszonyait megadó – rendszerbe foglalhatók össze. Ilyen rendszert alkotnak a klasszikus logikában a fogalmak vagy a nyelvben a terminusok. Minden fogalomnak és terminusnak megvan a helye annak a tárgykörnek a kialakított rendszerében, amelyik sokaság tagjaként osztályozták. Vagyis adottak azok a viszonyok, amelyek közte és a többi fogalom között léteznek. Napjainkban sok új fogalom, és ennek következtében terminus keletkezik, ezek pontos meghatározása akkor történik meg, ha meghatározásra kerülnek a fogalom meghatározó jegyei, és ezután megtörténik a már korábban létező, vagy újonnan kialakítandó rendszerbe való beillesztése. A rendszerben elfoglalt hely meghatározása azt jelenti, hogy meg kell találni más fogalmakkal, terminusokkal milyen viszonyban (rész/egész, alá/fölrendelt) áll az új elem. Amennyiben a rendszer gondos építése nem történik meg, a rendszerben való eligazodásban nehézségek léphetnek fel. Erre mind a fogalmak, mind a terminusok bővülő rendszerében sok példát lehet találni.

A tudományos megismerés végtelen sok adatot szolgáltat a környező világ tárgya-iról, folyamatairól, az azok között létező kapcsolatokról. A nagyszámú adat között csak úgy lehet eligazodni, ha azokat célszerűen választott elvek alapján osztályozzuk. Megfelelő rendszerezés hiányában lehetetlen az adatok sokasága között eligazodni. Tullio De Mauro (2003) hasonlította a nyelv szókészletét egy áruház árukészletéhez: egy nagy szupermarket árukészletét nehéz volna áttekinteni, ha az nem lenne csoportosítva ruházat, élelmiszer, háztartási eszközök stb. osztályokra, azon belül férfi, női, gyermekruházat alosztályokra, majd kötöttáru, fehérnemű stb. részlegekbe rendszerezve. Az osztályozás során alkalmazott eljárás az *absztrakció* (lásd Fóris 2008: 85–87). A fogalom jegyeinek a meghatározása, osztályozása, a lényeges jegyek kiemelése, a lényegtelen jegyek elhagyása tehát az absztrakció alkalmazását jelenti. Az új felfedezések fogalmainak meghatározó jegyeit a kutatás részeredményeinek feltárása során határozzák meg, ezek alapján feltárul a fogalom tartalma, és elvégezhető lesz a fogalom leírása. A fogalom elnevezése általában csak ezután történik meg, és e folyamat eredményeként jön létre a terminus.

Az *osztályozás (csoportosítás, rendszerezés, kategorizáció)* azt jelenti, hogy az elemek sokaságát valamelyik jellemző tulajdonság alapján csoportokba válogatjuk, miközben

elttekintünk attól, hogy más tulajdonságaik eltérnek egymástól. Az osztályozás alapvető tulajdonságainak megállapításához vegyük kölcsön az iskolában használt logikai készletet, nevezetesen a kék, zöld, sárga színű háromszög, négyzet és kör alakú, lyukas vagy teli, kicsi és nagy alakú elemeket! Nézzük meg az osztályozás néhány tulajdonságát:

- Az osztályozás szempontjai szabadon választhatók meg. – Legyen az első csoportosítás szempontja a szín! E felosztás szerint három csoportot tudunk kialakítani (kék, zöld, sárga színű elemek halmaza). A következő osztályozási kritérium legyen a méret, ekkor két csoport alakítható ki (kicsi és nagy elemek halmaza). Következő lehetőség a forma alapján való csoportosítás (három csoport), majd a közepén lévő lyukak megléte, illetve hiánya szerint való elkülönítés (két csoport).
- Az osztályozás szempontja határozza meg, hogy egy adott sokaságból hány csoportot alakíthatunk ki.
- Bármely két elem valamely osztályozási szabály szerint egy adott csoportba, egy másik osztályozási szabály szerint más csoportba kerülhet.
- Az egy csoportba tartozó elemek mindegyike rendelkezik az osztályozás szempontját megadó tulajdonsággal, ugyanakkor az osztályozás szempontjából nem fontos tulajdonságaik jelentősen eltérhetnek egymástól.
- Bármely elem több különböző meghatározó tulajdonságú csoportnak lehet tagja.
- Csak azonos osztályozási szempontok alapján kialakított csoportokat, illetve azok tagjait szabad egymással összehasonlítani, tulajdonságaikat viszonyítani, a viszonyítás alapján további következtetéseket levonni.

A taxonómia alapjai címmel megjelent írásában Hempel (2005) a következőképpen írja le az osztályozás módszerét és alapfogalmait:

„A klasszifikáció, mint köztudott, az objektumok egy adott osztályát vagy halmazát alosztályokra bontja fel. Az objektumokat az adott halmaz *elemeinek* vagy *alkotórészeinek* hívjuk, magát a halmazt pedig (...) *tárgyalási univerzumnak* nevezzük. (...)

A klasszifikáció során nyert alosztályokat úgy definiáljuk, hogy minden esetben megadjuk az alosztályhoz tartozás szükséges és elégséges feltételeit, azaz: meghatározzuk azokat a jellemzőket, amelyekkel a szóban forgó alosztály elemei – és csak ezek – rendelkeznek. Az egyes alosztályokat tehát egy meghatározott *fogalom* (pontosabban: ennek terjedelme) révén definiáljuk. A kérdéses fogalom az alosztályhoz tartozás szempontjából lényeges jellemzőket reprezentálja.” (Hempel 2005: 19–20)

„Ha egy adott tárgyalási univerzumot többféleképpen bontunk fel alosztályokra, akkor ez voltaképpen azt jelenti, hogy különböző fogalmak segítségével tárjuk fel a vizsgált objektumok hasonlóságait és különbségeit. (...) Az osztályozás eredményeként kapott klasszifikációs vagy tipológiai rendszerek ennek megfelelően különböznek egymástól.” (Hempel 2005: 21)

A gyakorlatban előforduló esetekben az osztályozásnak több meghatározó jegyét lehet és szükséges is figyelembe venni. A több jegy kombinációjának megléte alapján pontosabban lehet megadni egy adott csoporthoz való tartozás kritériumát, illetve kizárni a csoportba nem illő tagokat.

Az osztályozás során létrehozott alosztályokat általában az osztályozás szempontját meghatározó fogalom segítségével szokták megnevezni. Előfordul, hogy a megnevezésre

kiragadott terminusnak például a kutatás osztályozása során különleges jelentőséget tulajdonítanak, pedig „az elnevezésnek az a célja, hogy megkülönböztessen, nem pedig hogy minősítsen” (Antal 2005/1964: 20).

3. Az osztályozás a terminológiában

Minden fogalom kialakításának tapasztalatok gyűjtése az alapja, s ezek logikai feldolgozása során alakul ki maga a fogalom. A tapasztalatgyűjtés módszerében azonban különböznek az egyes tudományterületek. E kérdésnek a további fejtegetéseinkben játszott fontos szerepe miatt kiemeljük, hogy közvetlen megfigyelés útján gyűjtik tapasztalataikat például a kísérletes tudományok, a műszaki, agrár, kereskedelmi ágazatok, a társadalmi folyamatokat vizsgáló humán területek, egyes nyelvészeti diszciplínák, míg elméleti általánosítások képezik magát a fogalomalkotáshoz való adatgyűjtést is olyan területeken, mint a matematika, a zene, filozófia, logika, elméleti fizika, nyelvészet bizonyos ágai stb. A valóságban bizonyos mértékig mindig keveredik a tapasztalatok gyűjtésében e két elkülönített jelleg, hiszen a legelvontabb fogalomalkotás során is megtalálható a tapasztalati alap, és fordítva, a közvetlen tapasztalás szoros kapcsolatban van a logikai rendezéssel. A fogalmakhoz hozzárendelt terminusok elfogadása minden esetben a tudományt művelők vagy a nyelvet beszélők hallgatólagos vagy tudatos közmegegyezése alapján jön létre.

A fogalmak osztályozása a fogalmak főbb jellemezői alapján, halmazokba való besorolással történik. A fogalmak osztályozását, rendszerezését, kategorizációját a szemantika különböző irányzatai különböző módszerekkel végzik.

A strukturális szemantikában a fogalmakat jellemzőik alapján sorolják be kategóriákba, illetve halmazokba. Egy-egy fogalom egyértelműen vagy beletartozik egy kategóriába, vagy nem (igen/nem). A fogalmak főbb tulajdonságainak megadására hasznos és gyakran használt módszer a szemantikai mátrix készítése (+/- jelekkel) (lásd pl. Kiefer 2007, Szende 1996).

A terminológia mesterszakon a szemantika oktatásában az egyik feladat a hallgatók számára szemantikai mátrixok készítése. A (holisztikus) kognitív szemantikai irányzat álláspontja, hogy az igen/nem osztályozás az átlagos emberi megismerésre kevésbé jellemző, helyette a prototípus-elmélet alapján, a tipikalitási feltételek segítségével megadott központi kategóriák leírását tartják célravezetőnek. Egy-egy entitás akkor is beletartozhat egy halmazba vagy kategóriába, ha nem minden tipikalitási feltétel jellemző rá (lásd Bańcerowski 2000, Tolcsvai Nagy 2013). – Ez utóbbi kategorizáció is hasznos a terminológiában, hiszen gyakran előfordul, jellemzően társadalomtudományi, bölcséleti fogalmak megadásakor, hogy célravezetőbb a prototípus tulajdonságait megadni, mint az osztályozás szükséges és elégséges feltételeit.

A terminológiai rendszerezésnek, mint a terminusokat rendszerbe foglaló, osztályozó és kapcsolatba állító eljárásnak, többféle megközelítése lehetséges. Idetartoznak a (klasszikus) logikai, filozófiai alapismeretek, a *nemfogalom* és a *fajfogalom* terminológiai osztályozásban játszott szerepe. A terminológiai osztályozás lényegét Klár és Kovalovszky (1955: 31) a következőképpen foglalják össze:

„első feladat a kiválasztó munka: a terminológiai feldolgozásra tervbe vett tudományág (iparág) alapvető fontosságú fogalmainak összegyűjtése és meghatározása. Ezt követi e fogalmak összehasonlítása, más fogalmakkal fennálló terminológiai fontosságú összefüggéseinek és így terminológiai helyüknek megállapítása. (...) a fontos fogalmak kiválasztása (...) gyakran nem végezhető el anélkül, hogy a meghatározandó fogalmak tartalma, terjedelme és helye tekintetében sokszor észlelhető bizonytalanságot előzetesen ne tisztáznánk, meg ne szüntetnénk. Sok esetben ugyanis a fogalmak pontos rendszerezése még nem történt meg. Gyakorik a helytelen vagy idejétmúlt fogalom-meghatározások. Más fogalom-meghatározások kellően nem tisztázott vagy homályos fogalmakon alapulnak. Egyes fogalmak pontos meghatározása pedig gyakran teljesen hiányzik, s helyette sokszor csak megközelítő magyarázatok találhatóak”.

A terminológiai osztályozási munka során több cél együttes megvalósítása szükséges: 1) fontos, hogy a terminológiai rendszer feleljen meg az adott tudományág fogalmi rendszerének, 2) a fogalmak terminológiai helye és elnevezése nemcsak a fogalom alapvető jegyeitől függ, hanem a fogalmi rendszertől is, amelybe beletartoznak, 3) az osztályozás során az általános gyűjtőfogalmakból kiindulva az egyedi fogalmak felé szokás haladni. Vagyis a terminológiai osztályozás magába foglalja a megismerés során kialakult fogalmak rendszerezését, a terminusok rendszerének kialakítását, az általános és konkrét fogalmak sorrendiségének megállapítását, a fogalmak (és elnevezésük) egymáshoz való viszonyának meghatározását. A klasszikus wüsteri terminológiában alapelveivel szemben jelent meg az úgynevezett szociokognitív terminológia. Temmermann (2000: 16, 223) szerint öt fő különbség mutatható ki a hagyományos terminológia és a szociokognitív terminológia között. A hagyományos terminológia a fogalmakból indul ki; egy fogalom helye megadható egy logikai-ontológiai felépítésű fogalomrendszerben; egy fogalom intenzionális vagy extenzionális definícióval határozható meg; egy terminus kizárólag egy fogalomhoz tartozhat; a terminológiai vizsgálat szinkrón vizsgálat; a fogalom és terminus közötti kapcsolat önkényes. A szociokognitív terminológia megértésegységekből indul ki, és a prototípus-elvet követi; a megértésegységek egyaránt van kategóriák közötti és kategórián belüli szerkezete, és kognitív modellek alapján működik; a megértésegység típusától és az adott kommunikációs szituációban a feladó és a befogadó képzettségétől függ, hogy mi számít fő és mellékes tulajdonságnak a definíció megalkotása során; a megértés folyamatában fontos szerepe van a szinonimának és poliszémának; a terminológiában szinkrón és diakrón vizsgálatok egyaránt fontosak; a terminusok motiváltak, és a kognitív modellek szerepet játszanak (a) kialakulásukban.

4. Oktatási vonatkozások

A felsőoktatás elmúlt évtizedekben megkezdődött modernizációs folyamata jó lehetőséget kínált a nyelvészet számára új képzések indítására, a nyelvészetnek a felsőoktatásban elfoglalt helyének megerősítésére, a nyelvi infrastruktúra építésére és fejlesztésére felkészített fiatalok képzésére. A felsőoktatás modernizálása nyomán több új nyelvészeti

mesterképzést létesítettek és indítottak a magyar egyetemeken, ezek közül az egyik a terminológia mesterképzés. (Az új szak indulásáról, az első lépésekről lásd Fóris 2012).²

A terminológiai kérdések fontosságára már Pierre Lévy (2007) az értelmiség felelőségéről szóló cikke is ráirányította a különböző tudományágak kutatóinak figyelmét. (Az *Információs Társadalom* című folyóirat 2008/4 száma a teljes számot az írása nyomán keletkezett vitacikkeknek szentelte.) Lévy a kollektív intelligencia kihasználásának egyik akadályát a szimbolikus rendszerek sokféleségében és szétdaraboltságában látja. A másik akadály véleménye szerint az, hogy a számítógépes tervezés általános módszerek eszközével próbálja meg értelmezni a dokumentumok jelentését. Egyrészt az internetes keresők nem képesek a teljes hálón való keresésre, másrészt pedig karakterek láncolatára alapozzák a keresést, és nem fogalmakra. A logikai műveletek automatizálásán túl a legújabb feladat a jelentésjelölés eredeti rendszereinek kidolgozása. A Lévy cikke óta eltelt néhány évben sokan (matematikusok, informatikusok, nyelvészek, filozófusok) dolgoznak a probléma megoldásán.

A különböző népek érintkezését megkönnyítik azok az új eszközök és módszerek, amelyek a gyors tudományos és technológiai fejlődés eredményeként jelennek meg. Az információs rendszerek megváltozása és az, hogy tömeges felhasználásúvá váltak, valamint az emberi tevékenység automatizáltsága és elektronikus dokumentáltsága az emberi kommunikáció formáin is változtatott. Minél gyorsabban, minél több információ megtalálását kell biztosítani (Abonyi 2006), ehhez pedig az egyre jobban felgyorsuló és kiszélesedő nemzetközi kommunikációs folyamatokban az egyik legfontosabb feladat a fogalmi-terminológiai hálózatok összehangolása, rendezése. Biztosítani kell a természetes nyelvek terminológiája közötti egyértelmű kapcsolatok megteremtését – egy nyelv nyelvváltozatain belül is és több nyelv között is –, a nagy teljesítményű eszközökhöz és az új módszerek használatához szükséges ismeretekhez való hozzáférést. Mindehhez az újfajta követelményeket ismerő, abban eligazodni képes szakemberekre van szükség.

A gyors tudományos-technológiai fejlődés és a társadalmi átalakulások új helyzetet idéztek elő a terminológiai munkákban. Új vonás például, hogy míg korábban az egyes tárgykörök fogalmi és terminológiai rendszere jól elkülöníthető volt egymástól, addig ma – a szakterületek egymásba épülése miatt – a különböző tárgykörökben használt terminusoknak jelentős a közösen használt része. Ebben a helyzetben a terminológiai rendezés kollektív munkafolyamatban, nem egyetlen szakterületen belül történik, hanem a kialakult interdiszciplináris terminológiai műhelyekben. Hasonlóan, a terminológiai adatbázisok több tárgykör igényeinek kell, hogy megfeleljenek. Mindezek az okok vezettek oda, hogy először a szabványosításhoz, majd a fordításhoz kapcsolódva, ma pedig már önálló diszciplínaként kialakult a terminológus szakterület, amely beépült a szakmai együttműködés interdiszciplináris nemzetközi hálózatába.

A terminológia gyakorlatának megváltozása, az elméleti kutatások növekvő száma és háttere szükségessé tette e diszciplína oktatási struktúrájának kialakítását. Több országban a XX. század utolsó évtizedében kezdődött az egyetemi szintű terminológus szakképzés (BA és MA képzési szinteken, és PhD képzésben is). A terminológus

² A 2015-ben kiadott felsőoktatási képzések jegyzékében sajnos – ismeretlen okból – a terminológia mester szak már nem szerepel.

szakképzés rendszere ahhoz szükséges, hogy a terminológiai munkákhoz és a kutatáshoz a szakemberszükségletet biztosítsa. Az oktatásban felhasználható kézikönyvek közül Tamás (2014) monográfiája az egyik igen hasznosan forgatható munka.

IRODALOM

- Abonyi János (szerk.) (2006): *Adatbányászat a hatékonyság eszköze*. Budapest: Computerbooks.
- Antal László 2005/1964. *A formális nyelvi elemzés*. (szerk.: Bottyán G. – Kis Á.). Bicske: SZAK Kiadó. 1-225.
- Bañcerowski J. (2000): A kategorizáció és a jelentés a kognitív nyelvelméletben. *Magyar Nyelv XCVI*, 1, 35–47.
- Bañcerowski J. 2008. A világ nyelvi képe. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Bessé, B. de – Nkwenti-Azeh, B. – Sager, J. C. (1997): Glossary of terms used in terminology. *Terminology* 4, 1, 117–156.
- De Mauro, T. 2003 (1980): *Guida all'uso delle parole*. Roma: Editori Riuniti.
- Fóris Ágota (2008): *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fóris Ágota (2012): Terminológusok képzése – A terminológia mesterképzés elindulása. *Magyar Tudomány* 173 (8) 969–976. <http://www.matud.iif.hu/2012/08/11.htm>
- Hempel, C. (2005): *A taxonómia alapjai*. In: Bertalan L. 2005. *A társadalomtudományi fogalmak logikája*. Budapest: Helikon Kiadó. 19–48. *Információs Társadalom* 2008/4.
- Klár János – Kovalovszky Miklós (1955): *Műszaki tudományos terminológiánk alakulása és fejlesztésének főbb kérdései*. Budapest: MTESZ.
- Kiefer Ferenc (2007): *Jelentélmélet*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Lévy, P. (2007): Nouvelle responsabilité des intellectuels. *Le Monde Diplomatique*. <http://monde-diplomatique.fr/2007/08/LEVY/15006>
- Prószéky Gábor – Miháltz Márton (2008): Magyar WordNet: az első magyar lexikális szemantikai adatbázis. *Magyar Terminológia* 1, 1, 43–56.
- Szende Tamás (1996): *A jelentés alapvonalai*. A jelentés a kommunikációban. Corvinus, Budapest.
- Tamás Dóra Mária (2014): *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. ELTE FTT, Budapest.
- Temmerman, R. (2000): *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2013): *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Tóth Máté (2010): A szintaktikai és a szemantikai paradigma. Egy globális hálózati metaadat-infrastruktúra felé. *Magyar Terminológia* 3, 2, 183–214.

AZ UNIÓS JOGANYAG FORDÍTÁSA: SAJÁTOS SÁGOK ÉS KIHÍVÁSOK

Villányi József

*Európai Parlament, Fordítási Főigazgatóság, Magyar Fordító Osztály
jozsef.villanyi@ep.europa.eu*

1. Bevezetés

A tanulmány az uniós jog sajátosságainak vázlatos bemutatásán túlmenően röviden ismerteti az uniós jogalkotás jellemző vonásait, illetve azoknak a kodifikált szöveg nyelvi-jogi minőségére gyakorolt hatásait. Külön foglalkozik az uniós jog fordításának jogi-szerződéses alapjaival, az uniós fordítás nehézségeivel. Konkrét példákkal és jogesetekkel szemléltetve mutatja be az uniós szövegek többnyelvűségéhez kapcsolódó problémákat, azok sajátos csoportjait. Összegzésként az uniós jog fordításához kapcsolódó szakmai kihívások rövid felvázolása mellett a szakfordításra történő felkészüléshez igyekszik néhány támpontot adni.

2. Az uniós jog és a jogalkotás sajátosságai

2.1. Az uniós jog néhány jellemzője

Az Európai Unió jogi szabályozása egy önálló és nemzetek feletti jogrendszert alkot. Független a nemzeti jogoktól, rendszertanilag a nemzetközi jog területére tartozik, azon belül is „regionális” jogként definiálják. Az Európai Unió Bírósága a 6/64. sz., Costa vs. ENEL ügyben hozott ítéletében az EGK-Szerződést értelmezve kimondta nemcsak az uniós jog nemzeti jogoktól való függetlenségét, hanem annak elsődlegességét, primátusát is a nemzeti jogok felett.

Az uniós jog kialakulása alig több mint hatvan évre tekint vissza, így a nemzeti jogokra jellemző, több évszázadra visszanyúló, fokozatosan építkező fejlődésről nem beszélhetünk. A szerves fejlődés hiánya több olyan következménnyel jár, amely jelentősen nehezíti a fordítási (és jogalkotói, jogalkalmazói) munkát. Sokszor hiányzik például nemcsak az egyes jogintézmények mögül, hanem egyes jogterületeken belül is az átfogó jogi-szabályozási koncepció, a koherens fogalomrendszer és az összefüggő jogi nyelvezet.

Az uniós jog fejlődésének másik jellemzője a nemzeti jogrendszerekkel való szoros kölcsönhatás. Az első évtizedek egyértelmű francia jogi hatását egy sok forrásból építkező jogfejlődés követte. Az uniós jogalkotó a jogi alapelvek, fogalmak és jogintézmények nagy részét a nemzeti jogokból kölcsönözte (pl.: *főtanácsnok* - FR *avocat général*), ugyanakkor a nemzetközi jogból is átemelt számos intézményt (pl.: *szülői fele-*

lősség a szülői felügyelet helyett) (Somssich 2007). Ezek az uniós jogban hamarosan önálló, elkülönült jelentésre tettek szert, mint például az eredetileg csak a tengeri, folyami fuvarozásban alkalmazott nemzetközi jogi *kabotázs* szó, amelyet ma már az uniós terminológia a légi és vasúti közlekedésben is használ.

Az átvett és jelentésében sokszor módosított jogintézmények mellett fokozatosan nyertek teret az önálló uniós jogi fogalmak (pl.: *jogharmonizáció*). Az uniós jogi szaknyelv önállósága szempontjából kiemelkedő jelentőségű volt a C-283/81. sz., CILFIT-ügyben hozott ítélet, amelyben az Európai Bíróság nemcsak az uniós terminológia fogalmi autonómiáját fogalmazta meg, azazhogy a jogi kifejezések „nem szükségszerűen jelentik ugyanazt, mint a tagállami jogban”, hanem azt is kifejtette, hogy az adott kifejezést az uniós jogi szöveg célja fényében és egészének összefüggéseiben kell értelmezni. A többnyelvűség és a fordítás szempontjából is fontos ez az ítélet, mivel a Bíróság egyértelműen kimondta az uniós szövegek különböző nyelvi változatainak egyforma hitelességét, azaz teljes egyenértékűségét is.

2.2. Az uniós jogalkotás néhány sajátos vonása

Az uniós jogi normák megalkotása bonyolult kompromisszumok és hosszú egyeztetések eredménye eltérő jogi kultúrákat és koncepciókat képviselő résztvevők között. Nemcsak a kontinentális jog és a *common law* sokszor igen különböző logikáját, elveit kell összehétközíteni, és egy magasabb szinten egységes jogi rendszerré formálni, hanem a nemzeti sajátosságokon túllépve, önálló, ugyanakkor világos, könnyen érthető és alkalmazható jogi-fogalmi rendszert is ki kell alakítani. E cél elérését nehezíti az uniós jogalkotási eljárásnak a nemzeti jogalkotásnál még egy fokkal összetettebb jellege. Olyan sokszereplős folyamatról van szó, ahol nemcsak a politikai hovatartozásában, hanem nemzetiségében, nyelvi, kulturális meghatározottságában is eltérő résztvevők közötti alkufolyamat mellett az uniós intézmények egymás közötti, valamint az uniós és tagállami intézmények közötti egyeztetés is tovább bonyolítja a rendszert. A nyelvi nehézségek így már a kodifikáció igen kezdeti szakaszában, jóval a hivatalos szövegek fordítása előtt megjelennek. Ez nem is lehetne másként, hiszen a legtöbbször a főként angol nyelvű jogi szövegeket nem angol anyanyelvűek fogalmazzák meg, és nem jogászok kodifikálják – bár jogász-nyelvszerek ellenőrzik azokat).

3. Az uniós jog fordításának nehézségei

Az uniós jog valamennyi hivatalos nyelvre történő fordításának jogi alapjait nem csak az olyan általános jogelvek jelentik, mint a törvény előtti egyenlőség, a jogbiztonság, a jogi rendelkezések előreláthatósága, megismerhetősége és megérthetősége. Azok konkrét megfogalmazást is nyernek az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 1. – az uniós intézmények átlátható működéséről szóló – cikkében, a 3. cikkének (3) bekezdésében megfogalmazott nyelvi sokszínűség tiszteletében, valamint az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 24. cikkében, amely kimondja, hogy valamennyi állampolgár jogosult saját nyelvét használva az unió bármely intézményéhez fordulni, és megkeresésére saját nyelvén választ kapni. A nyelvi-kulturális sokszínűség tiszteletben tartásának

elvét mondja ki az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21. cikke, míg a 22. cikk a nyelv alapján történő megkülönböztetés tilalmáról rendelkezik.

Az uniós jog fordítása a jogharmonizáció eszköze (bővebben ld. Šarčević 2012): az uniós jog nemzeti jogba történő átültetése, illetve alkalmazása a nemzeti hivatalos nyelvre lefordított szöveg alapján történik. Az uniós jog fordításának végső célja teljesen összhangban áll a fent említett jogi elvekkel: pontos és megbízható jogi szövegek készítése, hogy valamennyi uniós polgár számára ugyanazt a jogi védelmet és a jog előtti teljes egyenlőséget lehessen biztosítani függetlenül az adott nyelvi változattól. Minden jogi szövegnek ugyanazon jelentéssel kell bírnia és ugyanazon joghatást kell kifejtenie. Itt jelenik meg az uniós jogalkotás és jogi fordítás két legfontosabb eleme. Egyrészt jogi értelemben soha nem beszélhetünk „eredeti szövegről” és annak „fordításáról” mivel kizárólag egyetlen jogi norma van és annak eltérő nyelvi változatai. Másrészt valamennyi nyelvi változat egyként hiteles, azaz mindegyik eredetinek minősül.

Az uniós jogi fordítás fenti funkcionális megközelítése (minden nyelvi változatnak ugyanazon jelentéssel kell bírnia és ugyanazon joghatást kell kifejtenie) a *praesumptio similitudii*-n nyugszik. Ez a megközelítés vélelmezi a nyelvi változatok közötti teljes azonosságot. Ennek előfeltétele a nemzeti jogrendszerek és nyelvek közötti eltérés teljes hiánya lenne, amely teljességgel irreális, és gyakran a „megfeleltethetőség illúziójaként” emlegetik (Koskinen 2000). Ennek, a maga egészében nem mindig megvalósítható, ugyanakkor mindig elérendő célhoz kapcsolódó paradoxonnak a feloldására vezette be az uniós jogalkotás remélt orvosságként az egységesített (standardizált) fordulatok és kifejezések rendszerét (pl.: a hatályba lépésre (átültetésre) vonatkozó részben). Ennek következménye lett az egységes megjelenés, például az Unió Hivatalos Lapjában közzétett jogszabályok különböző nyelvi változatainak esetében a teljesen azonos tördelés és oldalszámozás. E törekvéssel kapcsolatban ugyanakkor egy lehetséges veszélyre figyelmeztet a szakirodalom: a sok standardizálás mellett előfordulhat, hogy a jogi megfeleléség egész egyszerűen megjelenésbeli megfelelésséggé szorul vissza (Koskinen 2000 és Baaij 2012a).

A fordítónak ugyanakkor arra is törekednie kell, hogy fordítása olyan hatást keltsen, mintha a jogi szöveg eredetileg is a célnyelven lett volna megfogalmazva, hogy könnyen érthető és átültethető legyen a nemzeti jogba (lásd a fenti jogharmonizációs célt). A jogi szakfordítás – amelyet a szerzők nagy része kettős műveletként határoz meg, mint az egyik nyelvről a másik nyelvre történő átültetés mellett az egyik jogi rendszerből a másik jogi rendszerbe történő jogi átemelés (összehasonlító jogelemzés és jogi megfeleléség keresése) –, az unióban egy további elemmel bővül. A nemzetközi szervezetek jogi normáitól eltérően, amelyeket a tagállamoknak címeznek és azokat az államok mindig a nemzeti jogszabályokkal ültetik át saját jogrendszerükbe, az uniós jogi normák többsége közvetlenül is alkalmazható, azaz tagállami átültető rendelkezés nélkül is érvényesül. Ezekre közvetlenül már magánszemélyek is hivatkozhatnak, ezeket a nemzeti bíróságok közvetlenül is alkalmazhatják. Az uniós jog fordításának címzettjei így nem kizárólag a nemzeti hatóságok (jogalkotók, jogalkalmazók), ezért a nyelvezet megválasztásában a közérthetőségre kell törekedni, ugyanakkor a jogi szabatoságra törekvés során a legszélesebb célközönségre is figyelemmel kell lenni egy-egy jogi szöveg fordítása közben (Šarčević 1997).

Ezen stilisztikai, nyelvhasználati kihívások mellett van egy még jelentősebb, fentebb már részben érintett nehézség is a jogi fordítás során, ami az uniós jog – mint saját fogalomrendszerrel rendelkező önálló jogrendszer – kiforrottságaira vezethető vissza. Ez a jogi megfeleltethetőség keresésével áll összefüggésben és a fordítandó jogi kifejezés pontos jelentése, tartalma megállapításának nehézségében rejlik. Ennek meghatározása több lépcsőben történik. Először minden kétséget kizáróan meg kell bizonyosodni arról, hogy a lefordítandó kifejezés egyszerű köznyelvi, illetőleg technikai kifejezés vagy jogi szakkifejezés-e. Második lépésként be kell azonosítanunk, hogy melyik jogágról és azon belül melyik jogterületről van szó. Harmadszor meg kell vizsgálnunk, hogy önálló uniós jogi jelentéssel bíró kifejezés vagy a nemzeti (esetleg nemzetközi) jogból átvett terminus-e a szó vagy szószerkezet, és ennek megfelelően meg kell állapítanunk az adott kifejezés pontos jogi tartalmát. A negyedik lépésben meg kell vizsgálnunk az adott jogterületet a nemzeti (magyar) jogban abból a szempontból, hogy a kérdést már szabályozták-e, és létezik-e a lefordítandó uniós jogi koncepciónak megfelelő rendszer, esetleg az éppen uniós hatásra alakult ki. Ötödikként a lefordítandó jogi kifejezésnek jelentésében és alkalmazási körében is megfelelő magyar jogi szakkifejezést kell találnunk. Részleges egyezés (vagy annak teljes hiánya) esetén újabb kihívások előtt állunk, de ennek bemutatása meghaladná jelen tanulmány kereteit.

Az uniós jog fordításának további nehézségét vagy báját nemcsak az adja, hogy egy, csak néhány évtizedre visszatekintő, kiforrott jogi-fogalmi rendszerrel még nem rendelkező joganyag fordításáról van szó, hanem hogy a legtöbb esetben egy hibrid nyelvről (kontinentális angol mint lingua franca) (Laske 2012 és Pozzo 2012) kell átültetnünk a szöveget, amely még nehezebbé teszi a fentiekben leírt megfelelőségek és közös pontok keresését, sőt néha magának a szövegnek a megértését is.

A fenti dilemmák egy része legtömörebben és legszemléletesebben egyetlen példában foglalható össze: miként fordítsuk le magyarra a görög anyanyelvű kodifikátor által angolul megfogalmazott, azonban a német jogból átvett jogintézményt (*Rücktritt/unilateral withdrawal*) (Pozzo 2012), ráadásul úgy, ha az esetleg nem is létezett korábban a magyar jogban.

4. Az uniós szövegek többnyelvűségével összefüggő problémák

Az uniós jog fordításának fent csak vázlatosan érintett nehézségei ellenére szerencsére arányaiban kevés olyan ügy került az Európai Unió Bírósága elé, amelyekben egy adott uniós jogi norma különböző nyelvi változatait kellett összevetni, azaz ahol felmerült az egyes nyelvi változatok közötti tartalmi eltérés (fordítási hiba) lehetősége. A Bíróság 1960 és 2010 között az ítélettel befejezett 8978 ügyből 246 ügyben vizsgálta kifejezetten a nyelvi változatok közötti eltérést (Baaij 2012a és Defrançq – Van Driessche 2012). Csak két példát idéznék az eltérő nyelvi változatok közötti különbségek jelentőségére: a 90/83. sz. Paterson-ügyben az 543/69/EGK rendeletben szereplő megfogalmazás eltérő nyelvtani szerkezete és az egyik nyelvi változatban egy vessző hiánya alapvetően két egymástól jelentősen eltérő értelmezéshez vezetett (és közvetlenül kihatott az alapügyben a büntetőjogi felelősség fennállásának eldöntésére), és ezt oldotta fel a Bíróság ítéletében (Baaij 2012b). Az egyes nyelvi változatok között kisebb mondatszerkezetbeli

eltérés volt a C 336/03. *easyCar*-ítélet alapja, ahol a 97/7/EK irányelv 3. cikk (2) bekezdését kellett emiatt a Bíróságnak értelmeznie (Baaij 2012b). A fordítási hibák azonban sokszor az uniós jogalkotási szöveg hiányosságaira vezethetők vissza, amelyeket csak vázlatosan foglalok össze az alábbiakban.

A leggyakoribb gondot maga a bonyolult, nehézkes jogszabály-szerkezet okozza: a számos bekezdésen belül még pontokkal és albekezdésekkel túlterhelt cikkek, a gyakran áttekinthetetlen kereszthivatkozások rendszere. A nehézkes fogalmazás mellett a sokszor túlzottan leegyszerűsítő, lerövidítő fogalmazás is gond lehet, főként egy összetettebb mondat esetében: „*Any request for review of an application submitted after 1 January 2011 shall be inadmissible*” (Guggeis – Robinson 2012).

A másik, fejtörésre okot adó eset lehet a nyelvi interferencia, azaz a különböző nyelvek közötti kifejezések összekeverése, amikor valamely kifejezés átvételére úgy kerül sor, hogy annak jelentése részben vagy egészben módosul és pusztán ezzel akár pontatlanná is válhat (pl. a magyar jogban *aktus, jogi aktus* fogalmi).

Harmadikként ki kell emelni az adott jogrendszerre vagy nyelvre jellemző sajátos kifejezések használatának esetét. Ez különösen akkor okoz problémát, ha ezek a jogi kifejezések hiányoznak más nemzeti jogrendszerekből (pl. FR *magistrature*, amely magyarul a *bíróság – ügyészség* kettősével írható csak le) vagy annak tartalma csak részben módosult formában használható (pl.: FR *faute (hiba), grief (kifogás, pont, érvelés), d'ordre public (kényszerítő körülmény, eljárásgátló ok, imperatív rendelkezés, közrendi jellegű)*) (Guggeis – Robinson 2012).

Negyedik esetként gondot okozhat a csak az adott nyelvre jellemző nyelvi fordulat használata (pl.: EN *first come, first served (igénylési sorrend)* a 1234/2009/EU rendelet 4. cikkében vagy *as the crow flies (légvonalban)* a 2007/74/EU irányelv, 3. cikk (5) bekezdésében) vagy az oly gyakran alkalmazott francia *sans préjudice (sérelem nélkül – tekintet nélkül)* fordulat (Guggeis – Robinson 2012).

Ötödikként a következetes fogalomhasználat hiányát lehet említeni. A belső következetlenség esete az, ha egy jogi normán belül eltérő kifejezéseket alkalmaznak ugyanazon fogalomra, ráadásul úgy, hogy a fogalom egyébként is országonként eltérő jogi koncepciót takar (pl.: 85/577 irányelv: HU 3: *elállás, felmondás, visszavonás*, FR 2: *résilier, renoncer*, EN 3: *cancel, waive, renounce*, DE 2: *Widerruf, Rücktritt* vagy a 93/13/EK irányelv: HU 2: *felmondás, felbontás*, FR 3: *renoncer, rompre, résilier*, EN 2: *dissolve, cancel*, DE 3: *unterlassen, kündigen, Rücktritt*) (Šarčević 2012).

Külső következetlenségről akkor beszélünk, ha az egymással összefüggő jogi normák közötti terminológiai következetlenség áll fenn. Ennek két tipikus esete az, ha eltérő kifejezést használnak ugyanazon jogintézmény leírására vagy éppen fordítva: különböző jelentéstartalom tartozik ugyanazon kifejezéshez (pl. a fogyasztóvédelmi jogi szabályozás területén az *elállási jog* más-más tartalmi szabályozása a 85/577/EKG, a 94/47/EK, a 97/7/EK, valamint a 2002/65/EK irányelvekben) (Šarčević 2012).

A hatodik típusba azok a megoldások tartoznak, amikor a jogalkotó a jogi norma értelmező rendelkezéseiben, magában a fogalom-meghatározásban olyan jogi kifejezést használ, amelynek nincs pontos uniós jogi definíciója, ugyanakkor a nemzeti jogokban ezen kifejezés mögött eltérő jogi koncepciók állnak (pl. 2004/35 irányelv 2. cikke a *környezeti kár* fogalmának meghatározásakor a nemzeti

jogonként eltérő koncepciót átfogó *kár* kifejezést használja anélkül, hogy a fogalomnak megadná a pontos definícióját) (Pozzo 2012).

A hetedik típusba azon – a fordító számára a legtöbb dilemmát és feladatot jelentő – esetek tartoznak, amikor a jogi norma egyáltalán nem tartalmaz értelmező rendelkezést egy olyan jogintézménnyel kapcsolatban, amely a nemzeti jogokban (és akár az uniós jogban is) elterjedt, ugyanakkor eltérő jogi koncepciók állnak mögötte (pl. 93/13/EGK irányelv, a *szerződés* fogalma nincs meghatározva, aminek a lehetséges következménye, hogy tagállamonként eltérő tárgyi hatályú lesz a jogi norma, fontos területeket zárva ki esetlegesen az alkalmazási köréből) (Pozzo 2012).

Végül nyolcadikként az a két esettípus okozhat gondot a fordítónak, amikor a jogalkotó olyan, joginak tűnő kifejezéseket alkalmaz jogi szövegbe helyezve, sőt jogi fogalmak közé illesztve, amelyek mögött nincs pontos jogi tartalom sem a nemzeti, sem az uniós jogban (pl. EN *tax fraud, tax evasion, tax avoidance, unintended non-taxation* – HU *adócsalás, adókijátszás, adókikerülés, nem szándékos adóelkerülés*). A másik eset pedig az, amikor a jogalkotó már egy jogi normákban is alkalmazott, adott esetben jogilag is definiált kifejezést vált fel politikailag korrekt, de a magyar jogi nyelvbe nehezen átültethető/alkalmazható kifejezéssel (pl. napjainkban az *illegal migrant* helyett az *irregular migrant* terjedése, amelyben az *illegálist a rendezetlen jogi helyzetű migráns/bevándorló* váltaná fel, további gondokat okozva ugyanakkor a migráció mint jelenség minősítésénél).

5. Összegzés

A sok elrettentő példa hatására joggal teszi fel a fordító a kérdést, hogy miért is jó uniós joganyagot fordítani, mi a szépsége ezen hivatásnak? Mindenekelőtt sokszor a mindennapi életünket is alapvetően meghatározó témák, területek kimeríthetetlen gazdagsága és változatossága, amelyek állandó nyitottságot és folyamatos szakmai fejlődést kívánnak meg a fordítótól. A jogi szövegek jóval kötöttebb nyelvezete mellett a nagyon széles skálán mozgó fogalmazási stílusok és szövegtípusok jelentenek újdonságot. Állandó szakmai kihívással szembesül a fordító egyrészt a szövegek nehézsége és néha hibái miatt (a fordítói szabadság határait feszegető megoldások megtalálására ösztönözve), ugyanakkor kiemelt felelősséget vállal a szövegek pontossága és érthetősége tekintetében. Mindemellett a leggazdagabb jogi és terminológiai gyűjtemények, glosszáriumok és thesaurusok állnak az uniós fordító rendelkezésére, amelyeket megbízható, széleskörű, intézményeken, témakörökön és szakterületeken átívelő fordítási adatbázisok egészítenek ki, és modern fordítássegítő eszközök és alkalmazások teszik a mindennapi munkát könnyebbé.

Miként lehet felkészülni az uniós jog fordítására? Ehhez szem előtt kell tartani az intézményekben folyó uniós jogi szakfordítás jellemzőit: az egyéni felelősség mellett jelen lévő csapatmunka szükségességét (közös projektek); a hangsúlyos belső-külső kommunikációt; a lektorálás (és így a szakmai kritika) adását és elfogadását, megvitatását; a kutatómunka és elemzés kiemelt szerepét; a gyors problémamegoldás és sokszor a kreativitás fontosságát (nem egyértelmű forrásnyelvi szöveg); valamint nem utolsósorban a szoros határidők és gyakran nagy anyagmennyiség okozta

stressz megfelelő kezelését. Külön előnyt jelent valamely szakterület (jogi, közgazdasági, műszaki, mezőgazdasági) magas szintű ismerete, illetve az arra vonatkozóan megszerzett diploma. A gyakorlati-elméleti képzésben így nemcsak a legmodernebb fordítássegítő eszközök használatának elsajátítása szükséges, hanem a terminológiai kutatási módszerek gyakorlati alkalmazása, valamint az uniós jogi, szakmai és terminológiai adatbázisok megismerése is. A szövegszerkesztési ismeretek, tipográfiai szabályok hangsúlyos oktatása mellett fontos a közös projektek, a csapatmunka fejlesztése, a fordítók közötti kommunikáció elsajátításának elősegítése (keresztlektorálások révén a kritika közlésének-elfogadásának kialakítása) és a néha igen szoros határidőkkel kiadott fordítási feladatok révén a lényeglátás megerősítése mellett a stressz kezelésének megtanulása.

IRODALOM

- Baaij, Cornelis J.W. (2012a): The significance of legal translation for legal harmonization. In: Baaij, C. J.W. (ed.): *The role of legal translation in legal harmonization*. Alphenaan den Rijn: Kluwer Law International BV, 1-24.
- Baaij, C. J.W. (2012b): *A case for formal equivalence in EU translation*. Rechtsgeleerd magazijn Themis. Jaarg. 173,
- Defrançq, B. W.G e – Van Driessche, F. (2012): *Certaines versions sont plus égales que d'autres : l'analyse comparative de multitextes législatifs effectuée par la Cour de justice de l'Union européenne*, Rechtsgeleerdmagazijn Themis. Jaarg. 173.
- Guggeis, M.– Robinson, W.(2012): Co-revision legal-linguistic revision in the European Union „co-decision” process. In: Baaij, C. J.W. (ed.): *The role of legal translation in legal harmonization*. Alphenaan den Rijn: Kluwer Law International BV, 51-81.
- Koskinen, K. (2000): *Institutional illusions, Translating in the EU Commission*, The Translator 6., no. 1
- Laske, C. I.B. (2012): *Translating the law*. Rechtsgeleerdmagazijn Themis. Jaarg. 173
- Pozzo, B. (2012): English as a legalingua franca in the EU multilingual context., In: Baaij, C. J.W. (ed.): *The role of legal translation in legal harmonization*. Alphenaan den Rijn: Kluwer Law International BV, 183-202.
- Šarčević, S.(1997): *New approach to legal translation*. Alphenaan den Rijn: Kluwer Law International BV,
- Šarčević, S.(2012): Coping with the challenges of legal translation in harmonization. In: *The role of legal translation in legal harmonization*. Alphenaan den Rijn: Kluwer Law International BV, 83-107.
- Somssich Réka (2007): *Az európai közösségi jog fogalmainak nyelvi megjelenítése, különös tekintettel az európai magánjogra*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (Kiadatlan PhD-dolgozat)

TERMINOLÓGIAOKTATÁS A SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN - MIT, MENNYIT, HOGYAN?

Fischer Márta

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Idegen Nyelvi Központ
marta.fischer@nyi.bme.hu*

1. Bevezetés

A terminológia oktatása vagy legalábbis a terminológiai kérdésekkel való foglalkozás és kutatás több évtizede jelen van mind a nemzetközi, mind a hazai szakfordítóképzésekben. Ennek jelentőségét azért fontos már előjáróban is hangsúlyozni, mert a szakfordítóképzések kulcsszerepet játszottak abban, hogy a terminológiaelméletben a fordítási tapasztalatok is helyet kapjanak, és ezáltal az elmélet a fordítók számára is hasznos támpontot jelentsen. E képzések mutattak rá arra, hogy az osztrák tudós, mérnök és vállalkozó, Wüster által kidolgozott terminológiaelmélet módosításra szorul. A fordítóképzők ma is sokat tesznek azért, hogy a terminológiaelmélet a gyakorló fordítók kérdéseire is választ adjon. A folyamat kölcsönös, hiszen nem csupán a terminológiaelmélet kap újabb és újabb impulzusokat a fordítási tapasztalatokból, de a fordítástudomány is profitálhat a terminológiaelmélet eredményeiből (a két tudományterület közötti kapcsolatról lásd részletesen Fischer 2010).

E folyamatban az oktatásnak ma is kulcsszerepe van. A majdani fordítók a szakfordítóképzésekben folyó oktatás során találkoznak először terminológiaelméleti kérdésekkel – korábbi tanulmányaikban ez kevésbé valószínűsíthető –, ezért kiemelten fontos az, hogy ezekre hogyan, milyen formában adunk választ. Ha e kérdések csupán száraz, „bemagolandó” elméletként maradnak meg a fejükben, akkor éppen az a többlet veszhet el, amely folyamatosan segíti a fordítástudomány és a terminológiaelmélet gyakorlatban való összekapcsolódását. A terminológia oktatása, képzésbe való beépítése éppen ezért kihívás elé állítja mind az oktatókat, mind a képzés szervezőit (lásd erről többek között Erdős 2004, Fischer 2015, Fóris 2012, Hubainé 2005, Muráth 2005, 2012, Rádai-Kovács 2004). Az alábbiakban a „Mit, mennyit és hogyan” kérdés olyan oktatásszervezési, elméleti és módszertani kérdéseit kívánom összegezni, amelyekkel valamennyi, a terminológiát oktató vagy azt bevezetni kívánó képzőintézmény találkozhat.

2. Oktatásszervezési kérdések és dilemmák

A terminológia oktatása több formában is helyet kaphat a szakfordító intézményekben. Ez számos kérdést vet fel, amelyek közül négyet emelek ki az alábbiakban:

1. Külön órát kapjon-e a terminológia, vagy egy másik tárgyba épüljön be?
2. Kössük-e nyelvhez a terminológia oktatását?
3. Kössük-e szakterülethez a terminológia oktatását?
4. Mennyi legyen az elmélet és a gyakorlat aránya?

A kérdések mindegyike komoly oktatásszervezési dilemmát jelent, hiszen a különböző válaszok eltérő óraszámot, oktatói igényt és hallgatói létszámot feltételeznek. Ha a terminológiát külön óra keretében kívánjuk oktatni, akkor ehhez értelemszerűen – és ideális esetben a többi tárgyra is építő – tananyag és a tárgyat oktatni tudó tanerő is szükséges. Ha a terminológia oktatása nem oldható meg ekkora óraszámban, akkor megoldás lehet a hallgatók „összeterelése”, azaz nyelvtől függetlenül valamennyi hallgató részvétele a terminológiaórán/előadáson. Ekkor nagy kihívást jelent az, hogy olyan általános terminológiai esetekről, problémákról, terminológiaelméleti kérdésekről (is) kell beszélni, amely nyelvtől függetlenül is befogadható a hallgatók számára. Megoldás lehet természetesen az is, ha az oktató a terminológiai alapkérdések mentén minél több, az adott nyelvhez kötött példát dolgoz fel, vagy dolgoztat fel a hallgatókkal, ez azonban az oktató részéről több nyelv ismeretét is feltételezi.

Hasonló kihívást jelent annak eldöntése, mennyiben jelenjen meg a szakterület az oktatás során. Ha a terminológiakurzuson a teljes évfolyam részt vesz, akkor kevesebb idő jut az egyes szakterületek terminológiai sajátosságainak elemzésére. Ekkor ez más, a szakterületekhez kötött tárgyak feladata lehet. Ez esetben viszont szoros együttműködés lenne szükséges a terminológiát a teljes évfolyamnak oktató és az adott tárgyban az adott szakterület terminológiáját feldolgozó kolléga között. Ha nincs önálló terminológiaóra, akkor fennállhat az a veszély, hogy a terminológia oktatása kimerül az adott szakterület egy limitált szókincsének megtanításában. Így elveszhet azoknak a terminológiai alapkérdéseknek az áttekintése, elemzése, amelyekkel a majdani fordítók bármilyen nyelven, bármilyen szakterületen találkozhatnak, és amelyek a hallgatót az adott szövegben a terminusok szintjén a döntések meghozatalában segítik.

Ez utóbbi kérdés egyben magában foglalja azt az örök dilemmát is, mi legyen az elmélet és a gyakorlat aránya a terminológia oktatásában. Könnyű lenne azt mondani, hogy a szakfordítóképzésen belül a terminológia oktatásának mindössze az a célja, hogy megtanítsa az adott szakterület szókincsét. Ha ez így lenne, akkor feleslegessé is válna az első három kérdés, hiszen nyelvhez és szakterülethez kötötten egyszerűen azt az ötszáz szót kellene azonosítani, majd megtanítani, amelyek a leggyakrabban előfordulnak. A területtel foglalkozó kutatók, oktatók, fordítók számára azonban nem kérdés, hogy ennél jóval többről van szó. A terminológiai döntések, amelyekkel a fordítók fordításaik során szembesülnek, jóval túlmutatnak azon a kérdésen, hogy egy adott forrásnyelvi lexikai egységnek mi a célnyelvi megfelelője. Döntési helyzetekről van szó, amelyekre gyakran nincs egyetlen jó megoldás, nem adható egy olyan lista, amelyet bármikor, bármilyen helyzetben be lehet helyettesíteni. Emellett egy fordítóképzésnek nem is lehet feladata az, hogy teljes körűen megtanítsa egy szakterület terminológiáját. Kitérhet ugyan a szakterület terminusainak közve-

títésére, elemzésére, de jóval fontosabb feladata az, hogy olyan készségekkel ruházza fel a hallgatókat, amelyek képessé teszik őket arra, hogy bizonyos döntési helyzetekben a megfelelő stratégiát válasszák. Ehhez lehetnek támpontok a terminológiaelméleti alapkérdések.

A fenti kérdésekből jól látható, hogy ezek mindegyike önálló tanulmány tárgya lehetne. Ezért az alábbiakban azokkal az alapkérdésekkel szeretnék foglalkozni és ehhez módszertani ötleteket adni, amelyek bármilyen oktatási keretben megvalósíthatóak, függetlenül attól, hogy az intézmény milyen formában építi be a terminológia oktatását a képzésbe. Ennek során nagyban támaszkodom két korábban írt tanulmányomra, amelyben ezeket az elméleti és módszertani kérdéseket részletesen elemzem (Fischer 2012, 2015).

3. Terminológiaelméleti alapkérdések

A fordító-hallgatók gyakran tesznek fel olyan kérdéseket, amelyekre látszólag egyetlen, egyszerű válasz elegendő, a valóságban azonban sokkal összetettebb kérdéskörre utalnak, és elméleti magyarázatot is igényelnek. Ezek egyike az, amikor a hallgató rámutat egy lexikai egységre a szövegben, és megkérdezi, az terminus-e vagy sem. A másik pedig az, amikor a hallgató elbizonytalanodva kérdezi, lehet-e több megoldás, illetve használhat-e szinonimát. E kérdések kezelése különösen azért okozhat nehézséget az oktató számára, mert azok egy-egy gyakorlati órán, egy konkrét fordítás kapcsán, több más fordítástechnikai kérdés mellett vetődnek fel, gyors reagálást igényelnének, miközben a válasz nem intézhető el mindig egyetlen mondattal. Részletesebb magyarázatra, a megoldási lehetőségek mögött meghúzódó stratégiák ismertetésére lenne szükség, amelyre azonban idő hiányában a fordításóra nem adhat lehetőséget. Az alábbiakban arra szeretnék rámutatni, hogy e két kérdés mögött olyan terminológiaelméleti problémák húzódnak meg, amelyeknek kifejtésére éppen egy terminológiaóra vagy előadás keretében lenne lehetőség.

3.1. *Mi is az a terminus?*

A „terminus – nem terminus” kérdés a terminológiaelmélet egyik alapvető kutatási területe. A szakirodalomban számos definícióval találkozhatunk, és nehéz egyetlen olyat találnunk, amely a hallgató kérdésére egyben választ is ad. Ennek hátterében az húzódik meg, hogy a terminológiaelmélet változásával maga a terminus fogalma is folyamatos változáson ment keresztül. Így az egyes definíciók mögött eltérő terminológiaelméleti irányzatok is állhatnak. Ezek mindegyikének ismerete és ismertetése nem lehet cél egy fordítóképzésben. Jól azonosítható azonban két olyan megközelítés – a terminus egy szűk és egy tág megközelítése –, amely támpontot adhat a magyarázathoz, és a kérdést a hallgató számára is könnyen emészthetővé teszi. Az alábbiakban ezeket az oktatás szempontjából és doktori kutatásom további eredményeivel kiegészítve (Fischer 2010) összegzem röviden, nagyban támaszkodva a témában megjelent tanulmányomra is (Fischer 2012).

A terminusfogalom szűkebb megközelítése a terminust egy egységesítési folyamat „végtermékének” tekinti, míg a tágabb megközelítés a valós nyelvhasználatból indul ki. A szűk megközelítés a terminológiaelmélet kialakulásának gyökereire vezethető

vissza. Az ipari fejlődés eredményeként rendkívül sok új fogalom jelent meg, különösen a műszaki tudományokban, így a századforduló idejére igen nagy problémák jelentkeztek a szakemberek kommunikációjában. Mivel ezt a folyamatot nem kísérte tudatos nyelvfejlesztés, ezért egy fogalomhoz több megnevezés (szinonímia), egy megnevezéshez pedig gyakran több fogalom (poliszémia) kapcsolódott. A kommunikáció optimalizálása érdekében egyre sürgetőbbé vált az igény e két jelenség megszüntetésére, azaz az egységesítésre, a tudatos nyelvi tervezésre, aminek eredményeként az első szabványügyi szervezetek is megalakultak. Wüster általános terminológiatana e törekvések elméleti alapját teremtette meg, így az elméletalkotás szorosan összekapcsolódott a szabványosítás igényeivel, és szükségszerűen preskriptív megközelítés jellemezte. Ebből adódóan e folyamatban terminusoknak csak az egységesítés „végtermékét” tekintették, azaz azokat, amelyek elérték egyfajta ideális, a követelményeknek megfelelő állapotot: nem poliszémek és/vagy nincs szinonimájuk, pontosan definiáltak, kontextustól függetlenek. Kis Balázs (2005:84) szavaival élve e megközelítésben a terminusdefiníciók általában azt próbálják leírni, hogy a terminológiának milyennek *kell* lennie.

E szűk megközelítéssel szemben számos kritika fogalmazódott meg, úgy mint: a definiáltság nem lehet mindig kritérium, mert a fogalmakat nem mindig lehet pontosan körülhatárolni (Temmerman 2000, Heltai 2004); a szinonímia és poliszémia a szakmai kommunikáció fontos eleme lehet (Cabré 2000, Heltai 2010, Sager 1990, Sandrini 1997, Temmerman 2000); végül a terminusok nem függetleníthetők a kontextustól (Gerzymisch-Arbogast 1996, Muráth 2002, 2010, Sager 1990). Minderre nem utolsósorban a fordítási tapasztalatok mutattak rá, hiszen világossá tették, hogy a szövegben előforduló terminusok az esetek többségében nem tudják felmutatni azokat a követelményeket, amelyeket az általános terminológián preskriptív megközelítése célként megfogalmazott. Mindez a terminus egy tágabb megközelítését tette szükségessé.

A fordítás számára különösen azok a tág megközelítések relevánsak, amelyek szerint egy adott kommunikációs helyzetben bármilyen lexikai egység terminussá válhat (Cabré 2000, Pearson 1998). Hasonló megközelítést követ, és a fordítók számára ugyancsak releváns Kis Balázs (2005:85) azon megállapítása, amely szerint számos terminus a szakmai kommunikációban nem explicit definiálás útján jelenik meg, hanem a szakszövegekben, implicit módon definiálódik. Tanja Collet (2004) emellett pedig arra is felhívja a figyelmet, hogy a terminus definíciójának magában kell foglalnia azokat a lexikai egységeket is, amelyek a szöveg kohéziójáért és koherenciájáért felelnek (e két megállapítás igazolására lásd e tanulmány 3.2. alfejezetének példáit).

Látható, hogy ha a terminus szűkebb meghatározását követnénk, akkor nagyon leszűkítenénk a terminusok körét egy adott szövegben, hiszen a fordítási folyamat gyakran megelőzi a követelmények „teljesítését”, azaz az egységesítést vagy a fogalom pontos definiálását. Ezzel kizárnánk számos olyan lexikai egységet, amely a fordító számára éppen terminológiai szempontból jelent fordítási nehézséget. Ugyanakkor felmerül az a kérdés is, hogy ha a tágabb meghatározás szerint bármilyen lexikai egységet egy adott kontextusban terminusnak tekinthetünk, akkor mi a kritérium, mi nyújthat ez esetben a fordító számára támpontot?

E kérdés megválaszolásához abból kell kiindulnunk, hogy – a számos terminus-meghatározás mellett – a terminus végeredményben egy meghatározott fogalmat

jelöl – függetlenül attól, hogy ez a meghatározás implicit/explicit, szóbeli/írásbeli vagy pontos/nem pontos definíciót takar. Ekkor a fordító feladata az, hogy megtalálja vagy megalkossa azt a megfelelőt, amely ugyanazt (vagy legalábbis egy hasonló) fogalmat ír le a célnyelven is. Ez a következtetés a fordító szabadságára van nagy hatással. Ha ugyanis az adott lexikai egység nem köznyelvi szóként, hanem terminusként viselkedik az adott szövegben, akkor annak kötött – azaz ugyanazt vagy hasonló fogalmat leíró – célnyelvi megfelelője lehet. A fordító nem dönthet szabadon a célnyelvi megfelelő kiválasztása/alkotása tekintetében. Az a kérdés tehát, hogy a szövegben mi tekinthető terminusnak és mi nem, annyiban releváns a fordító számára, hogy ha terminusról van szó, akkor csökken a fordító szabadsága a célnyelvi megfelelő kiválasztása tekintetében.

A „terminus – nem terminus” kérdést az órán is azzal a felvetéssel érdemes megközelíteni, mennyi a fordító szabadsága a szöveg egy-egy lexikai egységének fordítása során. Vannak olyan egységek a szövegben, ahol a fordítónak azonnal éreznie kell, hogy itt „vigyázni kell”, mert kötött lehet a célnyelvi megfelelő, nem lehet kreatív annak megválasztásában. A nehézséget éppen ennek felismerése jelenti: felismerni azt, melyik az a lexikai egység a szövegben, ahol kötötté válhat a fordítás, tehát ahol a fordítónak nincs mozgásteret a célnyelvi megfelelő kiválasztásában. Ez különösen azoknál a terminusoknál nehéz, amelyek első ránézésre köznyelvi szavaknak tűnnek, adott kontextusban azonban meghatározott fogalmat jelölnek – függetlenül a definiáltság formájától/mértékétől –, és kötött célnyelvi megfelelővel rendelkeznek. Erre mutat az alábbi táblázat néhány példát.

<i>FNYI-I TERMINUS</i>	<i>CNY-I TERMINUS EU-KONTEXTUSBAN</i>	
communication	közlemény	határozat
Regulation	szabályozás	rendelet
Law	törvény	jog, jogszabály
	<i>CNY-I TERMINUS JOGI KONTEXTUSBAN</i>	
Provision	ellátás/eleség/intézkedés	rendelkezés
	<i>CNY-I TERMINUS GAZDASÁGI KONTEXTUSBAN</i>	
Provision	ellátás/eleség/intézkedés	céltartalék
top line	felső sor	árbevétel
bottom line	alsó sor/a lényeg	nettó eredmény/ nyereség
	<i>CNY-I TERMINUS MINŐSÉGÜGYI KONTEXTUSBAN</i>	
standard	standard/mérték/minőség	szabvány

1. táblázat: Példák a terminusok felismeréséből adódó fordítási nehézségekre

Klasszikus példát jelentenek az uniós jogi aktusok, illetve dokumentum-típusok. A *communication* célnyelvi megfelelője könnyen lehetne *kommuni-*

káció, ha azonban az Európai Bizottság dokumentumtípusáról van szó, akkor a helyes célnyelvi megfelelő a közlemény. Hasonló példa a *regulation* uniós jogi aktus, amely nemcsak uniós szövegekben, hanem bármilyen más szövegben előfordulhat. Ekkor ennek magyar célnyelvi megfelelője nem a *szabályozás*, hanem a *rendelet*. Nincs tehát mozgástér, egyszerűen tudni kell azt, mi e terminusoknak a magyar megfelelője. A probléma az, felismeri-e a hallgató/fordító a szövegben azt, hogy e szavak terminusként viselkednek, azaz kötött célnyelvi megfelelőjük van. Ráadásul találkozhatunk olyan mondatokkal is, amelyben a *regulation* köznyelvi szóként és terminusként is megjelenik, azaz egyazon mondatban egyszer a *szabályozás*, egyszer pedig a *rendelet* a megfelelő (Trebits – Fischer 2009:184).

Jogi kontextusban hasonló, ugyancsak klasszikus példa a *provision*, amelynek gyakori szótári megfelelői az *ellátás*, *eleség*, *intézkedés*, ha azonban ez jogi terminusként szerepel a szövegben, akkor egy adott jogszabálynak a *rendelkezését* jelenti (Várnai – Mészáros 2011:43). További problémát jelenthet, hogy ez a szó gazdasági-számviteli kontextusban egy újabb fogalomra, mégpedig a mérlegben a *céltartalékra* is utal. A gazdasági kontextusnál maradvá érdekes példa a *top line* (és párjaként a *bottom line*), amely az eredménykimutatásnak ugyan valóban a legfelső sorát jelenti, de magyarul *árbevétel/forgalom* a megfelelő (a *bottom line* pedig *nyereség*). Végül problémát okozhat a kedvelt standard szó, amely lehet magyarul standard, mérték vagy akár minőség, de ha minőségügyi kontextusban beszélünk róla, akkor a *szabvány* lehet a helyes megfelelő (Balogh – Földesi 2008:254).

A táblázat angol példákat tartalmaz. Érdekes megvizsgálni, más nyelveken milyen megfelelői vannak az adott terminusoknak, mert elképzelhető, hogy a nehézségek nyelvhez kötöttek. A *Verordnung* vagy a *Mitteilung* (a *regulation* és a *communication* német megfelelői) a németes hallgatóknál nem szokott különösebb problémát okozni, mert a hallgató a szótár vagy saját ismeretei alapján automatikusan a helyes célnyelvi megfelelőt (*rendelet* és *közlemény*) illeszti be. Teszi ezt még akkor is, ha talán nem is tudja, hogy e kifejezés mögött most egy konkrét uniós jogi aktus, illetve dokumentumtípus van. Ezért szükséges ezekben az esetekben rákérdezni, mennyiben volt tudatos a választás, hiszen egy következő esetben már nem feltétlenül ilyen egyértelmű a célnyelvi megfelelő.

Felmerülhet a kérdés, miért fontos e két megközelítés hangsúlyozása egy gyakorlati képzésben, miért fontos egyáltalán tudni, mi az a terminus. Erre a választ részben a fenti gondolatmenet (terminus – kötött célnyelvi megfelelő – fordítói szabadság csökkenése) adja, részben pedig az a tény, hogy a *terminus* hazai kontextusban igen népszerű fogalomná vált. Ezt a fordító-hallgatók is érzékelik. A korábbi tanulmányaikból adódóan ugyanakkor még olyan szavak is élnek a fejükben, mint a *terminus technicus*, a *mesterszó* és a *műszó*. Ez önmagában nem is lenne baj, csak hogy ez utóbbi megnevezésekhez általában a terminusok fentebb bemutatott szűk megközelítése kapcsolódik a fejükben. Van tehát egy olyan terminusfogalom, amely épp a fordítóképzők tapasztalatainak köszönhetően bővült ki, és egy olyan, amely a fordítók/hallgatók fejében a klasszikus terminológiatanra és elméleti alapokra épülő elképzelés. Jól tükrözik ezt a doktori kutatásomhoz készített interjúk, amelyben az egyik uniós terminológus megkérdezte: „*el szoktam néha gondolkodni, hogy beszélhetünk-e egyáltalán*

még terminusról, ha van szinonimája?” (Fischer 2010:232). Ezért is szükséges a képzés során e kérdés elméleti alapjaival, a szűkebb és a tágabb megközelítéssel foglalkozni.

3.2. A szinonima és a terminus kohézióteremtő szerepe

Láthattuk, hogy a tágabb, a valós nyelvhasználatot figyelembe vevő megközelítésben a terminusoknak lehet szinonimája. Ez adódhat abból, hogy egyazon regiszterben a szakmai közösség több megnevezést is elfogad az adott fogalom leírására, de adódhat abból is, hogy az egyes regiszterekben más-más megnevezés írja le az adott fogalmat (példákat lásd Fischer 2012). A jelenség újabb döntési helyzetet jelent a fordító számára, hiszen több, szinonim ekvivalens közül kell kiválasztani a helyes célnyelvi megfelelőt.

A szinonimák használatának ugyanakkor van egy másik vetülete is, amely a szöveg kohéziójára van nagy hatással. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy a hallgatók előszeretettel használnak szinonimákat a szövegben. Ez valószínűleg magyar nyelvi tanulmányaikra vezethető vissza, ahol a választékos beszéd és írás egyik alapfeltétele volt a szóismétlés kerülése és a szinonimák gyakori használata. Ez bizonyos esetekben valóban előny lehet, egy adott szöveg szintjén azonban kifejezetten káros is lehet a szinonimák használata. A lexikai ismétlésnek ugyanis sajátos szövegszervező szerepe van, és a lexikai kohéziós láncok bármilyen jellegű módosulása kihat a szöveg kohéziójára és koherenciájára (Károly 2007: 95). Ha tehát a forrásnyelvi szövegben ugyanaz a terminus vonul végig következetesen a szövegben, akkor ennek kohézióteremtő ereje is van, azaz a szöveget éppen ez a terminus „tartja össze”. Ha ez megbomlik, azaz több megnevezést kezdünk el használni ugyanarra a fogalomra a célnyelvi szövegben, akkor széttéphet a szöveg, és az (célnyelvi) olvasó számára érthetatlenné válik. Erre mutat példát az alábbi lektorált szövegrészlet.

FORDÍTOTT ÉS LEKTORÁLT SZÖVEG	EREDETI SZÖVEG
Die schriftlichen Aufgaben sind relativ selten, aber die Studenten müssen öfters mündlich referieren, beziehungsweise sie müssen kleinere Unterrichte Mikrounterricht halten. ... Während des Semesters sammeln die Studenten die in den Phasen des Lernens und Lehrens erstellten Unterlagen in einem Portfolio. In der Form eines Mikrounterrichts bereiten sie sich auf das Lehrpraktikum vor.	Írásbeli feladatokkal a hallgatók viszonylag ritkán találkoznak, de gyakran be kell számolniuk szóban, illetve mikrotanítást is kell vállalniuk. A szemeszter során a hallgatók a tanítási és tanulási folyamat egyes szakaszaiban létrehozott anyagokat portfólióban összesítik. A tanítási gyakorlatra mikrotanítás formájában készülnek fel.
	Forrás: tanítási célra adaptált saját lektorálás

2. táblázat: Példa a terminus kohézióteremtő erejére és a helytelen szinonimahasználatra

A fenti szövegrészlet egy olyan magyarról németre való fordításból származik, amely nyelvi szempontból első olvasásra tökéletesnek tűnt. Szépen fűzött mondatok, választékos megfogalmazás, eredeti, németesnek tűnő szöveg. Olvasás közben azonban hamar

világossá vált, hogy valami nincs rendjén, hiszen maga az üzenet, a mondanivaló érthetetlen volt. Bármilyen sokszor is olvastam újra a szöveget, az „nem állt össze”, ezért hamar össze kellett vetni az eredeti magyar szöveggel. Ekkor derült ki, hogy a szöveg kulcsterminusa a *mikrotanítás*, amelyet a szerző pontosan definiált is a szövegben, és utána következetesen ezt a terminust használta. A fordító azonban *nem egy* célnyelvi megoldás mellett döntött, hanem hol a *Mikrounterricht*, hol a *kleinerer Unterricht* megnevezéseket használta a *mikrotanítás* terminus megfelelőjeként. Elkezdett tehát szinonimákat használni a szövegben, amely szétzilálta a mondanivalót, hiszen nem lehetett tudni, hogy a szöveg *egyfajta* tanítási formáról beszél, vagy két külön fogalomról.

Ez kiváló példáját adja annak a fentebb leírt jelenségnek, amikor a szöveg szintjén terminologizálódik egy lexikai egység. A szerző pontosan definiálta a fogalmat a szövegben, és azt következetesen *egy* megnevezéssel írta le. Ezért a célnyelvi szövegben is *egy* megnevezés mellett kellett (volna) dönteni. Egy más kontextusban természetesen más célnyelvi megnevezések is leírhatnák ugyanezt a fogalmat, azaz a *Mikrounterricht* és a *kleinerer Unterricht* is tökéletes megoldás lehet. Nem arról van tehát szó, hogy általában egyetlen helyes célnyelvi megfelelője lenne a *mikrotanítás* fogalmának, hanem arról, hogy az adott szöveg szintjén kell egyetlen megoldás mellett dönteni, és azt végigvinni a teljes szövegben. A fordító dönthet vagy a *kleinerer Unterricht* vagy a *Mikrounterricht* mellett, de csak az egyiket vezetheti végig a szövegben, mert ez biztosítja a szöveg kohézióját, a megértést. Így a fordító – hivatalos vagy a szakmai közösség által elfogadott egyetlen célnyelvi megfelelő hiányában – csak abban lehet kreatív, hogy kiválasztja a célnyelvi megfelelőt, a szabadsága azonban a szöveg szintjén egy megoldásra korlátozódik. E példa kapcsán fontos még egyszer utalni Kis Balázs (2005) fentebb idézett azon megállapítására, mely szerint a terminusok egy része a szövegben definiálódhat, valamint Tanja Collet (2004) ugyancsak fentebb hivatkozott művére, amelyben hangsúlyozza, hogy terminusnak kell tekinteni azon lexikai egységeket is, amelyek a szöveg kohéziójáért felelnek.

3.3. Lehet-e több jó megoldás? – Fordítás eltérő fogalmi rendszerek között

A harmadik kérdés, amellyel fordításórákon gyakran szembesülünk az, lehet-e a forrásnyelvi terminusnak más célnyelvi megfelelője, sőt lehet-e akár több jó megoldás. Bizonyos esetekben a válasz egyszerű, és gyorsan rövidre lehet zárni a kérdést. A továbbiakban azokkal az esetekkel foglalkozom, ahol több jó megoldás lehet, ezek azonban más-más hatással vannak a célközönségre, és ezért a válasz részletesebb magyarázatot igényel. Mivel a hallgatók fejében gyakran él az a téves elképzelés, hogy csak egyetlen jó megoldás van, ezért mindenképp tanácsos időt szánni e kérdések részletes megbeszélésére.

A problémát egy olyan példán mutatom be, amellyel egy adminisztratív dolgozóknak szervezett felsőoktatási angol szaknyelvi kurzuson találkoztunk. A kurzus nem foglalkozott kifejezetten fordítási kérdésekkel, de számos olyan eset merült fel a munkatársak részéről, amelyhez szükség volt fordítási, terminológiaelméleti ismeretek közvetítésére is. A felsőoktatási intézmények tanulmányi osztályain, nemzetközi osztályain dolgozó munkatársak ugyanis gyakran szembesülnek fordítási feladattal. Nekik kell

közvetíteniük a külföldi hallgatók számára az intézmény egységeinek, az egyes titulusoknak a megnevezését, azaz számos olyan terminust, amely csak a magyar kontextusban értelmezhető. Bár számos lista található a neten, ezekre nincs egységes megfelelő, és a munkatársaknak kell eldönteniük, melyik megfelelőt használják.

Így merült fel az a kérdés, mi a magyar *tanulmányi osztályvezető* angol megfelelője. Az intézmények egy része a *registrar* mellett tette le a voksát, míg más intézmények a *head of student services* vagy a *head of student office* mellett kardoskodtak. Élénk viták folytak arról, mi a jó megoldás, mi lehet az *egyetlen* jó megoldás. Hasonlóan heves reakciókat tapasztalhattunk ahhoz, mint amikor a hallgatók vitáznak órákon az egyetlen jó megoldást keresve. A *registrar* mellett szavazók érve az volt, hogy az angolszász rendszerben ez a megnevezés írja le ezt a fogalmat, így számukra evidens volt, hogy ezt kell választani. A másik két megoldást proponálók viszont azzal érveltek, hogy az angol fogalom csak részben felel meg a magyarnak, és félrevezető lehet – különösen az anyanyelvi külföldi hallgatók számára – ez a megfelelő. A résztvevők a vita során tőlünk is egyetlen jó megoldást vártak. Meglepődve tapasztalták, hogy nem tudtunk dönteni a két megoldás közül, sőt mindkét megoldást jónak tartottuk. A „miért” akkor vált világossá számukra, amikor részletesen elmagyaráztuk azt, hogy a két megoldás mögött két különböző fordítási stratégia húzódik meg, amely más-más hatást vált ki a célközönségből.

Ha a megfeleltetés során a *registrar* mellett döntünk, akkor a honosító stratégiát követjük, hiszen egy olyan megfelelőt választunk, amely a célnyelvi fogalmi rendszerben is egy létező fogalmat ír le. Ekkor a két fogalmi rendszer közötti hasonlóságot hangsúlyoztuk, és ezért egy angol diák fejében azonnal meg is jelenik a saját intézményének ez a posztja, azaz egy angol *registrar* feladatköre. Ezzel szemben a *head of student services*, a *head of student office* megnevezésekkel idegenítő stratégiát követünk. Ekkor mindössze leírjuk a magyar fogalmat egy angol megnevezéssel, amely idegenül is hangozhat az anyanyelvi beszélő fülének. Míg a honosító stratégiával az a célunk, hogy közel hozzuk a célnyelvi diáknak a saját rendszerét, addig az idegenítő stratégiával éppen azt kívánjuk elérni, hogy a diák ne társítson a saját fogalmi rendszeréből fogalmat a megnevezéshez. Gerzymisch-Arbogast (1999:11) szavával élve a kérdés egyszerűen az, hogy a forrásnyelvi rendszert vagy a célnyelvi rendszert akarjuk-e megjeleníteni a szövegben a célnyelven. Láthatjuk, hogy a különbség óriási. Doktori dolgozatomban a honosító stratégiát követő megfelelőt funkcionális ekvivalensnek, míg az idegenítő stratégiát követő megfelelőt fordítási ekvivalensnek neveztem, ezért ezeket az alábbi példában is így szerepeltetem (Fischer 2010:86).

<i>FNY-I TERMINUS</i>	<i>FUNKCIONÁLIS EKVIVALENS</i>	<i>FORDÍTÁSI EKVIVALENS</i>
<i>Stratégia:</i>	<i>honosító</i>	<i>idegenítő</i>
<i>Cél:</i>	<i>hasonlóság hangsúlyozása</i>	<i>különbség hangsúlyozása</i>
tanulmányi osztályvezető	registrar	head of student services / head of student office

3. táblázat: Példa a honosító és az idegenítő stratégia alkalmazására

Ez a döntés, vagyis hogy melyik stratégiát kövessük, minden olyan esetben felmerülhet, amikor különböző fogalmi rendszerek között mozgunk. Erre mutathatnak például a különböző oktatási, gazdasági, jogi rendszerek, hiszen az iskolatípusokat, a gazdasági társaságokat és az egyes jogfogalmakat csak nagyon ritkán tudjuk egy az egyben megfeleltetni egymásnak. Ritkán lehet tehát úgy „összetolni” a két fogalmi rendszert, hogy a célnyelvi megnevezések pontosan ugyanazt a fogalmat írják le, mint a forrásnyelvi megnevezések. Gazdasági kontextusban további példát jelenthet az *Ltd.* magyar fordítása. Sem a *kft.*, sem a *zrt.* nem felel meg pontosan az *Ltd.* fogalmának, így ha ezek egyike mellett döntünk, akkor mindkét esetben honosító stratégiát alkalmazunk, a hasonlóságot hangsúlyozzuk. Ha azonban a különbség hangsúlyozása a célunk, akkor dönthetünk például a kölcsönzés, azaz az eredeti *Ltd.* forma meghagyása mellett, hiszen ez egyértelműen jelzi, hogy a magyar rendszertől eltérő gazdasági társaságról van szó. Német nyelven Muráth Judit (2010) említi a *Krankenkasse* példáját, amely lehet *német egészségpénztár* (honosító stratégia) és *német betegpénztár* (idegenítő stratégia) is. Fata Ildikó (2012) példájában pedig a *Hauptschule* lehet *polgári iskola* (honosító stratégia) vagy *alsó középfokú iskola* (idegenítő stratégia). A fenti példák részletes kifejtését lásd Fischer (2012).

Látható, hogy a példák olyan terminológiaelméleti kérdésekre mutatnak rá, amelyekkel a hallgatók/fordítók gyakran, bármilyen szöveg fordítása során találkozhatnak. Ráadásul a segédeszközök gyakran nem tesznek különbséget a funkcionális és a fordítási ekvivalensek között, ezeket egyszerű szinonimaként szerepeltetik (lásd erről hazai kontextusban többek között Fóris 2005, 2006, Muráth 2002, 2015). Ha felhívjuk a hallgatók figyelmét e két stratégiára, akkor nagyobb eséllyel fogadják el, hogy más-más céllal, de több megoldás is jó lehet, és a segédeszközökből is a szövegben alkalmazott fordítási stratégiának megfelelő megoldást tudják kiválasztani. Ráadásul e terminológiai kérdések elemzésekor kiválóan be lehet vonni a fordításelmélet órán tanultakat, hiszen a honosítás és az idegenítés *szöveg-szinten* is két különböző stratégiát takar.

4. Módszertani példák és ötletek

Az előzőekben láthattuk, hogy a terminológiaelméletben a terminus-meghatározások kavalkádja és a különböző irányzatok nem könnyítik meg az oktató dolgát. Nehéz egyrészt egységes elméleti keretre támaszkodni, másrészt olyan gyakorlati feladatokat, módszereket találni, amely nem csupán az elmélet száraz ismertetését jelenti. Megoldás lehet az, ha e hátrányt előnnyé fordítjuk, és a hallgatóknak olyan feladatokat adunk, amelyek révén maguk tesznek fel kérdéseket, majd vonnak le következtetéseket. A módszertani kérdésekről tételesen írtam egy korábbi írásomban, az alábbiakban ezeket a fenti kérdésekhez kapcsolódva összegzem (Fischer 2015).

Ennek egyik módja az lehet, ha a „terminus – nem terminus” kérdés kapcsán a hallgatókat arra kérjük, kutassanak fel annyi terminusdefiniíciót, amennyit csak tudnak, és utána csoportban közösen nézzék meg, azok szövegszinten mennyiben használhatóak. Ezzel ők maguk tudják megfogalmazni az egyes definíciók előnyeit, hátrányait, és sokkal nagyobb érdeklődéssel fogadják be e kérdés elméleti hátterét,

azaz a terminus szűkebb és tágabb megközelítését. Hasonló módszerrel vezethetőek rá a hallgatók a többi, fent elemzett terminológiaelméleti alapkérdésre is.

Alapfeladat lehet az, hogy a hallgatóknak saját maguknak kell felkutatniuk előre kiadott terminusok magyar/idegen nyelvi megfelelőjét. Mindegyik elméleti alapkérdéshez számos olyan terminuspélda található – akár a szakirodalomban, akár korábbi fordításokban –, amelyek jó felütést adnak az óra kezdetén, és kiválóan rávezetik a hallgatókat az adott elméleti kérdésre. Azzal, hogy csoportokban várhatóan heves vitákat fognak folytatni a magyar megfelelőkről, sokkal jobban megmarad bennük, miért lehet egyes terminusoknak csak egyetlen, míg másoknak kontextustól függően több megoldása. A hasonlóság vagy különbség hangsúlyozása dilemmájának elemzéséhez célszerű egymással összefüggő terminusok listáját feladatként adni, azaz például a gazdasági társaságokat vagy egy minisztérium különböző posztjait, hiszen ezek mind olyan rendszereket jelenítenek meg, amelyeket nem lehet egyszerűen „összetolni” a célnyelvi rendszerrel.

A terminusok mellett nem feledkezhetünk meg a szövegekről sem, hiszen ezek is alapeszközét képezik a terminológia oktatásának. Itt problémaként merülhet fel az, hogy mivel a legtöbb órán szöveggel dolgozunk, ezért a sokadik szöveg után teljes érdektelenség fogadhatja a terminológiai szempontból gondosan előkészített szövegünket. A motiváció növelésének egyik eszköze lehet az, ha a feldolgozandó szövegrészeknek csak a címét adjuk meg a hallgatók számára. A feladat pedig az, hogy a hallgatóknak ki kell találniuk, mit rejthetnek a címek, és milyen terminusok fordulhatnak elő a szövegrészekben. Általában az a tapasztalat, hogy a hallgatók a tippelést, a terminusgyűjtést és a csoportban való megbeszélést követően alig várják, hogy megismerhessék a szövegeket.

A motiváció növelésének további eszköze lehet az, ha nem áruljuk el a hallgatóknak, mire szeretnénk rákérdezni a szövegben, azaz mit húztunk alá otthon előre, hanem arra kérjük őket, mondják meg, szerintük mi lehet terminológiai szempontból fontos. Ezzel egyrészt mi kapunk értékes információt arról, ők mit tartanak érdekesnek – vagy éppen érdektelennek. Másrészt bepillantást engedünk számukra abba, nekünk mi miért releváns. Ez egyben annak jobb megértését is elősegíti számukra, milyen szempontok vezérelnek minket egy fordított szöveg értékelése során. A hallgatók általában nagyon kedvelik ezt a feladatot, örömmel bújnak egy időre az oktató szerepébe, és sokkal inkább „vevők” lesznek a kritikára.

Nagyon jól használhatóak a párhuzamos szövegek (eredeti szöveg és fordítása) is a terminológiai kérdések elemzésére, különösen pármunkában. Az előkészület során a két szövegben előzetesen aláhúzzuk a forrásnyelvi terminusok célnyelvi megfelelőit. Tehát megkeressük a két szövegben a terminus-párokat. Nagyobb egységeket is aláhúzhatunk, hiszen nem feltétlenül találunk pontos, egyszavas megoldást a fordított szövegben – éppen az a cél, hogy erre rávilágítsunk. Ezt követően az egyik szöveget a pár egyik tagjának, a másik szöveget pedig a pár másik tagjának adjuk. (Nem szükséges elárulnunk, hogy melyik a forrásnyelvi és melyik a célnyelvi szöveg, ennek kitalálása is feladat lehet.) A feladat az, hogy a párok egymást kérdezzék arról, mi lehet az aláhúzott terminusok megfelelője, és közösen vitassák meg, megfelelőnek találják-e a másik megoldását. A feladat a játékos kérdeztetés mellett kivá-

lóan fejleszti a hallgatók értékelési és kommunikációs készségét is. Egyrészt meg kell tudniuk ítélni, elfogadják-e a másik megoldását vagy sem, hiszen a szövegben szereplő megoldás mellett lehet több megoldás is, ami elfogadható. Másrészt mindezt kommunikálniuk is kell a társuknak, azaz meg kell találniuk azokat a verbális eszközöket, mondatokat, amelyekkel udvariasan, de határozottan tudják képviselni véleményüket. Ennek nagy jelentősége lesz későbbi munkavállalásuk során, akár beosztott – főnök, akár fordító – lektor, akár kolléga – kolléga szerepben.

Végül a terminológiai hibák felismerésének egyik kiváló eszköze a klasszikus fordításjavítási feladat. Ekkor olyan hibákat rejtünk el célzatosan a szövegben, amelyek a fenti alapkérdések valamelyikére vezetnek rá a hallgatókat. Ehhez bármilyen szöveg felhasználható, akár egy korábbi fordítás, amelyet mi már kijavítottunk, akár korábbi fordítások, amelyekből egyetlen szöveget készítünk, a hallgatók által elkövetett valamennyi terminológiai hibát összesítve. Ezek a szövegek kiválóan felhasználhatóak olyan terminológiai alapkérdések bevezetésére, mint a terminus kohézióteremtő szerepe vagy a fogalmi rendszerek különbségeiből adódó fordítási nehézségek. Így például megtehetjük azt, hogy az adott szövegben egyetlen terminus következetes használata helyett szinonimákat illesztünk a szövegbe úgy, hogy a szöveg ettől nehezen érthetővé váljon. Majd miután a hallgatók elolvasták a szöveget – és várhatóan jelezni fogják, hogy valami nem stimmel – az eredeti szöveget is odaadjuk nekik, és a hiba felkutatására kérjük őket.

E feladatok nem csupán a motivációt növelik, hanem a majdani fordítók ön- és társas értékelését is fejlesztik. Ha a terminológiaoktatás feladata nem csupán egy szakterület szókincsének megtanítása, hanem készségek fejlesztése is, akkor e feladatról egyetlen képzésben sem szabad elfeledkezni. Erről a témáról éppen e folyóiratban részletesen is írtam korábban (Fischer 2011), így e helyen az ön- és társas értékelés fejlesztésének hosszú távú hatását hangsúlyozom. E feladatok abban segítenek, hogy a hallgató meg tudja ítélni, helyes-e az adott megoldás a szövegben. Ha erre nem képes, akkor egyrészt a saját megoldásáról sem tudja majd eldönteni, helyes-e vagy sem, másrészt megvédeni sem tudja döntéseit a majdani megbízóval szemben. Ennek az lehet a következménye, hogy olyan munkát, fordítási feladatot is elvállal, amely meghaladja képességeit. Ez pedig hosszútávon a fordítások minőségére és a fordítói szakma presztízsére is negatív hatással lehet.

IRODALOM

- Balogh Albert, Földesi Tamás 2008. A minőségügy magyar terminusainak értelmezése. *Magyar Terminológia* 1. kötet. 2. szám. 243–261.
- Cabré, M. T. 2000. Elements for a theory of terminology: Towards an alternative paradigm. *Terminology* Vol. 6. Nr. 1. 35–57.
- Collet, T. 2004. Esquisse d'une nouvelle microstructure de dictionnaire spécialisé reflétant la variation en discours du terme syntagmatique. *Meta* Vol. 44. Nr. 2. 247-264.
- Erdős József 2004. Terminológia és fordítástechnológia a BME fordítóképzésében. In: Dróth, J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem GTK. 106-114.

- Fata Ildikó 2012. Német középfokú oktatási intézmények magyar nyelvű ekvivalenseinek korpuszalapú vizsgálata. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István egyetem GTK. 32–45.
- Fischer Márta 2010. *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra*. Doktori disszertáció. Budapest: ELTE BTK.
- Fischer Márta 2011. A társas és önértékelés szerepe a fordítás oktatásában. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2010-2011*. Gödöllő: Szent István Egyetem GTK. 76-82.
- Fischer Márta 2012. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához I. Terminológiaelméleti alapkérdések a fordításban. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 5-30.
- Fischer Márta 2015. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához II. Általános módszertani kérdések. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 55-70.
- Fóris Ágota 2005. A terminológiai norma és az ekvivalencia kérdése műszaki szövegek fordításánál. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 41–53.
- Fóris Ágota 2006. A szótári információk és a szaknyelvi normák viszonya. *Magyar Nyelvőr* 130. évf. 1. szám. 49–59.
- Fóris Ágota 2012. Terminológusok képzése – A terminológia mesterképzés elindulása. *Magyar Tudomány* 173 (8) 969–976.
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1996. *Termini im Kontext. Verfahren zur Erschließung und Übersetzung der textspezifischen Bedeutung von fachlichen Ausdrücken*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1999. Fach-Text-Übersetzen. In: Buhl, S., Gerzymisch-Arbogast, H. (Hrsg.) *Fach-Text-Übersetzen: Theorie-Praxis-Didaktik: mit ausgewählten Beiträgen des Saarbrücker Symposiums 1996*. St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag. 3–21.
- Heltai Pál 2004. Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 25–45.
- Heltai Pál 2010. Terms in English and Hungarian Specialized Texts. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem GTK. 8–28.
- Hubainé Oláh Ágnes 2005. A terminológia oktatásának aktuális problémái. In: Muráth J. – Hubainé Oláh Á. (szerk.) *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécs: PTE KTK. 51-57.
- Károly Krisztina 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kis Balázs 2005. Automatikus terminológiakeresés számítógéppel – kísérlet. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 84-96.
- Muráth Judit 2002. *Zweisprachige Fachlexikographie*. (Pécsér Beiträge zur Sprachwissenschaft). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Muráth Judit 2005. A terminológia oktatása a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán. In: Muráth J. – Hubainé Oláh Á. (szerk.) *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécs: PTE KTK. 81-91.
- Muráth Judit 2010. Translation-oriented terminology work in Hungary. In: Thelen, M. – Steurs, F. (eds.) *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins. 47–61.
- Muráth Judit 2012. ECQA Terminology Manager – Basic – Új szakmai profil Európában és Magyarországon. In: Silye M. (szerk.) *Szaknyelvkutatói irányzatok és alkalmazások* (Porta Lingua 2012). Debrecen: SZOKOE. 59-66.
- Muráth Judit 2015. (ed.) *LSP Lexicography. Hungarian Lexicography III*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pearson, J. 1998. *Terms in Context*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Rádai-Kovács Éva 2004. Terminológiakurzus a fordítóképzésben. In: M. Fekete-Silye (szerk.) *Porta Lingua 2004. A szaknyelvtudás esélyteremtő ereje*. Debrecen: DE ATC. 263-276.
- Sager, J. C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Sandrini, P. 1997. Terminographie und Textographie. Parallelen und Synergien. In: Holzer, P., Feyrer, C. (Hrsg.) *Text, Sprache, Kultur. Festschrift zum 50jährigen Bestehen des Institutes für Übersetzer- und Dolmetscherausbildung der Universität Innsbruck*. Wien: Lang. 185-201.
- Temmerman, R. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description – The Sociocognitive-Approach*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Trebits Anna, Fischer Márta 2009. *EU English – Using English in EU Contexts with English Hungarian EU Terminology*. Budapest: Klett.
- Várnai Judit Szilvia, Mészáros Andrea Éva 2011. *Fordítókataloz*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

A DIAKRÓN SZAKSZÓKINCSVIZSGÁLAT ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI

Mészáros Ágnes

*Budapesti Gazdasági Főiskola
Szaknyelvi és Kommunikációs Intézeti Osztály
meszaros.agnes@pszfz.bgf.hu*

1. Bevezetés

Ha a diakrón nyelvészet lényegét három mondatba kellene sűríteni, akkor az alábbi gondolatokat érdemes kiemelni: A nyelv **él**. Legfontosabb jellemzője a **változás**. A **változás törvényszerűségei megismerhetők**. Ha a történeti nyelvészet neves kutatóinak megállapításaiból választhatnánk ki egy mondatot, amelyik a szakterület jelentőségét tömören foglalja össze, akkor Károly Sándor szavait ajánlatos idézni: „Hogy jelenlegi nyelvünket minden szépségében és finomságában megérthessük, történeti fejlődését kell, amennyire lehet, nyomról nyomra követnünk, s belső és külső okokkal magyaráznunk.” (Károly 1970: 273)

Úgy is fogalmazhatunk, hogy az élő nyelvek jellemzője a nyelvi változás, az az örökös felszín alatt munkáló erő, amelyik a mai nyelv arculatát formálja, és közben számos probléma okozója. A változás a legszembeötlőbb módon a (szak)szókészletben mutatkozik meg. A szakszókincsben történő változást az alábbiakban ismertetett módszerrel lépésről lépésre nyomon lehet követni, ezáltal a változás tulajdonságai megismerhetővé válnak, a törvényszerűségeket jellemezni tudjuk. A szakszókincs változásának vizsgálatát egy példán – az egészség-gazdaságtan szaknyelvének módosulásán – keresztül mutatjuk be. A szakfordításban állandó problémaforrásként jut a felszínre a célnyelvi és a forrásnyelvi szakszókincs folyamatos és (nehezítés-ként) nem párhuzamos változása. Ha ezeket a nyelvi változásból fakadó problémákat megpróbáljuk diakrón látásmóddal kezelni, sokkal gyorsabban eljuthatunk a megértésükhöz és fordításukhoz.

2. A diakrón szakszókincsvizsgálat módszerének és lehetőségeinek rövid bemutatása

A diakrón szemléletű kutatás mindig az **időben változó rendszert** vizsgálja, következőképpen a **vizsgálat tárgya** a nyelvi változás. A bemutatott példákon keresztül a szakszókincs egy bizonyos időtartam – esetünkben kb. 120 év – alatt bekövetkezett változását figyeljük meg a **vizsgálat szemléletét segítő adatanyag** (korpusz) alapján. A történeti nyelvészetben végzett kutatások kivitelezését nehezíti az a körülmény, hogy a jelenségek gyakran tartalmaznak olyan elemeket, melyekre csak következtetni lehet, mivel

már nem minden adat hozzáférhető. Az alkalmasan megválasztott korpusz azonban kiküszöböli ezt a nehézséget, mert folytonossági (és nem mennyiségi) alapon szerveződik, azaz nincsenek hiányzó láncszemek a forrásanyagban.

3. Az egészség-gazdaságtan szókincsének diakrón vizsgálata

Ha az egészség-gazdaságtan szakszókincsének változása a kutatás tárgya, akkor a szakterületet szabályozó törvények és rendeletek láncszerűen egymásba kapcsolódó sora alkothatja az elemzés szemléletének megfelelő korpuszt a vizsgált időszakban (1891-2009). A terminusok szakszókincsbe való bekerülését vagy későbbi módosulását, esetleges elavulását a jogszabályok rögzítették, így megállapítható az adott terminus keletkezési ideje és a társadalmi érvényessége is. Fontos tudnunk, hogy a szakszavak a társadalmi érvényesség szempontjából két csoportot alkotnak, ezek az úgynevezett általános és korlátozott használatú elemek. A korlátozott használatú elemek lehetnek archaizmusok, amelyek egyre inkább kiszorulnak a nyelvhasználatból, vagy neologizmusok, amelyek viszont egyre jobban terjednek. Az adatanyag és a vizsgálat módszere lehetővé teszi azt, hogy a leggyakoribb terminusalkotási módokat korszakanként vizsgáljuk, és a nyelvi változás mozgatórugóit feltérképezzük. A szakterület története alapján a korpuszt három korszakra lehet osztani, így az egyes időszakokban bekövetkezett változásokat össze tudjuk hasonlítani: 1.) 1891-1950: a törvényi szabályozástól az államosításig; 2.) 1950-1989: a szocializmus alatt; 3.) 1989-2009: a rendszerváltás után.

A vizsgált szakszókincsre erős **rétégzettség jellemző**, a terminusok jelentésük alapján a jogi, gazdasági, egészségügyi és a közigazgatási szakkifejezések rétegébe is tartoznak, ugyanakkor a négy terület egybeolvadó, egészség-gazdaságtani szakszókincsében túlnyomórészt csak a tárgykörre jellemző terminusokat találunk, például: *járulékfizetési kötelezettség, szakellátási kapacitás, gyógyszer támogatás, OEP, egészségbiztosításért felelős miniszter*.

A **vizsgálat célja** a szakszókincsben létrejött változás leírása és magyarázata. A **vizsgálat** kiindulási pontja a nyelvi változás fogalmának meghatározása, amely megadja a **vizsgálati módszert**. „A *nyelvi változás* a változáson átmenő nyelvi jelenség kiinduló és megváltozott állapota közötti különbség. A kiinduló állapotot *előzménynek*, a későbbi állapotot *következménynek* nevezzük” (Kiss 2005: 13). Más szóval a módszer az összehasonlítás elvén alapszik: az előzményt összehasonlítjuk a következménnyel, és jelöljük a változást létrehozó okot, a keletkezési időt, a terminusalkotás módját és a társadalmi érvényességet is (Mészáros 2012).

Példaként említjük a *krónikus ágyszám* szakkifejezés kialakulását. A szakszókincsben először 1996-ban bukkant fel a *krónikus ágyként lekötött ágyak száma* szó szerkezet (neologizmus), majd a nagy forgalmi értéke miatt egyre rövidebb lett: *krónikus ágyszám* (1999) (szó szerkezetes szakkifejezés). A nyelvi változás oka a terminus egyszerűsödése.

Mivel a megváltozott terminus azaz a következmény is átalakul majd, a valóságban lejátszódó folyamatos változást a következmények láncolatával tudjuk szemléltetni. Ezt a folyamatos változást az *egészségbiztosítás* szakszó kialakulásával és szócsaláddá válásával szemléltetjük.

- Előzmény: *betegség esetén való segélyezés* (1891) (arch.) (szószerkezet)
 Ok: egyszerűsödés (nyelvi ökonómia)
- Következmény₁: *betegsegélyezés* (1891) (arch.) (jelentéssűrítő szóösszetétel)
 Ok: terminuscsera
- Következmény₂: *betegség esetére való biztosítás* (1907) (arch.) (szószerkezet)
 Ok: egyszerűsödés
- Következmény₃: *betegségi biztosítás* (1927) (arch.) (minőségjelzős szószerkezet)
 Ok: egyszerűsödés
- Következmény₄: *betegbiztosítás* (1975) (arch.) (jelentéssűrítő szóösszetétel)
 Ok: terminuscsera
- Következmény₅: *egészségbiztosítás* (1991) (neol.) (jelentéssűrítő szóösszetétel)
 Ok: tevékenységi kör bővülése (kiegészítő neol.)
- Következmény₆: *egészségbiztosítási pénztár/járulék / ellátások, Egészségbiztosítási Alap, OEP, MEP, REP, EU-Kártya, EBP-törvény...*
 (kb. 60 új szakszó: 1991-2009)

4. Összesített eredmények és értékelésük

Keletkezéstörténet

A vizsgált időszakban közel 1400 terminus keletkezett az egészség-gazdaságtanban. Az adatokból látható, hogy az egyes korszakokban más-más ütemben jöttek létre szakkifejezések: az elmúlt 20 évben például több terminus alakult ki, mint előtte száz év alatt összesen. Ezt támasztják alá a következő adatok:

1891-1950: ≈ 500 új terminus

1950-1989: ≈ 80 új terminus

1989-2009: ≈ 800 új terminus

A szakszavak keletkezési idejének megállapítását a Forrásokban felsorolt nyelvtörténeti szótárak, szógyűjtemények adataival való összehasonlítás segítette, az esetek nagytöbbségében azonban csak a korpuszban (lásd jogszabályokban) szereplő adatokra lehetett támaszkodni.

A terminusok társadalmi érvényességére vonatkozó adatokból a szakszókinccs 1891 és 2009 közötti **nyereség-veszteség mérlege** (a neologizmusok és az archaizmusok aránya) is kiszámolható. Ha minden 1989 után keletkezett szakkifejezést neologizmusnak számítunk, akkor a következő arányokat kapjuk: **57% neologizmus, 31% archaizmus, 12% általános használatú elem.** Megállapítható, hogy a vizsgált szakszókinccs viszonylag jelentős hányada idővel kikerült a nyelvhasználatból, míg a nagyobb része frissen keletkezett terminusokból állt.

A keletkezési idő megállapítása

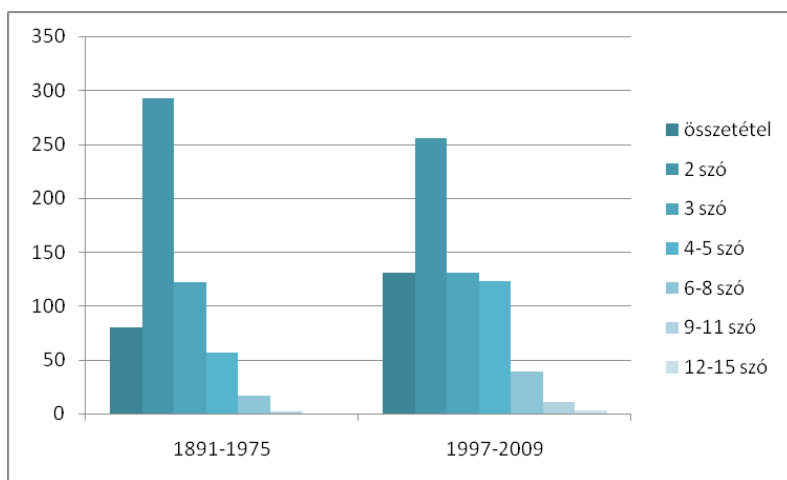
Azon terminusok esetében, amelyekkel kapcsolatban a szótárakban nem találunk adatokat, a vélhető keletkezési idő minden esetben rögzíthető a korpuszból. Néhány példa a kutatási anyagból: *táppénz, napibér* (1891), *járulékfizetés* (1907), *járulékfizete-*

tési kötelezettség, járulékkulcs (1927), társadalombiztosítás (1928), egészségbiztosítás (1991), táppénzjogosultság (1997), többletkapacitás-befogadás (2006).

Terminusalkotási módok

A szó szerkezetes (azaz több szóból álló) szakkifejezések döntő többségben uralják a szakszókincset ebben a szaknyelvben. Feltételezhetjük, hogy más szaknyelvekben is van erre a jelenségre példa, még sincs egységes elnevezése ennek a terminusalkotási módnak a szakirodalomban. Olvashatunk *többszavas lexikai egységről* (Fóris 2005), az eurónyelv kapcsán *szó szerkezetekről* (Révay 2000) és *lexéma értékű szó szerkezetekről* is (Minya 2003). Tanulmányomban a többszavas terminusokat *szó szerkezetes szakkifejezésnek* nevezem.

Ha a terminusokat alkotó szavak számát (1 szó = egyszerű szó vagy összetétel, szó szerkezetes szakkifejezések: 2 szó, 3 szó, 4-5 szó, 6-8 szó, 9-11 szó, 12-15 szó) vizsgáljuk a rendszerváltás előtti és utáni időszakban, a következő diagramot (1. ábra) kapjuk.

1. ábra. A terminusokat alkotó szavak száma a rendszerváltás előtt és után keletkezett egészség-gazdaságtani szakszókincsből (Mészáros 2011:128)

Mindkét csoportban a második oszlop szökik a legmagasabbra, ami azt jelzi, hogy a leggyakoribb terminustípus a kétagú szó szerkezet (amelynek 70%-a minőségjelzős).

Az ábráról szinkrón és diakrón vonatkozású következtetések is leolvashatók. A szinkrón eredmények a rendszerváltás utáni terminusalkotási módok gyakoriságát mutatják a vizsgált szakszókincsből: **szó szerkezetes szakkifejezések képződése (74%)**, szóösszetételek kialakulása (21%).

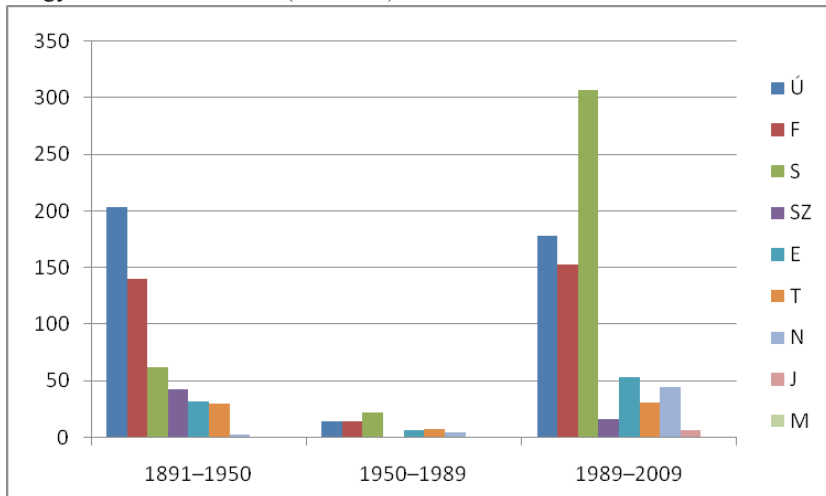
A diakrón eredmények a szó szerkezetes szakkifejezéseket alkotó tagok számának a növekedésére világítanak rá.

A nyelvi változás mozgatórugói az egészség-gazdaságtani szakszókincsben

A nyelvi változást a következő tényezők közreműködésével magyarázhatjuk:

1. Új tevékenységek, intézkedések, fogalmak, tárgyak megnevezése, más néven a *szükségszerű neologizmusok* kialakulása (Ú): pl. *betegség esetén való segélyezés*
2. Terminuscsera (T): *betegbiztosítás – egészségbiztosítás*
3. Egyszerűsödés (E): *betegségi biztosítás – betegbiztosítás*
4. Rendszerező változások: fajfogalmak (fajtajelölő nevek), nemfogalmak (kategórianevek):
 - a. Fajfogalom (F): *gyermekápolási táppénz*
 - b. Nemfogalom (N): *közfinanszírozott gyógyszerek*
5. A tevékenységi kör bővülésének, specializálódásának a kifejezése (nevezhetjük *kiegészítő neologizmusoknak*, mert a kulcsfogalmak jelentését kiegészítik) (S): *egészségbiztosítási ellátások*
6. Szinonimák kialakulása (SZ): *mentőszállítás – betegszállítás*
7. Jelentésmódosulás (J): *kapacitás*
8. Magyar megfelelő megjelenése (M): *case mix index – esetösszetételi index*
9. Meghonosodás: *ministerium – miniszterium – minisztérium*
10. Analógiás változás: *pénzbeli – pénzbeni (természetbeni)*

A felsorolt tényezők kisebbik része a nyelv rendszeréből fakad és minden külső beavatkozás nélkül magától is bekövetkezik. Ezek a belső tényezők, okok, ide soroljuk az egyszerűsödést, az analógiát és a meghonosodást. A külső tényezők tudatos beavatkozás következményei. Ha a vizsgált szakszókincs minden egyes terminusához hozzárendeljük azt az okot, amely létrehozta, akkor a következő grafikont kapjuk (2. ábra). A diagram a nyelvi analógia és a meghonosodás eseteit nem tartalmazza. A nagybetűk az egyes okok rövidítései (lásd fent).

2. ábra. A nyelvi változást előidéző okok az egészség-gazdaságtani szakszókincsben (Mészáros 2011: 130)

A szocializmus idején keletkezett szavak elemzésétől eltekintünk a keletkezett terminusok csekély száma miatt. A másik két korszak terminusalkotását szabályozó okokat a 3. ábrán foglaljuk össze.

A nyelvi változást előidéző okok gyakorisági sorrendje	
Az 1891–1945 közötti szakszókincsben	A rendszerváltás utáni szakszókincsben
<ul style="list-style-type: none">• Külső tényezők <ol style="list-style-type: none">1. szükségszerű neologizmusok2. fajfogalmak3. kiegészítő neologizmusok4. szinonimák <ul style="list-style-type: none">• Belső tényező <ol style="list-style-type: none">5. egyszerűsödés <ul style="list-style-type: none">• Külső tényező <ol style="list-style-type: none">6. terminuscseré	<ul style="list-style-type: none">• Külső tényezők <ol style="list-style-type: none">1. kiegészítő neologizmusok2. szükségszerű neologizmusok3. fajfogalmak4. nemfogalmak <ul style="list-style-type: none">• Belső tényező <ol style="list-style-type: none">5. egyszerűsödés <ul style="list-style-type: none">• Külső tényező <ol style="list-style-type: none">6. terminuscseré

3. ábra. A nyelvi változást előidéző okok gyakorisági sorrendje az egészség-gazdaságtani szakszókincsben

A legszembetűnőbb változás az, hogy a legnagyobb számban 2009-ig azért keletkeztek terminusok, mert a szakma folyamatosan specializálódott/ik, és egy-egy kulcsszó kibővítésével gyarapodott/szik a szakszókincs. Ezeket nevezzük kiegészítő neologizmusoknak. Ezek a terminusok több szóból állnak, és az adott kulcsszónak számító terminust is tartalmazzák. Ez az eredmény egybecseng a fent bemutatott kutatásunk eredményével, miszerint elsősorban többségben szószerkezetes szakkifejezésekkel bővült a vizsgált szakszókínészlet (lásd terminusalkotási módok). A másik fontos változás, a szinonimák számának lényeges csökkenése. A kategórianevek (nemfogalmak) megjelenése pedig azért törvényszerű, mert szükségessé vált a robbanásszerűen megnőtt szakszókincsbe tartozó szavak csoportokba rendezése.

5. Az eredmények hasznosíthatósága a fordítói munka során

A diakrón terminuskutatás eredményeinek felhasználása

A diakrón szakszókincsvizsgálat eredményei olyan jelenségeket tárnak fel, amelyek a szakfordítás területén jelentkező problémákhoz is kapcsolódnak: bizonyos szakterületek szakszókincse gyors ütemben avul el és újul meg. A vizsgálat egyik lényeges tapasztalata az a tény, hogy szótáraink nem képesek a szakszókincs ilyen mértékű változásával lépést tartani. Sem a történeti-etimológiai szótárak, sem a két- vagy többnyelvű szótáraink nem tartalmazzák a keresett szakkifejezések mindegyikét, ezért a diakrón terminuskutatás eredményeivel ki kellene egészíteni a szótárak adatait.

A szakfordítóra addig is komoly kutatómunka vár, hiszen saját magának kell a szinkrón megfeleltetéseket a szakszerűen megválasztott párhuzamos szövegekben megtalálnia. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a szakma történetének és a terminusok diakrón változásának ismerete, mivel tisztában kell lennie az adott terminus társadalmi érvényességével: mikor avult el, az adott időszakban melyik szakkifejezést használta/-ja a szakma, például a *betegbiztosítás* vagy az *egészségbiztosítás* a helyes magyar megfelelő, és az adott időszakban melyik az ekvivalens idegen nyelvi alak.

A fordítói memóriák és a párhuzamos megjelenítést biztosító szótárak segítik ezt a kutatómunkát. Ez utóbbira példa az **EUR-Lex** joganyaga, amely az EU hivatalos nyelvein lehetővé teszi az EU-s dokumentumok kétnyelvű összehasonlítását, a megfelelő terminus felkutatását. A portál nagy előnye, hogy az összes dokumentumtípus 2004 óta magyar nyelven is hozzáférhetővé vált. A 2004 előtti adatok fordítása esetében elengedhetetlen az, hogy a szakfordító előzetesen hiteles, történeti forrásból tájékozódjon az adott témáról, szakterületről, illetve az, hogy felkutassa az azonos idejű és műfajú párhuzamos szövegeket az ekvivalens szinkrón terminusok felfedezéséhez. A **Glosbe** szótár fordítási memóriája is kínál párhuzamos fordított szövegeket, amelyekből a szakfordító tájékozódhat.

Szinkrónia: a mai terminológiára vonatkozó eredmények felhasználása

A felgyorsult terminusalkotás jellemzői: több terminus keletkezik, a terminusok egyre több szóból állnak, a szó szerkezetes szakkifejezések születése a leggyakoribb. Ez a tendencia feltehetően hasonlóan fellelhető más, a rendszerváltás után fejlődésnek indult szaknyelvekben is. Ha a feltevés igaz, akkor a mai magyar szakszókészletek nagy része vagy többsége szó szerkezetes szakkifejezésekből áll.

Egyértelműen következtethetünk a szó szerkezetes szakkifejezések elszaporodására az angol nyelvben is, sőt a helyesírási szabályok ismeretében állíthatjuk, hogy sokkal több lehet az angol nyelvben a szó szerkezetes szakkifejezés, hiszen a magyar szabályok két főnévből – 6 szótagig három főnévből is – mindig összetételt alkotnak, míg az angol nyelvben a különírás kötelező (pl. *capacity control* – *kapacitás szabályozás*). Ezeket a többszavas szakkifejezéseket egységesen elfogadott angol terminus jelöli: *multi-word terms* (MWT). A szó szerkezetes terminusok létezéséről bőséges idegen nyelvű szakirodalomban lehet tájékozódni (pl. Frantzi et al. 2000, Krieger és Finatto 2004, Ramish 2009).

Ennek ellenére a két- és többnyelvű nyomtatott szótárainkban ezek a szóösszetételes szakkifejezések szinte alig szerepelnek. A szótárakban szereplő címszavak nagytöbbsége egy szó, még a legjellemzőbb terminustípusra, a kétszavas szó szerkezetekre is csak elvétve lehet rábukkanni.

Ha a világhálón található szógyűjtemények közül kiválasztjuk az egyik legnépszerűbb többnyelvű szótárt, a SZTAKI magyar-angol szótárt, amelyik viszonylag nagy adatbázisból dolgozik, és megnézzük, hogy vajon a vizsgált szakterület tipikus terminusait tartalmazza-e, nem meglepő módon azt tapasztaljuk, hogy a kérdéses terminusok esetében nincs találat vagy helytelen a megfeleltetés. A *health insurance* *szó szerkezet betegbiztosításként szerepel*; nincs egészségbiztosítás címszó, és más kulcsszavak is hiányoznak (pl. *egészségbiztosítási járulék*, *döntési fa*, *járulékfizetési kötelezettség*, *igényjogosultság*, *krónikus ágyszám*, *kapacitás szabályozás*). Igaz, hogy a vizsgált szótár nem tekinthető szakszótárnak, de a keresett terminusok ma már a köznyelv részét képezik.

A leírtak alapján leszögezhetjük, hogy akár egy szóból, akár több szóból is állnak egy-egy frissen kibontakozásnak induló szakterület terminusai, csak töredéküket fedezhetjük fel a rendelkezésre álló szótárak többségében. Ugyanez a helyzet az elavult szakkifejezésekkel, és az intézménynevek változásával is. Az alábbiakban ez utóbbi diakrón változását mutatjuk be.

6. Intézménynév diakrón változása

A terminusok változását jól példázza az intézmények és a szervezetek nevének szinte észrevehetően módosulása. A *WWF* az egyik legközismertebb természetvédelmi világszervezet, magyar nevét azonban sem a hivatalos intézmények, sem a hírszolgálatok nem használják pontosan. A világhálón olvasható magyar oldalakon változatos fordításokat találunk, például:

Természetvédelmi Világalapítvány (Kitekintő.hu, 2009),

Vadvédelmi Világalap (hír24.hu, 2014),

Világ Vadvédelmi Alap (Nemzeti Környezetügyi Intézet, Győr, 2014),

Természetvédelmi Világalap (Wikipédia, 2014,)

Világ Természeti Alap (profession.hu, 2015).

Ha a szakfordító hiteles forrásból (wwf.hu) diakrón szemlélettel tájékozódik a szervezet történetéről, akkor megtudhatja, hogy a felsoroltak közül ma csak a *Természetvédelmi Világalap* változat fogadható el. A szervezet ugyanis 1961-ben jött létre *World Wildlife Fund* néven, majd 1986-ban a tevékenységi körének kiteljesedése miatt nevét megváltoztatták, de a világszerte ismert *WWF* mozaikszó változatlan maradt. A hivatalos magyar fordítás követi a név módosulását. Fontos tudni arról is, hogy Kanada és az USA megtartotta a szervezet eredeti nevét. Röviden a szervezet nevének változása:

Előzmény: World Wildlife Fund (WWF) 1961

Vadvédelmi Világalap

Ok: terminuscseré (tevékenység változása) 1986

Következmény: World Wide Fund for Nature (WWF)
Természetvédelmi Világalap
(Kanada, US: eredeti név maradt)

7. Záró gondolatsor

A változó szaknyelvi környezet jellemzői – a szakszókincs folyamatos változása, a terminusok elavulásának a mértéke, az új szakkifejezések ismertségi foka, a szótárak hiányossága – komplex feladatot rónak a szakfordítóra.

Fontos szem előtt tartanunk, hogy a fordítandó szöveg **szinkrón szöveg**, amely keresztmetszetében mutatja a szakszöveg összetételét, a **terminusokat pedig különböző fejlettségi fokon** rejt magában. Lehetnek benne ezért többféle módon keletkezett terminusok: **szószerkezetes szakkifejezések**, szóösszetételek, mozaikszók, idegen szavak, jelentésbővülés és szorövidülés miatt keletkezett terminusok. Kutatásunk során megállapítottuk, hogy a szakszövegben a **szószerkezetes szakkifejezések száma gyakoribb**, mint az egyszerű egységeké, ami a diakrón változás egyik következménye.

A terminusok diakrón változása miatt a szakszerű fordításhoz elengedhetetlen az adott szakszövegekhez tartozó szakterület történeti megismerése, és a terminusok diakrón változásának ismerete. A szakfordítóképzésben célszerű felhívni a figyelmet a diakrón terminusváltozásokra, s a jelenséget példákkal bemutatni. Erre alkalmasak a következő példák: neologizmus több szóval történő kifejezése lerövidülhet: *betegség esetén való segélyezés* (1891) → *egészségbiztosítás* (1991), *az intézet orvosának vénye alapján rendelt gyógyszer* (1927) → *vényköteles gyógyszer* (2004), *a gyógyszer árához nyújtott támogatás* (1997) → *gyógyszerszámogatás* (2006). De az ezzel ellentétes tendencia is gyakori: egy kulcsszóvá vált neologizmushoz több új fogalom, kiegészítő neologizmus is kapcsolódhat, amely több szóösszetételes szakkifejezést eredményez. Ilyen kulcsfogalom például a *gyógyszerszámogatás* (2006), a kiegészítő neologizmusok pedig: *gyógyszerszámogatási előírányzat*, *a gyógyszer társadalombiztosítási támogatásba való befogadási kérelme*, *a befogadott gyógyszer támogatásból való kizárása* (2006). A diakrón terminológiai kutatómunkát a világhálón rendelkezésre álló fordítást segítő adatbázisok segítik.

FORRÁSOK

- Benkő Lóránd (főszerk.) (1967–1984) *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I–IV. Budapest (röviden: TESz.)
- Juhász József, Szőke István, O. Nagy Gábor, Kovalovszky Miklós (szerk.) (1978): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest (röviden: ÉKsz1)
- Kiss Gábor, Pusztai Ferenc (1999): *Új szavak, új jelentések 1997-ből*. TINTA Kiadó, Budapest
- Minya Károly (2003): *Mai magyar nyelvújítás*. TINTA Könyvkiadó, Budapest
- Minya Károly (2007): *Új szavak I*. Tinta Könyvkiadó. Budapest
- Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond (1890–1893): *Magyar nyelvtörténeti szótár. A legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig I–III*, Budapest, (röviden: NySz.)

- Szily Katalin (1902–1908): *A magyar nyelvújítás szótára I–II*, Budapest, (röviden: NyÚSz.)
- Pusztai Ferenc (főszerk.) (2003): *Magyar értelmező kéziszótár*, Budapest, (röviden: ÉKsz.2)
- Zaicz Gábor (2006): *Etimológiai szótár*, TINTA Kiadó, Budapest

IRODALOM

- Fóris Ágota (2005): *Hat terminológia lecke*. (Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 1.) Lexikográfia Kiadó, Pécs
- Frantzi, K., Ananiadou, S., Mima, H. (2000): Automatic recognition of multi-word terms: the C-value/NC-value method. *International Journal on Digital Libraries*, 3(2):115–130
- Károly Sándor (1970): *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kiss Jenő, Pusztai Ferenc (2005): *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest
- Krieger, M. D., Finatto, M. J. B. (2004): *Introdução à Terminologia: teoria & prática*. Editora Contexto, ISBN 85-7244-258-8.
- Minya Károly (2007): *Új szavak I*. Tinta Könyvkiadó. Budapest
- Mészáros Ágnes (2011): *Diakrón szakszókincsvizsgálat. A nyelvi változás vizsgálata a magyar egészségbiztosítási szakszókincsből*. Zalaegerszeg: Gura Nyomda Kft., 145 ISBN: 978-963-08-0256-7
- Mészáros Ágnes (2012): Módszertani kérdések a diakrón szakszókincskutatásban. In: Silye Magdolna (szerk.) *Porta Lingua-2012. Szaknyelv-kutatási irányzatok és alkalmazások*. Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete, Debrecen, 51-58
- Ramisch, C. (2009): *Multi-word terminology extraction for domain-specific documents*, École Nationale Supérieure d'Informatique et de Mathématiques Appliquées, Grenoble, France
- Révay Valéria (2000): A kialakuló magyar eurónyelv. In: *Tanulmányok a politikai szaknyelvről*. Bessenyei György Könyvkiadó. Nyíregyháza, 73-93.

INTERNETES LETÖLTÉSEK:

- http://kitekinto.hu/latinamerika/2009/04/27/mitl_kap_majd_a_gyereke_is_levegt/
- <http://www.hir24.hu/tech-tud/2014/09/30/az-emberiseg-a-sajat-jovojet-veszelyezteteti>
- <http://www.profession.hu/allasok/wwf-vilag-termeszeti-alap-magyarok>
- <http://neki.gov.hu/?TeruletKod=1&Tipus=documents&ProgramElemID=103>

II. TERMINOLÓGIAMENEDZSMENT A GYAKORLATBAN

A SZAKFORDÍTÓI MUNKA SZERVEZÉSÉNEK VÁLASZAI A GYORSULÓ MŰSZAKI FEJLESZTÉS KIHÍVÁSAIRA

Demeczky Jenő

*IBM Magyarországi Kft.
jeno@hu.ibm.com*

1. Bevezetés

A cikk első részében (2-5.) az elmúlt 20 év tapasztalatai alapján azokat a legjelentősebb kihívásokat mutatom be, amelyek az *International Business Machines Corporation* (a továbbiakban IBM) kiadói és honosítási tevékenységét érték a gyorsuló műszaki fejlesztés következtében. Az IBM évente mintegy 1 200 000 oldal műszaki és kereskedelmi dokumentációt jelentet meg 40 nyelven, többnyire elektronikus adathordozón.

A cikk második részében (6-7.) ismertetem azokat az alapvető kérdéseket, amelyekre választ kell adnunk, mielőtt terminológiakezelő rendszer fejlesztésébe kezdünk, vagy mások által fejlesztett terminológiakezelő rendszer bérléséről döntünk.

2. Globalizáció és lokalizáció tágabb keretben

2.1. A. J. Toynbee meglátásai a birodalmak egységesüléséről és a helyi kultúrák ezzel egyidejűleg kibontakozó elkülönüléséről (Somervell 1946)

A civilizációk globális birodalommá válása együtt jár infrastruktúrájuk egységesülésével és a helyi kultúrák erősödésével.

A hivatalos nyelvek és iratok kiválasztása az egyetemes államok irányítóinak problémája. Egyes nyelvek használata térben és időben messze túlterjed azokon a kereteken, amelyekben eredetileg uralkodtak. Például az arám a perzsa birodalomban, a görög (koiné) a római birodalomban, a latin a középkori Európában, vagy a francia az újkori diplomáciában. Napjaink nemzetközi angol nyelvének használata is messze túllépett az angolszász országok határain.

Az emberi nyelvtudás kivételes szellemi képesség, amely nem öröklődik, és az anyanyelv kisgyermekkorai tanulását követően a további nyelvek esetében már jóval fáradtságosabb munkát kíván, mint bármilyen más ismeret megszerzése.

A fordítás és a fordítást szolgáló terminológiakezelés ennek a kivételes képességünknek a hasznosítása, amely egyszerre szolgálja a világot egységesítő gazdasági folyamatokat és a helyi kultúrák megőrzését. Legyünk mindig tudatában kivételes helyzetünknek, használjuk jól és jóra!

2.2. Miért érdemes honosítani? – A gazdasági megfontolásokról

Az IBM szoftvereladásból származó összes bevételének 60%-a honosított termékek árából származik. Honosított termékek hiányában a szoftverbevétel nyilván nem esne vissza 60%-kal, sok felhasználó beérné angol nyelvű termékekkel is, de nem mindenki.

Az viszont jól látható az előbbi adatból, hogy még az Egyesült Államok hatalmas belső piacához képest is óriási bővülésre számíthatnak azok a cégek, amelyek egy sikeres helyi termék honosított változatával jelennek meg a nemzetközi piacon. Az igazán sikeres magyar vállalkozásokat nemzetközi céggént jegyzik be, és termékeiket úgy tervezik, hogy megkönnyítsék a honosítást végző fordítók munkáját.

A világhálós áruházak kereskedelmi forgalmának növekedése új környezetbe helyezi a termékek terjesztését és eladását is. Akár eredeti nyelvű, akár honosított terméket forgalmaznak a világhálón működő üzletek, egyre fontosabbá válik, hogy anyanyelvükön szólítsák meg a reménybeli vásárlókat.

Egy tavalyi felmérés szerint a világhálós áruházak vásárlóinak 75%-a az anyanyelvén szeret vásárolni. Az angolul kevéssé tudók körében ez az arány 80% fölé nő. A vásárlóknak több mint a fele csak olyan világhálós áruházakban vásárol, amelyek anyanyelvén tájékoztatják a termékekről és a vásárlás feltételeiről (DePalma, Donald A. et al. 2014).

3. Első kihívás: a kibocsátási gyakoriság növekedése

A szoftvertermékek **kibocsátási gyakorisága** az elmúlt 20 évben **20-szorosára** nőtt. Az 1990-es években 1-2 évente frissítették a szoftvertermékeket. A számítógéppel segített szoftverfejlesztés később lehetővé tette, a fokozódó piaci verseny pedig megkövetelte, hogy évente 2-3 változatot is kibocsássanak a szoftvergyártók. Tavaly egyes termékeket már havonta frissítettek, végül elérkeztünk a folyamatos szállításhoz. Az IBM szoftvertermékei „*Continuous Delivery*” módon érhetőek el, vagyis az alkalmazásokra is kiterjesztették a korábban csak operációs rendszerekre jellemző folyamatos javítást és önműködő frissítést.

Ezek a változások kikényszerítik a terminológiakezelés átalakítását is. Húsz évvel ezelőtt egy célnyelvi terminológusnak 5-6 hónapja volt arra, hogy előkészítse az új termékváltozat ismeretlen szakszavainak célnyelvi megfelelőit a fordítók számára. Manapság erre jó, ha néhány napja marad. A korábbi **szakaszos** és késleltetett feldolgozást **folyamatos**, valós válaszidejű munkafolyamatnak kell fölváltania, amely értelemszerűen új eszközrendszert is kíván.

A termékváltozatok élettartamának jelentős rövidülése miatt a terminológiai adatbázisok létesítését és használatát is újra kell gondolnunk. A számítógépek általános elterjedése előtt az **élő kapcsolat nélküli, időszakosan** karbantartott terminológiai adatbázisok kielégítő válaszünt nyújtottak. Ma már csak az **állandóan elérhető, folyamatosan**

épített és karbantartott adatbázisok és **önműködő eseményvezérléssel** futó munkafolyamatok képesek kiszolgálni az elektronikus fordítás világát.

4. Második kihívás: az újrahasznosítási arány növekedése

Minél ritkább egy-egy új termékváltozat kibocsátása, annál több új vagy módosított szöveget tartalmaz az új változat a régihez viszonyítva. Éves kibocsátás esetén az új vagy módosított szöveg aránya akár az összes terjedelem 50-60%-át is elérheti. Évi 2-3 változat esetén az új anyag aránya 20-25%-ra csökken. Folyamatos kibocsátás esetén már csak néhány százalék lesz a fordítandó anyag aránya. Mindazonáltal a termék új kiadásának tartalmaznia kell a termék minden elemét, tehát a terméket összeépítő munkafolyamat csak annyival egyszerűbb, hogy kevesebb a korábban még nem ellenőrzött hibaforrás.

Ugyanez az arányeltolódás érvényes a fordításszervezésre is: a munkafolyamat minden elemén végig kell menni, ám az egyes lépésekre fordítandó idő és energia csak részben arányos a feldolgozott új anyag mennyiségével. Van olyan része az anyagnak, amely nem változik, ezt nevezzük a **munkafolyamat rezsiköltségének**. Minden munkafolyamatnak megállapítható az a **legkisebb rezsiköltségszintje**, amelyet nem lehet tovább csökkenteni. Fordítási munka esetén ezt akkor mérjük meg, amikor olyan anyagot kapunk, amelyben a fejlesztők semmit nem változtattak meg a felhasználó számára megjelenő tartalomban, csak a tartalom formátumát vagy jellegzetességeit jelölő címkéket. Nincs új vagy módosított szöveg, ezért nincs sor- vagy szószám alapján számlázható fordítási díj sem. Ha a megrendelővel kötött szerződésben a fordítási munkafolyamat egyéb, adminisztrációs lépéseinek is van díja, a veszteségünk csökken. Ha csak új anyag fordításáért számlázhatunk, akkor saját kárunkon megtudjuk, hogy mekkora a rezsiköltségszintünk.

Ha egyre kevesebb új anyagon egyre gyakrabban végezzük el a fordítási munkafolyamatot (beleértve a terminológiakezelést is), akkor a költségek egyre nagyobb része rezsiköltség lesz. Hogyan fordíthatnánk meg ezt a számunkra kedvezőtlen folyamatot? Az emberi beavatkozás, az élőmunka arányának csökkentésével; még több számítógépes segítséggel, programozással, automatizálással.

5. Harmadik kihívás: a gépi fordítás

Akár tetszik, akár nem, előbb-utóbb minden fordító találkozik a gépi előfordítással. Az amatőr kísérletek („univerzális” gépi fordítók, dobozos szoftverként kapható fordítóprogramok) eredménye nem érdemes a fordítók figyelmére, minden utólagos javítással töltött perc kidobott idő. Utólagos javításra érdemes eredményt csak egyedileg betanított gépi fordító alrendszerektől várhatunk el.

Statisztikai alapú fordítóprogram esetében az egyedi betanítás egyrészt a szakszókincset is tartalmazó fordítási modell létrehozását jelenti a tárgykörben korábban összegyűjtött minél nagyobb (lehetőleg több millió szavas) fordítási memóriák segítségével, másrészt a nyelvi modell létrehozását jelenti a célnyelv minél nagyobb (lehetőleg több tízmillió szavas) szöveggyűjteményének (korpusz) segítségével.

Szabályalapú fordítóprogram esetén az egyedi betanítás egyrészt a nyelveírással rendelkező nyelvek közül a forrás- és a célnyelv kiválasztását jelenti, másrészt a tárgykörben az adott nyelvpárra korábban összegyűjtött szakszótár (terminológia) beépítését. Vegyes (hibrid) fordítóprogram esetében mindkét egyedi betanítást el kell végezni.

A fordítási tevékenység körébe fölvetett tárgykörök számától függően egy-egy nyelvpárra akár több tíz gépi előfordító alrendszert is ki kell alakítani. Az utólagos javítást végző szerkesztőktől kapott hibajelzések alapján, továbbá a tárgykörben folyamatosan gyűjtött, fordítók által ellenőrzött fordítási memóriák segítségével folyamatosan újra kell tanítani az egyes tárgykörökhöz tartozó gépi fordító alrendszereket.

A terminológiai adatbázisok szerepe különféle gépi fordítási technológiák esetén:

statistikai alapú fordító

szabályalapú fordító

szövegtörzs terminológia

munkafolyamat munkafolyamat

terminológia

szövegtörzs

A gépi fordítás használatát akkor érdemes fontolóra vennünk, ha az eredmény felhasználója ismeri az alkalmazott megoldás jellemző hibáit, és ezek ismeretében, saját felelősségére használja. (Nyilvánvalóan anyagi vagy időbeli megszorítások miatt.) Két jellemző példa: belső anyagok idegen nyelvre fordítása; tájékoztatás céljából emberi beavatkozás nélkül (majdnem ingyen) végzett fordítás.

Az 1. és 2. táblázatban az euroscript Magyarország Kft. és az IBM Magyarország Kft. gépi előfordításainak hasznosíthatóságát jellemző adatokat látjuk.

Angolról Célnyelv	gépi javaslatok aránya % (BLEU>0.85)	gépi javaslatok aránya % (BLEU>0.5)	gépi javaslatok aránya % súlyozott aránya %
Bolgár	1,92	6,52	4,99
Cseh	1,87	4,12	3,74
Dán	1,82	4,58	3,93
Észt	1,29	1,75	2,04
Finn	1,49	2,05	2,37
Francia	1,73	5,25	4,19
Görög	1,92	4,51	3,98
Holland	2,05	6,07	4,88
Lengyel	1,35	3,03	2,73
Lett	1,23	2,65	2,43
Litván	1,00	1,93	1,86
Magyar	1,18	1,73	1,92
Német	1,77	3,18	3,19

Portugál	2,14	6,45	5,15
Román	1,61	4,57	3,74
Spanyol	2,02	5,90	4,77
Svéd	1,76	5,57	4,37
Szlovák	1,68	4,37	3,70
Szlovén	1,71	4,31	3,70
Angol (franciáról)	1,99	8,18	5,88
Összesen	1,67	4,25	3,68

1. táblázat: Gépi előfordítás hasznosíthatósági táblázata egy hazai fordítóiroda gyakorlatában (Muth 2014)

Angolról Célnyelv	utószerkesztésre elfogadott gépi javaslatok aránya %
Bolgár	0,09
Brazíliai portugál	12,51
Cseh	5,50
Horvát	2,67
Japán	14,43
Koreai	18,65
Lengyel	30,24
	(2014-es adat)
Magyar	1,30
Német	9,28
Román	10,46
Spanyol	10,11
Svéd	9,87
Szlovák	1,10
Szlovén	1,77
Thai	2,61

2. táblázat: Az IBM gépi előfordításainak tényleges hasznosíthatósága (Demeczky 2014)

Az 1. táblázatban a gépi fordító alrendszer önműködően minősíti saját fordítási javaslatait. A hasznosítás valószínűségének százalékos értékei a megadott minőségi szintre (BPEL -érték) vonatkoznak. Az ott látható valószínű hasznosíthatósági értékek olyan kicsik, hogy gépi előfordítás alkalmazására csak nagy mennyiségű fordítási munka esetén érdemes gondolni. Az EU jogi anyagai esetében ez a feltétel teljesül.

A 2. táblázat adatai az IBM 2010 és 2014 között végzett gépi előfordításainak utólagos szerkesztését, tehát a gépi fordítási javaslatok tényleges hasznosíthatóságát mutatják.

Mindkét táblázat adatai statisztikai alapon működő gépi fordítórendszer javaslataira vonatkoznak. A 2. táblázat nagyobb értékei több tényezőnek köszönhetők. Más tárgykörben működik a két fordítócég. Az első jogi, közigazgatási dokumentumokat fordít, ezek szókincse és mondatszerkezete változatos. A második elsősorban informatikai témakörben mozog, azon belül is gépkönyveket, felhasználói kézikönyveket fordít, amelyek szókincse jól körülhatárolt, mondatszerkezete viszonylag egyszerű.

6. A terminológiakezelő rendszer bevezetésének alapvető döntései – A munkafolyamat jellegének meghatározása³

6.1. forrásnyelvi – célnyelvi

Forrásnyelvi szövegek következetes és helyes szakszóhasználata annyiszor fontosabb, mint a célnyelvéké, ahány nyelvre fordítunk. Minden egyes forrásnyelvi hibát az összes célnyelvi fordításban javítanunk kell. Bár a magyar rendszerint csak egy (és gazdasági szempontból nem is a legfontosabb) célnyelv, tegyünk meg mindent, hogy a forrászöveg tulajdonosa használjon forrásnyelvi terminológiakezelő rendszert.

Forrásnyelvi terminológiakezelő rendszer hiányában is érdemes bevezetnünk **célnyelvi** terminológiakezelő rendszert, hogy egyértelmű és következetes szakszókincs-készlettel támogathassuk a fordítókat.

6.2. nyitott – visszacsatolt

A terminológiakezelés őskorában **nyitott** terminológiakezelő rendszereket hoztak létre, egyirányú adatfolyammal. Hasznosabb megközelítés a többszörösen **visszacsatolt**, együttműködő munkafolyamat, amelyben kétirányú az adatáramlás.

6.3. szakaszos – folyamatos működésű

Korábban **szakaszosan** működő terminológiakezelő rendszereket hoztak létre, hosszú karbantartási és rövid nyitvatartási időszakokkal. A terminológiai adatbázisokat **leválasztották** az adathálózatokról, és csak a karbantartás eredményének kivitele idején voltak elérhetőek. A fordítók csak a kivitt részleges szótárakat használhatták a munkájuk során.

A termékkibocsátás folyamatossá válása megkövetelte a terminológiakezelő rendszerek **folyamatos** működtetését is. Mind a karbantartó terminológusoknak, mind a felhasználóknak bármikor szükségük lehet a terminológiai adatbázisok elérésére az adathálózatokon keresztül, ezért a terminológiai adatbázisoknak (biztonsági okból ezek másolatainak) folyamatos **élő kapcsolatban** kell elérhetőnek lenniük.

³ A téma bővebb kifejtését lásd: Demeczky 2008.

6.4. *belső elérésű – külső elérésű*

A terminológiai adatbázisok elérhetőségéről kétféleképpen lehet gondolkodni. Vannak, akik a minél szélesebb körű megosztás érdekében **külső** érdeklődők számára is elérhetővé teszik (Microsoft), más cégek a szellemi tulajdon védelmének elve miatt csak a cég **belső** hálózatán osztják meg a munkatársakkal (IBM). Mindkét megközelítésnek van ésszerű indoka.

A magam részéről már évek óta azon dolgozom, hogy az IBM többnyelvű terminológiai adatbázisa a világhálón keresztül, külső érdeklődők számára is kereshető és véleményezhető legyen. Számos adminisztratív, biztonsági és műszaki feladatot kell még megoldani ahhoz, hogy ez a megközelítés kivitelezhető alternatíva legyen az IBM számára.

6.5. *kézi vezérlésű – eseményvezérelt*

Kézi vezérlésű a terminológiakezelő munkafolyamat, ha minden egyes lépését emberi beavatkozás indítja.

- A forrásnyelvi szövegek összegyűjtése,
- a terminuskiemelő program futtatása a forrásszövegeken,
- a terminuslista felülvizsgálata, szerkesztése, összevetése az adatbázisok tartalmával,
- a termékváltozat kulcsszavait tartalmazó álkétnyelvű (*pseudobilingual*) szótárak előállítás a célnyelvi terminológusok számára,
- a célnyelvi megfelelőekkel feltöltött kétnyelvű szótárak ellenőrzése,
- majd bevitele a központi többnyelvű terminológiai adatbázisba

mind olyan feladatok, amelyeket korábban emberi beavatkozás indított.

Ezek a munkafolyamat-lépések ma már önműködően indulhatnak, tartalomfigyelő háttérprogramok, majd a munkafolyamat további lépéseinek eredményeként önműködően elküldött jelentések, műtermékek érkezésének észlelése útján.

Eseményvezérelt a terminológiakezelő munkafolyamat, ha az egymásra épülő lépések közül csak azoknál áll le, amelyekben feltétlenül emberi beavatkozásra van szükség, például a nyers terminuslista szerkesztése, a célnyelvi megfelelők kiválasztása.

6.6. *saját fejlesztésű – bérelt*

Saját fejlesztésű terminológiakezelő rendszer esetén különös gonddal kell megtervezni a terminológiai **adatbázis szerkezetét**. Célszerű fogalomközpontú felépítést választani, amelyben az egyes fogalmakhoz tetszőleges számban köthetők különféle nyelvi jelölők (szinonimák vagy fordítások). A járulékos adatmezők tervezésekor érdemes figyelembe venni a nemzetközi szabványokat és ajánlásokat (Fóris 2010).

Nemcsak időt és energiát takaríthatunk meg, hanem az egyes tárgykörök szakembereinek évtizedes munkáját is hasznosíthatjuk, ha saját fejlesztésű terminológiai adatbázisunkat **iparági szótárak, szabványok, ajánlások** tartalmával töltjük föl elsőként. Ezek használata részben ingyenes, részben díjköteles lehet, ám ez a befektetés nagyon gyorsan megtérül, hiszen terminológiakezelő rendszerünk azonnal szolgáltatni fogja a tevékenységi körünkbe tartozó szakterületek közmegegyezésen alapuló szakszókincsét. Csupán

néhány olyan területet említek itt, amelyek szakszókincsét az utóbbi néhány évben emeltük be az IBM többnyelvű terminológiai adatbázisába: egészségügy, jogrendszer, matematikai statisztika, biztonságtechnika, közigazgatás, építőipar, ingatlan-beruházás, létesítményfelügyelet, piackutatás, arculatépítés, közönségkapcsolat.

Az adatbáziskezelő-programnak támogatnia kell a világhálós elérésű adatbázis-szolgáltatást és a szabványos formátumokkal működő be- és kiviteli eljárásokat is.

Bérelt terminológiakezelő rendszer kiválasztásakor az előző szempontokon túl a szoftverhasználati engedélyek **árazását** is figyelembe kell venni (egyszeri – időarányos; kiszolgáló alapú – ügyfélszám alapú).

7. A terminológiakezelés haszna és költségei⁴

7.1. A terminológiakezelés haszna

7.1.1. Kibővíti a termékek piacát

Amint azt a 2.2-es szakaszban láttuk, a vállalkozások árbevétele jelentősen megnövelhető a termékeik honosított változatainak forgalmazásával. Ugyanakkor nem minden iparágban van szükség terminológiakezelő munkafolyamat bevezetésére a honosítási munka részeként. Terminológiakezelésre akkor érdemes gondolni, ha a vállalkozás bevételeinek jelentős hányada származik külföldi értékesítésből, az eladási folyamat sikere érdekében nagy mennyiségű információt kell átadni, továbbá a pontos fogalom- és szakszóhasználat elengedhetetlen a kölcsönös megértés érdekében.

7.1.2. Javítja a vállalat önmagáról kialakított képét

Egy vállalkozás minden megnyilvánulása formálja vásárlói körében a vállalkozásról kialakított képet. A tiszta fogalom- és következetes szakszóhasználat egységesen vezetett, jól szervezett céget mutat a reménybeli vásárlók számára.

7.1.3. Elősegíti a vevőkör bővítését

Jól karbantartott céges terminológia révén a reménybeli új vevők már a termékbejelentőkben ráismernek szakterületük műszaki és adminisztratív előírásainak, szabványainak kulcsfogalmaira, folyamataira, és tovább érdeklődnek a fölkinált termékek iránt. Ismeretlen szakkifejezések használata vagy következetlen változtatása elbizonytalanítja őket.

7.1.4. Növeli a vevőkör elégedettségét

A jól kidolgozott terminológiakezelő munkafolyamat bevezetése növeli a meglévő vevőkör elégedettségét, elősegíti újabb vevők megnyerését, és e két hatás következtében hozzájárul a vállalkozás bevételeinek növeléséhez.

⁴ A téma bővebb kifejtését lásd: Demeczky 2009.

7.1.5. Növeli a honosítás hatékonyságát

A terminológiakezelés részeként bevezetett egy-, két- és többnyelvű terminológiai adatbázisok elérhetősége, az ezekből készített kétnyelvű, témakörre jellemző szótárak naprakész előállíthatósága jelentősen javítja a fordítások minőségét és szakszóhasználatuk következetességét.

7.1.6. Csökkenti a pontatlan szakszóhasználat miatt szükséges javítások költségeit

Megtakaríthatók: a pontatlan szakszóhasználat miatt utólag javítandó forrásnyelvi szövegek szerkesztési költségei; a forrásnyelvi szövegek javítása előtt elkészített fordítások szerkesztési költségei (szorozva a célnyelvi változatok számával); valamint a fordítás során a fogalomértelmezésre és szakszóhasználati kérdésekre fordított idő.

7.2. A terminológiakezelés költségei

7.2.1. Bérelt rendszer

Több ajánlat közül kell kiválasztani azt, amelyik legjobban lefedi a vállalkozás tevékenységi köréből adódó követelményeket, a lehető legkedvezőbb árázással.

7.2.2. Saját megvalósítás

7.2.2.1. Tervezési költség (egyszeri)

Egyszeri költség, de alapvetően meghatározza a rendszer használhatóságát és későbbi bővíthetőségét, ezért csak a legjobb szakembereket (rendszertervezőket, adatbázis-modellezőket, adatbázis-tervezőket) érdemes ezzel a munkával megbízni.

7.2.2.2. Számítógépek és programok (folyamatos)

A világhálón elérhető adatbázisok kiszolgáló-ügyfél alapú szervezése jelentősen lecsökkenti a felhasználói gépekkel szemben támasztott igényt. Bérelt rendszer esetén a felhasználók gépeire telepített ügyfélprogramok használati díja külön költség lehet.

7.2.2.3. Képzés (egyszeri)

A terminológiakezelő munkafolyamatot kiszolgáló programokat a szolgáltatóknak és a felhasználóknak is meg kell ismerniük, ez egyrészt a szervezett oktatás, másrészt a tanulásra fordított munkaidő árával növeli a terminológiakezelés bevezetésének költségeit.

7.2.2.4. Szolgáltató személyzet (folyamatos)

A szervezet sajátos működéséhez szükséges egyedi terminológiai adatbázisokat csak a terminológiakezelő munkafolyamat szolgáltatói tudják elkészíteni, az ő munkabéruk és egyéb költségeik folyamatos kiadást jelentenek.

7.2.2.5. Rendszerbe állítás (egyszeri)

A terminológiakezelő munkafolyamat bevezetése sokak mindennapi munkáját megváltoztatja. Minden változás nehézségekkel jár, az új munkafolyamat beépítése a korábbiak rendszerébe kezdetben hatékonyságcsökkenést okozhat.

8. Összefoglalás

Az elmúlt 20 évben három jelentős kihívással kellett szembesülnie az IBM termékek honosítását végző fordítóközpontoknak:

- a kibocsátási gyakoriság 20-szorosára nőtt;
- a forrásszövegek korábbi fordításainak növekvő újrahasznosítása jelentősen emelte a fordítási munka rezsiköltségének arányát;
- megjelent a gépi fordítás lehetősége és követelménye.

A terminológiakezelő munkafolyamat tervezése során legelőször a cikkben ismertetett alapvető kérdésekre érdemes válaszokat keresni, hogy ezek nyomán a tevékenységünkhöz legjobban illeszkedő és leghatékonyabb megoldást válasszuk.

A következő (3.) táblázatban az IBM megoldásait foglalom össze a cikkben ismertetett kihívások, valamint a terminológiakezelő munkafolyamat tervezése során eldöntendő alapkérdések szempontjából.

szempont	megoldás	szempont	megoldás
Világhálós ügyfélkapu	My Translation Portal (MTP)	Gépi előfordítás értékelése	Mteval / Edit Distance
Világhálós törekvésvezetés	Translation Project Management System	Forrásnyelvi terminológiakezelés	
Terminológiai munkafolyamat	IBM Terminology Process	Célnyelvi terminológiakezelés	
Terminusok kiemelése	TermExt	Visszacsatolt munkafolyamat	
Terminusok kivételkezelése	TermExt	Folyamatos működés	
Új terminusok célnyelvi megfelelőinek keresése	Translation Memory Bank – Memory Mining	Élő kapcsolat (online)	
Célnyelvi terminusok szerkesztése	Open Translation Manager 2	Interneten elérhető (www.ibm.com/)	
Terminológiai szótárak formai ellenőrzése	Import Helper	Eseményvezérelt működés	
Önműködő bevétel az adatbázisba	Import Helper / TransLexis 2	Adatbázis-szerkezet	DB2 (relációs)
Önműködő szakszótár-leválogatás és -kivétel	TransLexis 2 / Open Translation Manager 2	Intraneten elérhető	TransLexis2 Web Interface (TLWI)
Gépi előfordítás	nFluent	Szabványok	XML, TMX, TBX, XLIFF

3. táblázat: Az IBM megoldásai a cikkben fölvetett kihívásokra és kérdésekre

Honosítási munkákat az IBM belső hálózatának egyik honlapján lehet megrendelni (*My Translation Portal, MTP*), amely végigvezeti a reménybeli megrendelőt a várható munkafolyamat egyes lépésein, részletes adatfelvétel alapján megbecsüli a várható költségeket és az elkészítés határidejét.

A megrendelés véglegesítése után a honosítási munkafolyamat minden lépése világhálós felületen elérhető munkaszervező rendszer keretében vezérelhető az összes érdekelt fél részvételével (*Translation Project Management System, TPMS*).

A terminológiai munka lépéseit az IBM terminológiai munkafolyamata határozza meg (*IBM Terminology Process*). Elsőként a honosítandó termék kulcsfogalmait emeljük ki a forrásnyelvi szövegekből az IBM terminuskivonatoló programjával (*TermExt*), amely figyelembe veszi a témakör korábban már ismertté vált célnyelvi terminuskészletét is.

A nyers terminuslista kézi tisztítását követően célnyelvenként eltérő tartalmú álkétnyelvű szöszedeket készítünk, ezeket a célnyelvi terminológusok kapják meg. A célnyelvi megfelelők kutatása során kincsesbánya számukra a korábbi fordítások véglegesített fordítási memóriáinak tárháza (*Translation Memory Bank, TMB*), amelyben forrás- és célnyelvi szóra, kifejezésre, szövegrészletre, szólistára kereshetnek sokféle szűrő segítségével. A használatban lévő, még nem véglegesített fordítási memóriák tartalmának földerítésében egy helyi eszköz (*Memory Mining Tool*) segíti őket.

A célnyelvek terminológusai a termékspecifikus terminológiai szótárakba egy sajátos jelölőnyelv (*IBMTERMS*) segítségével írják be a célnyelvi megfelelőket az IBM fordítástámogató rendszerében (*Open Translation Manager 2, OTM2*). Az utóbbi eszköz nyílt forráskódú ingyenes szoftverként bárki számára hozzáférhető: <http://www.opentm2.org/>.

A kétnyelvű terminológiai szótárakat alapos szintaktikai ellenőrzés után (*Import Helper*) az IBM terminológiai adatbázis-kezelő szoftvere (*TransLexis2*) emeli be a cég többnyelvű terminológiai adatbázisába (*LOGOS*), ahonnan a jelenleg támogatott 40 nyelv tetszőleges kombinációjára sokféle szempont szerint válogathatunk és exportálhatunk szakszótárakat. Ezeket az adott szakterület fordítói az OTM2-ben használják majd.

Az IBM többnyelvű terminológiai adatbázisának másolata világhálós böngésző segítségével is elérhető a cég belső hálózatán (*TransLexis2 Web Interface, TLWI*). Egy böngészőbe beépülő program (*TLWI plugin*) segítségével így minden érdeklődő azonnal választ kap az őt érdeklő terminológiai kérdésekre.

A fordítandó forrásszövegeket tartalmazó OTM2 mappához az IBM saját gépi előfordítójának (nFluent http://www.research.ibm.com/social/projects_nfluent.shtml) javaslatait tartalmazó fordítási memóriákat csatoljuk még. A fordítási munka befejezése után az OTM2 mappákból kiemeljük a fordítás során naplózott adatokat, ezek egy részéből elkészítjük a gépi előfordítás minősítését (*MTEval, Edit Distance*).

IRODALOM

Demeczky Jenő (2008): Terminológia a szoftveriparban, *Magyar Terminológia* 1, 2, 189–204.

Demeczky Jenő (2009): A terminológia-menedzsment gazdasági haszna a minőségirányítás pénzügyi mutatói alapján, *Magyar Terminológia* 2, 2, 155–173.

- Demeczky Jenő (2014): *Az IBM gépi előfordításainak elemzése* (kézirat). Budapest.
- DePalma, D. A. – Hegde, V. – Stewart, Robert G. (2014): *Can't Read, Won't Buy, How Translation Affects the Web Customer Experience and E-Commerce Growth*, Common Sense Advisory, Inc. http://www.common senseadvisory.com/Portals/_default/Knowledgebase/ArticleImages/140214_CRWB_Abstract.pdf
- Fóris Ágota – Sermann Eszter (2010): A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3, 1, 41–54.
- Muth János (euroscript Magyarország Kft.) (2014): Budapest: személyes közlés.
- Somervell, D. C. (1946): *A Study of History, Abridgement of Volumes I-VI, with a Preface by Toynbee, (3) The Serviceability of Imperial Institutions*, Oxford: Oxford University Press

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS A TERMINOLÓGIAKEZELÉSRŐL A CÉGEK ÉS FORDÍTÓIRODÁK GYAKORLATÁBAN

Fata Ildikó – Veresné Valentinyi Klára

*Szent István Egyetem(, Társadalomtudományi és Tanárképző Kar,
Kommunikációtudományi Tanszék
fata.ildiko@fh.szie.hu
veresne.valentinyi.klara@gtk.szie.hu*

A szakfordító szakmai napunkon immár hagyománnyá vált, hogy kerekasztal-beszélgetés keretén belül kötetlenül beszélgetünk a szakma prominens képviselőivel a konferencia témájáról, ami lehetőséget teremt a panelisták számára, hogy bemutassák és megismerjék egymás szakmai gyakorlatát, a szakmai nap résztvevői pedig kérdéseket tehessenek fel a panelistáknak. Az idei szakmai napunkon izgalmas és pezsgő eszmecsere alakult ki arról, hogyan történik a terminológia kezelése a LEG Magyarország Zrt.-nél, az Audi Akademie Hungaria Kft.-nél, a Robert Bosch Elektronika Kft.-nél és a Mercedes-Benz Hungária Kft.-nél.

Kérjük, mutatkozzon be, és mondja el, milyen jellegű fordítói illetve terminológiai munkát végez a cégnél/ fordítóirodánál, ahol dolgozik.

- P.E.: Papp Eszter vagyok, Pécsen végeztem előbb angol és alkalmazott nyelvészet szakon, majd szintén a Pécsi Tudományegyetemen doktoráltam nyelvtudományból. A LEG Magyarország Zrt.-nél 4 éve dolgozom terminológusként. Fordítóirodánk elsősorban a Suzuki különféle dokumentumait fordítja 18 nyelvre. Feladatom a fordítandó dokumentumok terminológiai előkészítése, a fordítási folyamat során felmerülő terminológiai kérdések tisztázása, a fordítástámogató szoftver memóriájának karbantartása, a terminológiai adatbázisok létrehozása, bővítése, ellenőrzése, valamint a fordítóknek és lektoroknak szánt útmutatók összeállítása.
- Cs.I.: Csőkör Ildikónak hívnak, és az Audi Akademie Hungaria Kft. képviselőjeként kaptam azt a megtisztelő felkérést, hogy a januári gödöllői konferencián bemutathassam cégünk terminológiakezelését. Az ELTE FTT-n magyar-német-angol szakfordítói képesítést, és okleveles magyar-német lektori végzettséget szereztem. Cégünk fordítási és tolmácsolási részlegén projektkoordinátori, fordítói és terminológiai feladatokat látok el az említett nyelveken. A terminológiakezelésről elméleti és gyakorlati ismereteket és tapasztalatokat jelenlegi munkahelyem előtt két helyen szereztem: a Johannes Gutenberg Universitát germersheimi karán töltött szemeszterem alatt, valamint terminológus gyakoronokként az ingolstadt-i Audi Akademie GmbH fordítási részlegén, amely

2015. január 1 óta már az Audi AG belső részlege. 2011 októbere óta az Audi Akademie Hungaria Kft. munkatársaként egyik fő feladatomban az Audi-specifikus terminológia felépítése, kezelése és folyamatos frissítése. Németről magyarra főként munkautasításokat (különböző szakterületeken például logisztika, motor-szerelde, IT), műszaki képzések tananyagait, munkatársi újságot (pl. szerzőszámgyártás negyedéves magazinja), pénzügyi jelentéseket, irányelveket, belső szabályzatokat, gép- és berendezés-dokumentációkat, konfigurátort, műszaki leírásokat, oktató- és imázsfilmek feliratát, személyügyi dokumentumokat, vállalati kommunikáció szövegeit (cikkeket) fordítunk a németül nem beszélő magyar munkatársak részére. Magyarról németre pedig különböző témájú prezentációkat, követelményfüzeteket (pl. logisztika, IT), szerződések, megállapodások, határozatok, építési engedélyeket, *facility management*-tel kapcsolatos szövegeket és környezetvédelmi nyilatkozatokat fordítunk. Ez a német vezetőknek vagy konzernnek történő beszámolás vagy jogi szempontok miatt szükséges.

- V-B. A.: Vági-Benyó Adrienn-nek hívnak, 2005-ben végeztem a Szent István Egyetemen mint okleveles gazdasági agrármérnök, pénzügy-számvitel szakirányon, illetve német szakfordítóként. Ugyanebben az évben a Robert Bosch Elektronika Kft.-nél Hatvanban kezdtem meg szakmai pályámat. Beosztásom logisztikai kontroller, projektvezető. A szakfordítói végzettségemet a munkám során minden nap hasznosítom, mivel a munkavégzés német/angol nyelven folyik. Számos fordítási munka adódott az elmúlt 10 éves tapasztalatom során: belső utasítások, szoftverdokumentációk, projektdokumentációk, prezentációk, számtalan hivatalos levél stb.
- T.L.: Turcsán László vagyok, okleveles autógépészmérnök a végzettségem. A Mercedes-Benz Hungaria Kft.-nél (MBHu) 1995 óta dolgozom. 2008 óta a műszaki terméktámogatás és oktatási részleg vezetője vagyok. Feladatunk a márka különböző típusú járműveinek javításához szükséges információk biztosítása tréningek és terméktámogatás formájában, valamint a Daimler AG által biztosított javítási leírások, diagnosztikai programok, adatbázisok rendelkezésre bocsátása. A fordítási igények jelentős része vevőszolgálati területen merül fel. Mivel az információk eredendően németül állnak rendelkezésre, a fordítás, fordítottatás és tolmácsolás folyamatosan jelen van a napi tevékenységünkben, ezekben jómagam is aktívan részt veszek, a terminológiagegyeztetés koordinálása is az én feladatomban.

A szakfordítás és a terminológiakezelés mindennapi munkájukhoz tartozik. Hogyan történik pontosan a szakfordítás és a terminológiakezelés az Önök cégénél?

- P.E.: A Suzukinak négyféle dokumentumát fordítjuk: a tulajdonosnak szóló kezelési útmutatókat személygépkocsikhoz, motorkerékpárokhoz és hajómotorokhoz, a technikusoknak szóló szervizkönyveket, a műhelyekben használt diagnosztikai szoftver szövegeit és úgynevezett szervizjelentéseket. Szervizkönyveket olasz, horvát, szlovák, magyar, spanyol és francia nyelvre fordítunk, kezelési útmutatókat ezeken kívül még 12, többnyire

európai nyelvre. A forrásnyelv angol, a célnyelvekre anyanyelvi alvállalkozók fordítják a szövegeket, akik a célnyelvi területen élnek, például az európai spanyolt nem ugyanaz fordítja, mint a latin-amerikai spanyolt. Az azonos típusú projektek ugyanahhoz a projektmenedzserhez tartoznak, így a megbízó mindig ugyanazzal a személlyel áll kapcsolatban. Két terminológus végzettségű projektvezetőnk is van, akik tisztában vannak a terminológiai szempontokkal, és a szükséges időben bevonnak engem a fordítási folyamatba. Bizonyos, a minőségbiztosítás szempontjából lényeges feladatokat viszont csak akkor lehet elvégezni, amikor éppen nincs futó fordítási projekt, nincs használatban a fordítási memória, ezért memória-karbantartási és terminológiakezelési feladatok a fordítási projektek között is zajlanak, amelyek ütemezésében szintén együttműködünk a PM-ekkel (projektmenedzserekkel, a szerző megjegyzése).

- V-B.A.: Cégünk 4500 főt foglalkoztat hatvani telephelyén. A fordítást hivatásos tolmácsok és fordítók végzik, akik jelenleg négyen vannak. A munkavállalók többsége magas szinten beszél idegen nyelvet, ezért a fordítások nagy részét maguk a kollégák végzik. A terminológiakezelés intranetes felületen történik angol és német nyelveken, és viszonylag kezdetleges formában. A világ minden Bosch dolgozójának joga van szerkeszteni a bejegyzéseket, illetve újakat hozhat létre. A munkanyelv hivatalosan az angol, de szinte minden elérhető német nyelven is, a nyelvirányok is ennek megfelelőek, nálunk kiegészülnek a magyarral.
- CS.I.: Az Audi Akademie Hungaria Kft., amely az Audi Hungaria Services Zrt. leányvállalata és fordítási és tolmácsolási részlege, 2011 októbere óta működik az Audi Hungaria Motor Kft. központi fordítási és tolmácsolási szolgáltatójaként. Fő hivatásunk, hogy az Audi Konzern tagjaként az Audi igényeinek messzemenőig megfelelő, magas szintű minőséget biztosítsuk valamennyi fordítási és tolmácsolási megbízás során. Részlegünkön jelenleg öt belső munkatárs dolgozik: teamkoordinátor, fordítási projektkoordinátor, tolmácsolási projektkoordinátor és két tolmács. A belső munkatársak mellett a megbízások teljesítésében külső, szabadúszó fordítók és tolmácsok (kb. 30 fő) is aktívan részt vesznek. Legfontosabb ügyfelünk, az Audi Hungaria Motor Kft. direkt (gyártással foglalkozó) és indirekt (gyártást támogató) területeinek egyaránt nyújtunk fordítási és tolmácsolási szolgáltatásokat. Kétnyelvű vállalat lévén legfontosabb munkanyelveink a magyar és a német, de ezt eseti megbízásonként kiegészítik egyéb konzernnyelvek is például a szlovák, spanyol, olasz, portugál és kínai. A német-magyar nyelvirányban történő fordítás és tolmácsolás a német nyelvet egyáltalán nem vagy csak alacsonyabb szinten beszélő Audi-munkatársak számára biztosítja a megértést, a magyar-német nyelvirányú nyelvi közvetítés pedig elsősorban a német vezetőség és a konzern felé történő beszámolást szolgálja, valamint a jogi követelmények miatt szükséges. A vállalat szakterületeinek sokfélesége miatt különféle szövegfajtákat fordítunk: munkautasításokat, műszaki és egyéb képzések tananyagait, gépdocumentációkat, műszaki leírásokat, pénzügyi jelentéseket, vállalati prezentációkat, szerződéseket, szemlélyügi dokumentumokat stb.

- T.L.: A fordítási tevékenységet, ezen belül a terminológia készítését a Daimler AG-nál belső irányelvek szabályozzák. A terminológiakészítés célja, hogy egyértelmű kommunikációt biztosítson. A jóváhagyott elnevezést minden területen, azaz a kutatás-fejlesztésben, gyártás során, értékesítés közben, marketingben, homologizációkor (típusjóváhagyás), oktatásban, ügyfélirodalomban (kezelési útmutatóban), szervizirodalomban és minden járműkategóriában (személygépkocsi, transzporter, tehergépkocsi) egységesen kell használni. Jellemző nyelvirányok az MBHu gyakorlatában az angol és a német forrásnyelvi szövegek fordítása. A konzern nyelvi részlege a világ minden részével kapcsolatban áll, tehát ténylegesen ennél jóval több nyelvirányt kezel.

Mindnyájan multinacionális cégnél dolgoznak, amelyeknek több országban van részlegük. Nem kis kihívást jelent az új és a régi terminusok kezelése, az adatbázisok felépítése, szabványosítása és harmonizálása az eltérő földrajzi elhelyezkedésű, egymástól távol lévő egységek között. Hogyan végzik ezt Önöknél?

- P.E.: Az évek során sikerült kiépíteni mindegyik szövegtípushoz egy-egy terminológiai adatbázist. A szervizkönyvekhez tartozó adatbázisban például a fent felsorolt hat nyelven, kb. 8000 bejegyzés található, amelynek száma az új projekkel folyamatosan bővül. A fordítóknak és a lektoroknak is joga van új bejegyzést felvinni az adatbázisba, az újonnan bekerült kifejezéseket pedig rendszeresen ellenőrizzük, mielőtt megkapják a „jóváhagyott” minősítést. A magyar terminusokat például több körös ellenőrzési folyamat után rögzítettük, amelybe mérnököket, szakfordítókat és szaklektorokat is bevontunk, végül pedig a megbízó, az esztergomi Suzuki gyár oktató-mérnökeivel egyeztetve alakítottuk ki. Ezen kívül rendszeres látogatást teszünk a gyárban, ahol lehetőségünk van megismerkedni az új fejlesztésekkel és a hozzájuk tartozó magyar elnevezésekkel. Az adatbázishoz a fordítóknak és lektoroknak folyamatos a hozzáférésük munka közben, így tudjuk biztosítani a következetes terminushasználatot. Amikor pedig valamelyik terminust módosítjuk, akár a megbízó kérésére, akár mert találtunk jobb megfelelőt, a korábbi alak összes előfordulását kikeressük a memóriában, és átjavítjuk az újra, hogy a jövőben biztosan a jó kerüljön a szövegekbe.
- V-B.A: Egységes terminológiakezelés az intranetes oldalt leszámítva nincs, viszont a hivatalos dokumentációkezelés része a glosszárrium, ami azt jelenti, hogy minden utasítás és leírás a szakmai kifejezések és rövidítések pontos definiálásával kezdődik. Ezek között az utasítások között az intraneten történő keresgélés szintén lehetséges. Ha a szabványos terminust keressük, akkor a belső hálózatot böngésszük.
- CS.I.: Részlegünket 2011-ben többek között az az igény hívta életre, hogy szükség volt egy olyan központi szervre, amely egy kézben fogja össze a fordításokat, és ezzel együtt egységesíti a vállalati terminológiát. A terminológia gyűjtése és kiértékelése több forrásból történik: már meglévő és használatban lévő szöszedetekből, egy- és kétnyelvű dokumentációkból, a fordítási és tolmácsolási megbízások során történő terminológiagyűjtésből. A terminológia *ad-hoc*,

tematikus és szövegekhez kapcsolódó formája egyaránt megjelenik a terminológiai kezelési gyakorlatunkban. A terminusok szabványosítása és harmonizálása a nyelvi, terminológiai szempontú ellenőrzés és egységesítés mellett elképzelhetetlen a szakemberek közreműködése nélkül. Emiatt a terminusok jóváhagyásában központi szerepet kap az adott szakterület szakembereivel (mérnökökkel, IT-szakemberekkel, jogászokkal stb.) történő egyeztetés. Folyamatosan szem előtt tartjuk, hogy olyan szakkifejezéseket vegyünk fel a terminológiai adatbázisunkba, melyek az Audi vállalati nyelvhasználatának és igényeinek megfelelnek. Ez ugyan deszkriptív szemléletet tükröz, viszont az új technológiákhoz tartozó hiányzó, eddig ki nem alakult magyar terminusok esetében nyelvi szakemberekként úttörő módon preszkriptív terminológiai munkát is végeznünk kell.

- T.L.: A terminológia kiinduló alapja a definíció. Ehhez német és angol nyelvű megnevezéseket adnak meg. Új terminus esetén a nyelvi szolgáltató javaslatot tesz a célnyelvi megnevezésre. Az MBHu ezt vagy jóváhagyja, vagy, amennyiben nem felel meg a javasolt megnevezés, más javaslatot tesz. A terminológia létrehozásakor arra törekszünk, hogy egy definícióhoz csak egy megnevezés tartozzon. Ez azonban nem mindig lehetséges. Az eltéréseket előre meghatározott szabályok szerint kell kezelni. A szabályok a megnevezések azonos elvek szerinti képzésének alapjait biztosítják.

Milyen adatbázisokat, korpuszokat, adatbankokat használnak? Hogyan kezelik, frissítik ezeket?

- P.E.: Elsősorban a saját adatbázisainkra támaszkodunk. Ezek frissítése folyamatosan történik az újabb projektek során; ellenőrzésük és a fordítási memóriával való harmonizációjuk időnként kampányszerűen zajlik, amikor épp nincs futó projekt. A fordítóktól, lektoroktól és a megbízótól érkező visszajelzések alapján jelöljük ki, hogy éppen melyik adatbázis melyik nyelvére kell a nagyobb hangsúlyt fektetni. Továbbá, amikor új nyelvre kapunk megbízást, akkor célirányosan zajlik az adatbázis feltöltése az új célnyelven. Ha a *termbaseben* nincs találat, szintén a saját fordítási memóriánkat használjuk korpuszként, ahol rá lehet keresni, hogy egy kifejezést fordítottunk-e már valaha. Hacsak nincs jó okunk elvetni, amit a memóriában találunk, a következetesség érdekében az új előfordulásakor is azt kell használni. Amennyiben a memóriából érkező találat nem megfelelő, azonnal kijavítjuk, illetve a helyes alakot felvesszük a terminológiai adatbázisba is. Ha teljesen új a kifejezés, akkor online műszaki szótárakban, adatbázisokban nézünk utána.
- V-B.A.: A saját adatbázisunkon kívül használjuk még az online elérhető korpusz alapú szótárakat, mint Linguee, Glosbe, Webfordítás, Hunglish, Google fordító. Ezen kívül jól tudjuk hasznosítani az anyanyelvi blogokat is.
- CS.I.: Cégünk számára a szoftveres terminológiai környezetet az SDL MultiTerm 2014 terminológiai kezelő program biztosítja. Az ebben tárolt központi terminológiai adatbázis, valamint a bizonyos szakterületekre, projektekre vonatkozó kisebb adatbázisok két- vagy háromnyelvűek (magyar-

német-angol). A terminusok adott nyelvi megfelelőit további információkkal látjuk el: kötelező érvényűen a forrás megjelölésével, valamint adott esetben definícióval, kontextussal, továbbá a terminus használatára vonatkozó megjegyzéssel. Az adatbázisba kerülő terminológiát minden esetben előzetesen excelszövegekben dolgozzuk fel, majd az ilyen módon jóváhagyott terminológiát bizonyos időszakonként az adatbázisba importáljuk. Az adatbázisban tárolt terminusokat esetleges változás vagy új információ esetén folyamatosan frissítjük és bővítjük.

- T.L.: A terminológia kezeléséhez és frissítéséhez excel-adatbázisokkal dolgozunk: itt hagyjuk jóvá a terminusokat. majd építjük az adatbázisba.

Milyen fordítástámogató eszközöket, szoftvereket használnak? Használják-e gépi fordítást?

- P.E.: Minden projektben használunk fordítástámogató eszközöket, ezeknek segítségével történik az árajánlatadás, az előfordítás, ennek felületén zajlik a fordítás és a kétnyelvű lektorálás is, a projekt lezárultával pedig a memória-kezelés. A fordítási memória és a terminológiai adatbázis szerverről áll folyamatosan a projekten dolgozók rendelkezésére. Fél éve kezdtük el használni a gépi fordítást is a nagyobb projektek esetében. Ennek során betápláljuk a meglévő memóriáinkat és a terminológiai adatbázist, és a fordítástámogató szoftverrel előfordított szövegeken alkalmazzuk. Ez azt jelenti, hogy előbb lefuttatjuk az előfordítást, amikor a fordítási memóriából betöltődnek a memóriában meglévő szegmensek, majd ezután a következő lépés a gépi fordítás. Az a tapasztalat, hogy egy konkrét szakterületre jól tanítható a gépi fordító modul, ha rendelkezésre áll egy jól karbantartott memória és egy TB (*termbase*). Rövidebb szegmensek esetében teljesen használható fordítási javaslatot ad, többszörösen összetett mondatokkal viszont egyelőre nem birkózik meg.
- V-B.A.: A Reverso programot és a Tradost használják a tolmácsaink és szakfordítóink, de ezek a Bosch dolgozói számára nem elérhetőek.
- CS.I.: A fordításokhoz az SDL Trados 2014 fordítástámogató szoftvert használjuk, amely egyrészt a fordítások fordítómemóriában való tárolása, másrészt a már említett MultiTerm program révén lehetővé teszi a konzisztens terminológia felépítését és kezelését. Megfelelő nagyságú szövegtörzs hiányában a gépi fordítás igénye cégünkönél még nem merült fel, viszont bizonyos erősen repetitív szövegfajták esetében a jövőben hasznosnak bizonyulhat.
- T.L.: A nyelvi szolgáltatók a Daimler irányelvekben meghatározott fordítástámogató rendszereket használják például a Transitot.

Anyacégük hogyan segíti a fordítói és terminológiai munkát? Mely pontokon lehetne javítani, milyen lenne az ideális helyzet?

- P.E.: A megbízóval való kapcsolattartás rendkívül fontos a minőségi munka elvégzéséhez, hiszen csak akkor tudunk megfelelni a megrendelő igényeinek, ha világos számunkra, hogy mik ezek. Ezen kívül előfordul,

hogy az anyacég nincs is tisztában azzal, hogy a szöveggondozás keretében pontosan mire is van lehetőség, a legújabb technológiák mi mindent tesznek elérhetővé. Mi feladatunknak tekintjük azt, hogy ezekről tájékoztassuk a megbízót és közösen alakítsuk ki a cég dokumentációját, folyamatosan javítsuk annak minőségét. Szerencsére együttműködésünk mind az esztergomi, mind a japán Suzukival nagyon jó, az igények és a határidők általában egyeztetethetők, kérdés esetén rendszerint gyorsan és érdemben reagálnak. A forrásdokumentum születésének körülményein lehetne még javítani, hogy ennek köszönhetően jobb minőségű, könnyebben lokalizálható szövegek jöhessenek létre.

- VB.A.: Sajnos nincs erre vonatkozó központi stratégia, sem standard, tehát ez a terület véleményem szerint még fejlesztésre szorul a vállalatnál.
- CS.I.: Fordítási és terminológiai kérdések esetén nagyfokú támogatást és számos segítséget kapunk elsődleges ügyfelünktől, az Audi Hungaria Motor Kft.-től. Az autóiipari vállalat jelenleg még nem tekinthető anyacégünknek (lásd fent), viszont 2015. július 1-jével az integrációs folyamatot követően az Audi Akademie Hungaria Kft. az Audi Hungaria személyügyének belső részlegeként fog tovább működni, így még intenzívebb összefonódásra számíthatunk. Távlati célunk egy interaktív, intraneten keresztül elérhető Audi-szótár létrehozása és felépítése.
- T.L.: Ennek a kérdésnek a megválaszolásához saját tapasztalataimat szeretném elmondani, csokorba szedve. Az excel-táblázatok esetén a folyamat körülményessé válik, ha a nyelvi szolgáltató által javasolt terminust az MBHu nem fogadja el. Az egyeztetés dokumentálása a fordulók számának növekedésével egyre nehezebben áttekinthető. Egy online rendszer bevezetése, amelyben az egyes résztvevők a maguk szerepének megfelelő szintű módosítási/jóváhagyási jogosultsággal rendelkeznek, átláthatóbbá, gyorsabbá tehetné a terminológia készítését. Fontos, hogy a definíció és a megfelelő elnevezés pontos legyen. Nem összeillő definíció és megnevezés egyeztetést igényel és késlelteti a jóváhagyást. Fontos, hogy a nyelvi szolgáltatónak széles szakmai szókincsel kell rendelkeznie. Ennek hiányában a fordító a definíció alapján leíró elnevezéseket kezd készíteni, ami körülményes elnevezésekhez, nehezen olvasható érhetetlen fordításokhoz vezet például a *Zentralachsanhänger* fordítása ez lett: *középen levő tengellyel rendelkező pótkocsi*, ami helyesen *központi tengelyes pótkocsi*. A terminológiai egyeztetésbe bevont munkatársakat fel kell készíteni a szabályokból, hogy a szakzsargon automatikus alkalmazásánál tovább lássanak. Fontos még, hogy a forrásnyelvi szöveg is konzisztens legyen. A jóváhagyott terminusok használatakor is kellő körültekintés szükséges.

Az Önök többsége rendelkezik szakfordítói végzettséggel, tehát van betekintésük a szakfordítóképzés gyakorlatába, azon belül is a terminológia oktatásába. Immár gyakorló szakemberként, fordítóként, terminológusként, hogyan értékeli a szakfordítóképzésben szerzett terminológiai ismereteket?

- P.E.: Nagyon fontosnak tartom, hogy a fordítóképzésben az elméleti alapokon túl a hallgatók megismerkednek a modern fordítástámogató eszközökkel és legalább a beléjük épített terminológiakezelő modulokkal, mert ezek nélkül ma már szakfordítás területén szinte lehetetlen munkát kapni. Szintén hasznos, ha legalább annyi terminológiai ismeretre tesznek szert, hogy felismerjék a szövegben a terminust, hogy lássák, ez nem egy olyan lexikai elem, ahol kreatív fordításra van szükség vagy akár lehetőség, hanem meg kell keresni a célnyelvi megfelelőjét. Szintén lényeges, hogy a hallgatók tudják, hogy a szakterületükön és nyelvpárjukban milyen terminológiai szótárak, adatbázisok léteznek, és tudják is ezeket használni.
- V-B.A.: A jelenlegi fordítóképzést sajnos nem ismerem, viszont amiben én részt vehettem, azt nagyon hasznosnak tartom a terminológia oktatása szempontjából is.
- CS.I.: Jónak tartom, hogy az egyetemek fordítóképzései felismerték a terminológia fontosságát, még ha érintőlegesen is, de külön tanegységek formájában foglalkoznak vele. A hallgatók ilyen módon képesek tudatosabban kezelni és megoldani a fordítások során felmerülő terminológiai kérdéseket. Öröndetes fejlemény az is, hogy nemrégiben önálló terminológiai képzés indult, ami a nyugat-európai országok terminológusi képzéseéhez hasonlóan alátámasztja a terminológus szakma létjogosultságát.

Mit tanácsolna a szakfordítóképzőknek a terminológia oktatása terén a céges terminológiakezelési tapasztalata és a gyakorlat elvárásai alapján?

- P.E.: A terminológia területén nem az a fontos, hogy valaki tudja a megoldást minden felmerülő problémára, hanem egyrészt, hogy felismerje azokat a helyzeteket, amikor terminussal áll szemben, másrészt pedig tudja, hol lehet utánanézni, és az ott talált információt hogyan kell értelmezni, értékelni, felhasználni. Tehát szemléletre, stratégiákra és rugalmas gondolkodásra van szükség, valamint olyan fordítástámogató és terminológiakezelő eszközökre, amelyeket majd a munka során használni tud a fordító. Mi értékeljük, ha a fordító gondolkodik, értelmezi a szöveget, még akkor is, ha esetleg nem egyértelműen van megírva, és mer kérdezni, ha valamiben bizonytalan, vagy ha hibát vél felfedezni a forrásszövegben.
- V-B.A.: Hasznosnak találnám, ha a hallgatók a saját szakterületükön olyan erős, 21. századi terminológiával, szókinccsel rendelkeznének, amely a nagy cégek gyakorlatában is megállná a helyét. Ezt lehetne cégektől begyűjtött (és nyilvánosságra hozható) dokumentumokkal segíteni. A fordítóképzés során számos újságcikket kell fordítani, ami véleményem szerint nagyon sajátos és speciális kommunikációs csatorna. Ezeknél jóval bonyolultabb és összetettebb szakszövegekkel találkozunk, aki kikerül az iskolapadból. Az újságcikkek helyett szakmai dokumentációt fordíttatnék, az egyetemen választható szakirányoknak megfelelően. Továbbá fontosnak tartanám, hogy ne a mennyiség, hanem a minőség domináljon.

- CS.I.: A képzés során több gyakorlati munkamódszer és több gyakorlati terminológiai példa megismerését javasolnám. Németországi tanulmányaimból merítve hasznosnak találnám, ha a hallgatók egy saját kis terminológiai projekt keretében megismerhetnék a terminológiai munka lépéseit és eszközeit. A vállalati gyakorlat alapján pedig azt javasolnám, hogy a hallgatókkal ismertessenek meg minél több olyan gyakorlatból vett terminológiai esetet, amikor a terminus célnyelvi meghatározása nehézségekbe ütközik, és erre közösen keressenek, illetve ajánljanak megoldási alternatívákat. Fontos továbbá hangsúlyozni, hogy a terminológiával foglalkozó hallgató/fordító ismerje a szóban forgó terminusok mögötti tartalmakat és összefüggéseket, s ehhez szükség esetén szakember segítségét is kérje.

Gyakorló szakemberként mit üzen a szakfordítóképzős hallgatóknak?

- CS.I.: A fordítóképzős hallgatóknak azt szeretném üzeni, hogy tanulmányaik során vagy azt követően lehetőség szerint ragadják meg az alkalmat a legalább néhány hónapos külföldi tapasztalatszerzésre: munkára vagy tanulásra. Ennek során olyan szemléletmódot és nyelvi ismereteket sajátíthatnak el, melyek nyelvi érzékenységük és tudatosságuk növelésén keresztül később sokat segíthetnek nekik fordítói feladataik ellátása során, valamint előnyt jelenthetnek a terminológiai munkában is. Komoly piaci igény mutatkozik németes, műszaki szakfordítókra.
- V-B.A.: Németes szakfordítókra a Bosch-nál is mindig szükség van. A hallgatóknak egyrészt azt üzenem, hogy aki egy nyelvből elvégez egy szakfordítói képzést, olyan fordítói vénát szerez, amit utána a második, harmadik nyelv elsajátításánál is messzemenően hasznosítani fog. Másrészt sajnos az lenne az üzenetem, hogy mivel a németek rengeteg angol jövevényszót használnak, érdemes ezeket is megismerni és elsajátítani. Továbbá, ami még nagy hiba (és a konferencián is sajnos tapasztalt fordítóktól hallottam), hogy a szakmai körökben elterjedt és használt kifejezéseket, ne akarjuk lefordítani, például tartsuk meg a logisztikai controller szakszót.
- P.E: Leginkább azt tudom tanácsolni, hogy keressék meg azokat a megbízókat, ahol kamatoztatni tudják a képességeiket: nézzenek utána, hogy melyek azok a megbízók vagy irodák, amelyek az ő szakterületükre és nyelvpárjukra specializálódtak.

Köszönjük a beszélgetést!

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Kis Ádámnak, aki professzionálisan és empátiákkal moderálta a kerekasztal-beszélgetést, és a panelistáknak, Papp Eszternek (LEG Magyarország Zrt.), Vági-Benyó Adrienn-nek (Robert Bosch Elektronika Kft.), Csököri Ildikónak (Robert Bosch Elektronika Kft.) és Turcsán Lászlónak (Mercedes-Benz Hungária Kft.) a részvételért és az értékes gondolatokért. Köszönjük továbbá Kis Balázsnak, a Kilgray Fordítástechnológiai Kft. ügyvezető igazgatójának, hogy inspiráló gondolataival és értékes tapasztalataival hozzájárult a kerekasztal-beszélgetés sikeréhez.

III. A KÖNYVTÁRI ADATBÁZISOKRÓL

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRAK ÉS A SZAKNYELVET, SZAKFORDÍTÁST OKTATÓ NYELVI KÖZPONTOK EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉGEI

Dróth Júlia

*Károli Gáspár Református Egyetem BTK,
Anglisztika Intézet, Angol Nyelvészeti Tanszék
droth.julia@gmail.com*

1. Bevezetés

A 21. század gyökeres fordulatot hozott az információközlésben, az információ megőrzésében és megszerzésében egyaránt. A közoktatás és a felsőoktatás új utakat jár az ismeretanyag felkutatásában, felhasználásában. Mindennek következtében új módszertanra van szükség a forráskutatásban, a tananyag összeállításában, átadásában, magában a tanulásban is valamennyi oktatási szinten. A nemzetközi tudományos és szakmai életben a rendelkezésre álló információ döntő hányada angol nyelven érhető el. Ahhoz, hogy a hazai szakemberek be tudjanak kapcsolódni a globális szakmai és tudományos kommunikációba, el kell sajátítaniuk az angol nyelvet, és lehetőleg más idegen nyelveket is. A felsőoktatásnak tehát alapvető igénye, hogy az adott szakterület nyelvét, az úgynevezett szaknyelvet és azon belül a szakmai terminológiát is megismerjék a hallgatók. Az alábbiakban azt járom körül, milyen szolgáltatások állnak már ma is rendelkezésre a hazai és a külföldi egyetemi könyvtárakban a nyelvi képzés támogatására, illetve milyen könyvtári szerepvállalásra mutatkozik igény a nyelvoktatás és a szakfordítóképzés részéről. Csak olyan igényekről számolok be, amelyek a jelenlegi könyvtári infrastruktúrán keresztül teljesíthetőek, illetve olyan lehetőségekről, amelyeket a mai (szak)nyelvoktatás valóban szívesen és szakszerűen igénybe vesz.⁵

⁵ A téma előkészítéseként szóbeli kérdéseket tettem fel néhány egyetemi könyvtár munkatársának, illetve nyelv- vagy nyelvigényes szakon tanuló egyetemi hallgatójának vagy doktoranduszának. Köszönöm Orbán Éva könyvtárigazgatónak (Szent István Egyetem, Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum), Illési Éva könyvtárosnak (Budapesti Corvinus Egyetem, Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár), Zolczer Péter PhD-hallgatónak (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Fordítástudományi Doktori Program) a tájékoztatást. A személyes beszélgetések megerősítették azt az előfeltevésemet, hogy mindkét fél nyitott a közös tevékenységre és a közösen is használható eszközpark létesítésére és használatára.

2. A nyelvi képzések igényei a felsőoktatásban: könyvtárhasználatra épülő tanórán kívüli és tanórai módszerek és feladatok

A nyelvoktatás sajátos területe a szaknyelvoktatás, mely a tanártól folyamatos felkészülést igényel a szakmai tartalomból, illetve annak közvetítési módjáról. A tananyag összeállításában figyelembe kell venni a munkaerő-piaci igényeket (Sturcz 2010, 2011). A hallgatóknak is érdeke, hogy képessé váljanak az idegen nyelv használatára leendő szakmájukban (Hajdú 2007).

Mindezek jegyében fontos, hogy a szaknyelvet oktató tanárok folyamatosan újabb és újabb tartalmakat, friss adatokat találjanak, ebben lehet segítségükre az intézményi könyvtár szakszerűen átgondolt és kivitelezett szolgáltatása. Napjainkban ugyanis hamar elévülnek a nyomtatott tankönyvek és szakszótárak. Ezek helyett a tanár külföldi adatbázisokból, köztük igen költséges könyvekből és folyóiratokból állíthatja össze a naprakész tananyagot, mely megfelel a hallgatók szakmai és nyelvi tudásszintjének és érdeklődésének, nem csupán csoportos, hanem egyéni szinten is. A hallgatók szintén ezekből az adatbázisokból és dokumentumokból dolgozhatnak az önálló (autonóm) és csoportos (kollaboratív) tanulás során. Olyan írott, hangzó, illetve képi anyagokra van szükség, melyek témája lefedi a tananyagban meghatározott modulok tematikáját, alkalmas a célnyelvi kultúra közvetítésére, ugyanakkor lehetővé teszi a szakmai kommunikációs készségek és a szakszókincs fejlesztését is. Az ilyen szakmai anyag egyben aktualitásánál fogva felkelti és fenntartja a hallgatók – és a tanárok – érdeklődését is.

A felsőoktatás korszerű nyelvoktatási módszerei közül két olyan irányzatot szeretnék kiemelni, melyek alkalmazásában a könyvtári szolgáltatásoknak központi szerepük lehet. Az egyik a tartalomalapú nyelvoktatás, a másik a tartalomalapú nyelvoktatást is szolgáló, **információs és kommunikációs technológiára** (IKT) alapozó oktatás. Idetartozik az online tanulás/tanítás, a táv- és levelező oktatás, valamint ez utóbbiak egyik típusa, a blended learning.

Tartalomalapú nyelvoktatás (TANY)

Annak érdekében, hogy a felsőoktatási intézmények az Európai Unió célkitűzéseinek megfelelően szolgálni tudják a többnyelvűséget és a hallgatók mobilitását, Európa számos egyetemén tartalomalapú nyelvoktatást vezettek be. Ennek az oktatási formának a lényegéhez tartozik, hogy nem csupán nyelvi tanszékeken oktatnak idegen nyelveket, hanem a szaktanszékek keretein belül idegen nyelven tanítanak bizonyos tantárgyakat vagy teljes szakokat, azzal a kettős céllal, hogy a szakmai tartalommal párhuzamosan bővüljenek a hallgatók nyelvi készségei is. Ugyanakkor ez az oktatási forma nemzetközi is, mivel ezeken a kurzusokon a diákok találkozhatnak az adott egyetem külföldi hallgatóival. Természetesen az egyetem számára egyben bevételi forrást is jelentenek ezek az idegen nyelven oktatott szakok vagy tantárgyak.

A TANY elindításának feltétele lehet a sokoldalúan ellátott és megfelelő szolgáltatást nyújtó intézményi könyvtár megléte, a könyvtár szerepvállalása. Ezáltal a könyvtár támogatni tudja a TANY egyik fontos eszközét, az egyénre szabott projektmunkát,

ugyanakkor fontos segítség a tanárok felkészüléséhez is: a tényszerű részletek megértéséhez és elemzéséhez.

A TANY módszere nem csupán abból áll, hogy egy szakértő átadja tudását a diáknak. Lehetővé teszi azt is, hogy kortól és képességtől függetlenül a tanuló maga jusson el a tartalom megértéséig (Coyle – Hood – Marsh 2010). A tanuló tehát nem csupán fogyasztója a tananyagnak, hanem létrehozója, sőt, megosztója is (kollaboratív tanulás). Ehhez a tevékenységhez azonban megfelelő informatikai háttérre is szükség van, melyet a képző intézmény saját könyvtárán keresztül működtethet.

Az információs és kommunikációs technológiára épülő nyelvoktatás

A tartalomalapú nyelvoktatás keretei között, de más oktatási rendszerekben is egyre jelentősebb szerep hárul az **információs és kommunikációs technológiára**, vagyis az elektronikai lehetőségek kiaknázására épülő oktatásra. A módszer októinak és alkalmazóinak⁶ egyik jelszava, hogy mindenki mást és mást tanulhat, a lényeg, hogy tanuljon (Medgyes 2014). Ezt a módszert az interneten elérhető adatbázisok, honlapok, valamint megvásárolható programok, oktatási segédanyagok támogatják.

Ez a tanulási forma természetesen elképzelhetetlen megfelelő szintű média- és információs műveltség nélkül, melynek fejlesztése az egyetemi könyvtár szolgáltatása lehet. Másik feltétele az informatikai eszközök elérhetősége, mely történhet nyelvi laboratóriumban, de a könyvtár számítógépes termében is, amennyiben a könyvtár szolgáltatásai között szerepel. Ennek tartozéka, hogy bizonyos szoftvereket beszerezzen a könyvtár, és telepítse ezeket az erre kijelölt számítógépekre, hálózatra. Ezek egyrészt nyelvi (például a Morphologic telepíthető szótár család⁷), másrészt videoszerkesztő (például az ingyenes VirtualDub⁸) és feliratozó (például Aegisub⁹) szoftverek.

Az autonóm és a kollaboratív nyelvtanulás egyaránt helyet kap az ún. *blended learningben*, vagyis a személyes jelenlétet igénylő kontaktórák és az online tanulási-tanítási eszközök együttes, „kevert” használatában. Ezek a képzési programok elképzelhetetlenek jól kidolgozott elektronikus eszközökkel is támogatott tananyagok nélkül, melyek háttérében egyebek mellett az intézmény könyvtára által szolgáltatott adatbázisok és digitális környezet áll. Az olaszországi Urbinóban például mobil eszközökről elérhető honlapot üzemeltetnek, melyet a tartalomalapú nyelvoktatás szakértője alakított ki. Ezen a felületen tanulási és eszközhasználati útmutatók találhatóak a célnyelven, valamint üzenőfalak révén lehetőség van arra, hogy a tanulótársakkal és az oktatókkal közvetlenül és kölcsönösen kapcsolatba lépjen a hallgató (Carloni 2013: 50, fordítás tőlem).

Az online tanulási forma támogatja valamennyi nyelvi készség fejlesztését, ráadásul mind a kollaboratív, mind az autonóm nyelvtanulásra lehetőséget ad. A szövegértés és az íráskészség fejlesztésére jól alkalmazhatóak a következő feladattípusok: hiányzó infor-

⁶ A módszert itthon szakmai közösség létrehozásával és képzésével népszerűsíti Prievara Tibor és Nádori Gergely, a budapesti Madách Imre Gimnázium tanárai, a TanárBlog szerzői (www.tanarblog.hu).

⁷ <http://www.morphologic.hu/> (2014.10.30.)

⁸ <http://www.virtualdub.org/> (2014.10.30.)

⁹ <http://www.aegisub.org/> (2014.10.30.)

máció, melyet a hallgatónak kell a szövegbe írnia; az olvasás előtt felvezető szempontok megadása (Ball – Lindsay 2013: 53). Ilyenek még a többi között a feleletválasztós, igaz-hamis, mondatkiegészítő, mondat- vagy szópárosító, felcserélt mondatrészeket, mondatokat vagy bekezdéseket tartalmazó, rangsoroló, illetve Cloze-teszt jellegű feladatok is, melyeket a cikk elolvasása előtt, közben vagy után végezhetnek el a hallgatók. A feladatok megoldását online, automatikusan megjelenő válaszok segítségével ellenőrizhetik. A szövegolvasás, illetve az előadások után online (multimédiás) kvízekkel tesztelhetik a hallgatók a megértés mélységét, pontosságát.

Online módszerekkel fejleszthető a hallás utáni értés és a beszédkészség is. Az interaktivitást szolgálja, ha a hallgató a témával kapcsolatos kérdéseit felveszi és továbbítja az oktatónak, így a soron következő előadáson választ kaphat ezekre. Egy-egy tananyag végeztével pedig az összefoglaló kérdésekre adott válaszokat a hallgató rögzíti, és az oktatást támogató rendszeren keresztül a tanár is meghallgathatja. Irányított, munkalapon megadott feladatok segítségével egyéb hangfelvétel vagy videó is készülhet a témával kapcsolatban, a hallgatók közötti együttműködésre építve. A hang- és képfelvételeket speciális informatikai tárhelyeken tárolhatják és továbbíthatják a hallgatók, illetve az oktatók (például audio- és video-dropboxok¹⁰, valamint a beszélgetést támogató felületek¹¹).

A videó lehet a tankönyv melléklete, de az aktuális témához keresett bármely felvétel is, melyet a könyvtárak akár tematikusan, akár nyelvek szerint gyűjthetnek és ajánlhatnak a nyelvtanároknak, nyelvtanulóknak. Jó módszer a videók, filmek megértéséhez az anyanyelven hallható szöveg feliratozása célnyelven (kezdők számára ez a hatékonyabb [Lambert – Boehler – Sidoti 1981, idézi Zolczer 2015]) vagy a célnyelvű filmek feliratozása anyanyelven, illetve a feliratokra épülő egyéb nyelvoktatási módszerek. A feliratozást is támogatja néhány letölthető, illetve online program. (Az előbbire példa a SubtitleWorkshop, míg az utóbbira a SubtitlingWorldwide¹².) A programok egyszerű személyi számítógépen futtathatók.

A filmeket feliratokkal (és nem szinkronizálva) forgalmazó országokban (például Finnország, Dánia) élők azt tapasztalták, hogy angoltudásuk nagy része az anyanyelvi felirattal nézett amerikai filmeknek köszönhető (Dollerup 1974; Vanderplank 1988, idézi Zolczer 2015). Vanderplank (1988) kutatása azt is kimutatta, hogy a diákok sokkal könnyebben jegyezték meg videó segítségével új szavakat és kifejezéseket. Ennek az a magyarázata, hogy ilyenkor egyszerre két (auditív és vizuális) csatornán kapják az információt; továbbá az írott és beszélt nyelv a legtöbb esetben egy harmadik (a színészi játék) dimenziójával is összekapcsolódik, így új, szemiotikai kohézióval bővül. Ez két szempontból is hatékonyra teszi a nyelvtanulást: egyrészt a redundancia erősíti a szavak memóriába vésődését, másrészt a szituáció megszünteti az esetleges többértelműséget. A videóval tanulók a nyelvtani szerkezetekre is fogékonyabbá válnak, mint a más módszerrel tanulók, pontosabban, folyékonnyabban alkalmazták a nyelvi struktúrákat (Borras – Lafayette 1994, idézi Zolczer 2015).

¹⁰ <http://clear.msu.edu/teaching/online/ria/audioDropbox2> (2014.10.30.); <http://clear.msu.edu/teaching/online/ria/videoDropbox> (2014. 10. 30.)

¹¹ <http://clear.msu.edu/teaching/online/ria/conversations2> (2014. 10. 30.)

¹² www.subtitlingworldwide.com (2014. 10. 30.)

Nyelvi és háttérkutatások a szakfordítóképzésben

A szakfordítóképzés és a szaknyelvoktatás módszertanának könyvtári szolgáltatások iránti igényei számos ponton találkoznak. A könyvtárak számítógépes eszközzel, jól katalogizált képi anyagai segítségével a fent leírt videós módszerek kiválóan alkalmazhatóak a fordítástechnika oktatásán belül egyrészt a kulturális, földrajzi, etnikai, történelmi, társadalmi, vallási reáliák, másrészt a társadalmi rétegződés és a témák, illetve érzelmi viszonyulások szerinti nyelvhasználat, azaz a regiszter megfigyelésére, oktatására.

A könyvtárakban megtalálható papíralapú szótárak a fordítók számára egyre kevésbé jelentenek megfelelő forrást, ezért folyamatos internetes kapcsolatra van szükségük, hogy az online szótárakat is elérhessék. Ezek a segédeszközök (például Bab.la¹³, DictZone¹⁴) ugyanis rendszerint több információt tartalmaznak, s a nyomtatott szótárakkal szemben további előnyük a folyamatos frissíthetőség, a szemléltetés lehetősége audiovizuális eszközökkel, a külső és a belső hivatkozások, a gyorsabb, egyszerűbb használat a beépített keresőopciónak köszönhetően, valamint az ingyenesség. Hátrányuk azonban, hogy esetenként kérdéses az ilyen szótárak megbízhatósága (Gaál 2010). A szakmai folyóiratok ezért rendszeresen közölnek róluk szoftverkritikát (például a *Modern Nyelvoktatásban* Felvégi a többi között a Freedict¹⁵ minőségét bírálja (Felvégi 2013: 93).

A fenti kutatásokhoz az internetes keresőmotorokon kívül egyéb programok is szükségesek: korpuszépítő, fordítástámogató, terminológiai adatbáziskezelő programok (például TRADOS¹⁶, MEMOQ¹⁷). Ha az egyetemi könyvtárak ezeket a szoftvereket megvásárolják, azzal nem csupán a szakfordítós hallgatók, hanem az idegen nyelven szakkikkeket író tanárok munkáját is megkönnyíthetik.

A fordítások terminológiai előkészítése szakszerűbbé és gyorsabbá válhat az online elérhető terminológiai adatbázisok használatával. Az utóbbi években számos, speciálisan a fordítók számára összeállított, adatbázis készült (például az EURODICAUTOM adatbázis és utódja, az IATE¹⁸, az Európai Unió intézményközi adatbázisa) (Sermann 2013: 60). A terminológiai adatbázisok jól meghatározott felhasználói felülettel rendelkeznek, s a fordító számára alapvetően szótárként jelennek meg, a fordítás során szótárként használhatóak. Kezelőprogramjuk általában lehetővé teszi új terminológiai elemek bevitelét is (például a Trados SDL MultiTerm szoftverrel¹⁹). Ezenkívül az adatbázisok olyan szócikkekkel is rendelkeznek, mint a létrehozás időpontja, valamint a bejegyzés létrehozója, az utolsó módosítás időpontja (Prószéky – Kis 1999: 242).

A teljes szövegeket tartalmazó adatbázisokban például azt kutathatjuk, hogy az adott szakmai-társadalmi környezet a szaknyelvi regiszter mely rétegét (tudományos, általános szakmai, esetleg köznyelvi) alkalmazza, s ez milyen nyelvtani jegyekben és lexikai

¹³ <http://hu.bab.la/> (2014. 10. 30)

¹⁴ <http://dictzone.com/angol-magyar-szotar/> (2014. 10. 30)

¹⁵ <http://www.freedict.com/onldict/hun.html> (2014. 10. 30.)

¹⁶ <http://sdltrados.tech-lingua.hu/> (2014. 10. 30.)

¹⁷ <http://kilgray.com/> (2014. 10. 30.)

¹⁸ <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do;jsessionid=L0nGJWJV2xYjsySWX1j5rbSfwINPp1wdjKLmPHWTyZTpJmLbJQ51!-410036854?method=load> (2014. 11. 01.)

¹⁹ <http://www.translationzone.com/products/sdl-multiterm/desktop/> (2014. 11. 01.)

választásokban ölt testet. A szaknyelvi lexikai regiszterre jellemző a sztereotípiák, a szaknyelvi kollokációk használata (Heltai 2002), mely magyar kiadású kollokációs szótárak hiányában szintén csak szöveges adatbázisokból kutatható fel. A fordítónak a kutatás forrásait, eredményeit a fordítói végjegyzetben vagy az úgynevezett fordítási naplóban dokumentálnia kell, jelezve, mely hiteles forrásokból merített. A pontos dokumentációhoz elengedhetetlen a megfelelő könyvtári adatbázisok használata, ezek elérésében nélkülözhetetlen szolgáltatást nyújtanak az egyetemi és szakkönyvtárak.

A kutatást és dokumentálást a szaknyelvi, szakfordítási és terminológiai szabványok, valamint a fordítóirodák belső útmutatói is előírják (például *Microsoft Style Guide*²⁰). A fordítóképzésben ezeket az ismereteket több tantárgyban is oktatják: az általános, majd a szakfordítás-technikát, a terminológiát, illetve a dokumentációt oktató tantárgyakban, képzésenként eltérő megnevezéssel.

3. Az oktatást támogató szolgáltatások változása a magyarországi és külföldi egyetemi könyvtárakban

Napjainkban a könyvtárak már nem csupán az olvasás és a kölcsönzés szinterei, hanem egyre inkább többfunkciós terek, ahol a technológiának egyre kiemelkedőbb szerep jut. Két tendencia figyelhető meg:

1. Az új technológiák egyszerre bővítik és korlátozzák azok körét, akik hozzáférhetnek az információhoz. Annak érdekében, hogy a könyvtárak a jövőben is megfelelő módon tudjanak információt szolgáltatni, a többi között a következő megoldások körvonalazódnak:
 - a könyvtárak kapacitásának bővítése;
 - közelebb kell vinni a digitális szolgáltatásokat a felhasználókhoz;
 - a könyvtárak integrálódása az oktatási rendszerbe;
 - a felhasználók igényeire kell összpontosítani (egyéni, élethosszig tartó tanulás, társadalmi/állampolgári kezdeményezések);
 - a hátrányos helyzetű csoportok támogatása a digitalizált közszolgálatok elérésében;
 - a képernyőhöz kötődő kultúra támogatása.
2. Az online oktatás demokratizálni fogja az oktatást, de egyben szét is zilálja a mai képzési formákat. Gyors, világméretű terjeszkedése eredményeként bőséges kínálat lesz a mainál olcsóbb és könnyebben elérhető tanulási lehetőségekből. Megnö az élethosszig tartó tanulás értéke, és elismertebbé válnak a nem hivatalos képzések. A könyvtárakra itt is központi szerep vár: a digitalizáció révén támogathatják a rugalmas és kreatív oktatást, elősegíthetik a korlátlan hozzáférést a tanúláshoz; részt vehetnek a mindenki számára nyitott, mobil eszközökre tervezett online oktatási formák létrehozásában, és alkalmazhatják is ezeket (Frau-Meigs 2014: 24–25, fordítás tőlem). Idetartozik a nyelvtanulás világszerte aktuális és fontos vetülete: a bevándorlók nyelvi beilleszkedése, valamint a kisebbségek saját (esetleg egymás) nyelvének, illetve a többség nyelv-

²⁰ <http://www.microsoft.com/Language/en-US/StyleGuides.aspx>

vének gyakorlása, művelése, fejlesztése. A nyelvtanulás elérhetősége ezen csoportok számára erősíti a társadalmi összetartozást, mindez az egyetemek hallgatóságát is érinti. A tanulás tehát demokratizálódik. A fentiek jelzik, mennyire fontos az a képesség, mely lehetővé teszi, hogy az egyének hozzáférjenek az információhoz (információs/digitális ismeretek). Ennek a képességnek/készségnek kialakítása érdekében a nemzeti és nemzetközi oktatási szintereken új igények jelennek meg:

- az információs eszközök használatának tanítása;
- a könyvtárhasználat tanítása;
- a tanulási kultúra átalakulása;
- a tanulást segítő munkaerő jelenléte a könyvtárban (facilitátorok).

Az alábbiakban azokat a szolgáltatásokat tekintem át, amelyek ezeket az igényeket igyekeznek kielégíteni.

Magyarországi (szak)nyelvoktatást támogató könyvtári szolgáltatások

Ahogy a fentiekben már kifejtettem, a szakfordítóképzés és a szaknyelvet oktatók szempontjából a friss szakirodalom és a részben abból összeállított nyelvi korpuszok, adatbázisok jelentik a megfelelő forrást. A technika és a tudomány gyors fejlődésével, a kutatási módszerek átalakulásával a nyomtatott szakkönyvek, szótárak erkölcsi értéke napjainkban egyre inkább csökken, a bennük rögzített szaknyelvi anyag többnyire viszonylag hamar elveszti aktualitását. Az így keletkező információhiányt a hazai és külföldi kiadványok rendszeres megvásárlásával lehetne kitölteni, de a felsőoktatás könyvtárai ehhez nem rendelkeznek kellő anyagi fedezettel. Ha a tanszékek pályázat útján vagy egyéb módon szert tesznek olyan anyagi forrásra, melyet idegen nyelvű dokumentumokra fordíthatnak, nem szívesen teszik kölcsönözhetővé az új szerzeményüket. Könyvtárközi kölcsönzéssel számos kiadvány megszerezhető külföldről, de ez a folyamat időigényes, így inkább a jól tervezett tudományos kutatást, mintsem a gyakorlati nyelvi képzést támogatja.

Az egyetemi könyvtárak többségében ma már (akár egynél több) számítógépes terem áll a látogatók/felhasználók rendelkezésére. Elsősorban ez az a szintér, mely teret ad a nyelvoktatás és a könyvtári szolgáltatások összehangolására. Ha a számítógépek jó állapotban vannak, megfelelő hálózat részei, telepítve vannak rájuk a szükséges szoftverek, lehetőséget adnak a hallgatóknak az önálló és csoportos munkavégzésre, kutatásra, tanulásra. Ez még abban az esetben is fontos, ha a nyelvi tanszék rendelkezik számítógépes laboratóriummal, hiszen a tanszéki termet felügyelni kell, így nem vehetik bármikor igénybe a tanulók. Ezzel szemben a könyvtárak a nyitvatartási időn belül korlátozás nélkül fogadhatják a hallgatókat, sőt, bizonyos szolgáltatásokat honlapjukon keresztül a könyvtáron kívülről is elérhetővé tehetnek.

A digitális könyvtárak, online elérhető adatbázisok csak akkor hasznosíthatók megfelelően, ha az oktatás minden szintjén tanítják az intézmények a használatukat, az információs ismereteket. Számos egyetemen színvonalas felhasználóképzés folyik: a könyvtárosok előadás keretében tájékoztatják a hallgatókat és az oktatókat a könyvtár feladatköréről, szabályzatáról, állományáról, szolgáltatásairól, felszereltségéről, eszközeinek használatáról stb., az utóbbi időben már online tanfolyam kere-

tében is (például a BCE EFKL a *Források a Gellért-hegyen* című anyagával). A jól kidolgozott tájékoztatók a könyvtár honlapjára is felkerülnek, ahonnan számos szolgáltatás el is érhető a könyvtár olvasói számára (például a könyvtár online katalógusa). Emellett a felsőoktatási könyvtárak adatbázisok közvetítésével támogatják az idegen nyelvi és idegen nyelvű oktatás-tanulás igényeit. Ilyen források a teljes szövegű magyar és külföldi adatbázisok (például az angol nyelvű tematikus folyóirat-adatbázis, az EBSCO), a belső egyetemi források (disszertációk, szakdolgozatok, belső kutatások stb.). A könyvtárak honlapjukon és felhasználóképzésük révén tájékoztatják az egyetem oktatóit és hallgatóit arról, milyen nemzetközi adatbázisokat rendeltek meg az intézmény profiljának, az ott dolgozó és a külsős könyvtárhasználók igényeinek megfelelően az EISZ (Elektronikus Információs Szolgáltatás) Nemzeti Programon keresztül, állami támogatással. Könyvtárközi kölcsönzés és információcsere révén olyan adatbázisokból is kaphatnak az olvasók információt, amelyek használatára saját könyvtáruk nem jogosult. Az egyetemi könyvtár honlapján keresztül könnyen elérhetőek más egyetemek könyvtárai, valamint az országos és szakkönyvtárak is, különösen a rokon képzési területeken.

A nyelvoktatás szempontjából fontos a könyvtár, a nyelvtanár és a szakoktatók közötti együttműködés: ezáltal végezhetnek a hallgatók megfelelő háttérkutatásokat a fordítások elkészítéséhez, a kulturális és szakmai ismeretek feltárásához, a megfelelő terminológia felkutatásához. A nyelvoktatásban is erre épülhet a jól kidolgozott projekt munka vagy házi feladat, mely mind a négy nyelvi készség fejlesztését szolgálhatja. Az olvasás utáni szövegértés fejlesztését segíti például egy szócikk elolvasása. A könyvtári adatbázisból elérhető idegen nyelvű szócikkhez a nyelvoktatás szakemberei (ideális esetben a szakmai oktatókkal együttműködve) olyan feladatokat készíthetnek, melyek elősegítik a cikk nyelvi és tartalmi feldolgozását, fejlesztik az olvasás utáni szövegértés készségét.

Az úgynevezett párhuzamos szövegek segítik a szakterminológia, szaknyelv, szakmai tartalom értelmezését, elhelyezését a már megszerzett ismeretek között. Ezeket a párhuzamos dokumentumokat célszerű (például hivatkozások vagy linkek segítségével) a feladatba építeni, hogy a szöveg olvasásakor minden további kutatás nélkül a hallgató rendelkezésére álljanak. Természetesen az is lehet a feladat része, hogy a hallgatók keressenek ilyen kiegészítő, a szövegértést támogató anyagokat. Mindez – a szövegolvasással együtt – jól előkészítheti a soron következő idegen nyelvű egyetemi előadás értelmezését, megértését, tehát a hallás (és látvány) utáni szövegértést is.

A könyvtár segítségével az egyes szócikkek olvasása kiegészíthető a témához kapcsolódó egyéb cikkek, könyvek, videók, hangzó (CD, DVD) és képi (videó, DVD) dokumentumok gyűjtésével, ajánlásával, szolgáltatásával. Jó, ha a könyvtár különböző műfajú filmeket, videókat (például zene, dokumentumfilm, westernfilm, sci-fi, klasszikus, thriller, komédia) tárol, hogy mind a nyelvoktatás, mind a fordítóképzés számára színesebb feladatokhoz tudjon segítséget adni. Hasznos könyvtári szolgáltatás ezek téma, nyelv vagy technikai lehetőségek szerinti csoportosítása, katalógizálása.

A könyvtár informatikai háttérrel is nyújthat az interaktív házi feladatok elvégzéséhez, tárolásához, továbbításához. A könyvtárak munkatársai informatikai háttérisme-

retükkel segíthetnek a megfelelő eszközök felkutatásában, kiválasztásában, ajánlásában. Útmutatást adhatnak a tanárnak és a hallgatónak az eszközök használatához, sokoldalú kiaknázásához.

Más típusú szolgáltatás az online nyelvoktatási kurzusok elérhetősége a könyvtáron keresztül (például Educomm²¹, ELO²², illetve több nyelviskola is üzemeltet ilyeneket).

A fenti szolgáltatásokat jól megalapozná, előkészítené, ha a könyvtáron keresztül fizikailag vagy online elérhető papíralapú, elektronikus, képi, hangos dokumentumok tartalmi feltárása a nyelvoktatásban gyakori témák és kommunikációs funkciók szerint is megtörténne. Ez lehetővé tenné a dokumentumok és információk gyors szembavételét a tananyag tervezésekor, illetve a tanulók önálló vagy együttműködést igénylő tanulási folyamatában, a feladatok elvégzésekor.

Hazai példák: könyvtári online szolgáltatások az idegen nyelvi anyagok szemszögéből
Magyarországon az idegen nyelvek tanulmányozásának, illetve a fordítóképzésnek egyik legfontosabb bázisa az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara. Az egyetem könyvtára²³ az egyes egyetemi intézetekhez kapcsolódik, ezek közül most az Angol–Amerikai Intézet Könyvtárának²⁴ szolgáltatásaiból válogatom ki azokat a szolgáltatásokat, melyeket a könyvtár a honlapján keresztül ajánl a nyelvi és nyelvvel kapcsolatos kutatásokat végzők, illetve a nyelvtanulók, fordítók számára.

1. Nagy segítség az online (és papíralapú) kutatásokhoz, hogy az intézeti könyvtár honlapja külön kiemeli a folyóiratok elérhetőségét²⁵. Így tájékozódhatunk az online, illetve papíralapon elérhető hazai és külföldi folyóiratokról (például *LanguageTeaching*²⁶).
2. Könyvtárközi dokumentum-szolgáltatás: Az intézeti könyvtár külön leírja ezt a szolgáltatását olvasói, illetve más könyvtárak számára. Az olvasóknak személyesen kell leadniuk ilyen irányú kéréseiket. A folyóiratok nem kölcsönözhetőek ilyen úton, de cikkmásolatok igényelhetőek. Külön jelzik, hogy a kölcsönadó könyvtárak megtagadhatják a könyvtárközi kérés teljesítését.
3. Másolatszolgáltatások: Önkiszolgáló, pénzbedobós fénymásolókon lehetséges, a megfelelő szerzői jogi szabályok figyelembevételével.
4. Számítógép-használat, WIFI: Erről a szolgáltatásról részletes információt közöl az intézeti könyvtár. A számítógépeken az ELTE könyvtárainak katalógusa, elektronikus segédletei, az interneten keresztül előfizetéssel, országos licenc keretében elérhető adatbázisok, a magyar felsőoktatás és a kutatási hálózat rendelkezésére bocsátott információs források, továbbá a könyvtár állományába tartozó CD-ROM-ok használhatók. Az offline könyvtári elektronikus dokumentumok saját laptopról nem érhetőek el. Témánk szempontjából akadályozó tényező, hogy a számítógépek szövegszerkesztésre, elektronikus levele-

²¹ www.educom.hu (2014. 10. 30.)

²² www.elo.hu (2014. 10. 30.)

²³ <http://www.elte.hu/konyvtar> (2014. 10. 30.)

²⁴ <http://konyvtar.elte.hu/hu/angolamerikai> (2014. 10. 30.)

²⁵ <http://seaslib.elte.hu/services/oljnl.html> (2014. 10. 30.)

²⁶ <http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=LTA> (2014. 10. 30.)

zésre, webböngészésre nem vehetők igénybe. Ugyanakkor lehetőség van saját laptop és adathordozó, illetve digitális fényképezőgép használatára. A WIFI-szolgáltatást a BTK Operátori Szolgálata üzemelteti. A könyvtár számítógép-használati lehetőséget biztosít látássérültek számára.

5. Tájékoztatás: az intézeti könyvtár munkatársai segítenek abban, hogy a felhasználók, látogatók eligazodjanak a könyvtárban és a könyvtári katalógusokban (olvasótermi állomány, a számítógépes és hagyományos cédu-lakatalógusok, az internet és a címtárak segítségével). Megadják a keresett művek fellelhetőségét és a hozzáférés lehetőségeit a hazai és külföldi könyvtárakban. Ez a szolgáltatás személyesen, telefonon vagy e-mailben érhető el.

Az egyetem online katalógusa²⁷ és online adatbázisa²⁸ elérhető az ELTE Egyetemi Könyvtár honlapjáról. Ha az online katalógusból indítjuk a keresést egy-egy műre, az *Adatbázisok, lelőhelyek* címszóra kattintva már kiválaszthatjuk az Angol–Amerikai Intézet Könyvtárának adatbázisát²⁹, és online kereshetünk benne. Ha az összetett keresőbe beírjuk a kívánt kulcsszót, elének tárulnak a könyvtárban megtalálható, az adott témára vonatkozó művek adatai. Az online kutatás és oktatás szempontjából különösen fontos, hogy ebben a listában láthatjuk, online elérhető-e az adott mű. Én a szaknyelv oktatására utaló angol *ESP* kulcsszóra kerestem rá, 14 műből álló listát kaptam (köztük szakdolgozatok is szerepelnek), de ezek közül egy sem volt online elérhető. Azt azonban megtudhatjuk a listából, hogy kikölcsönözték-e a művet az adott intervallumban. Ha az online adatbázis linkjére kattintunk, ismét a fenti szolgáltatásokhoz jutunk el.

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár és Zenei Gyűjtemény (OIK) szolgáltatásai megfelelően támogatják a nyelvtanulást és a nyelvi-kulturális tájékozódást. Az OIK honlapjáról is elérhető az IOT.hu³⁰, vagyis az IKT-hírportál pedagógusoknak, ezen belül is az angol nyelvoktatást támogató oldal³¹.

A magyar fizetős nyelvgyakorló oldalakra példa a regisztrációhoz kötött H-Net Nyelvi Központ online nyelvoktatása³². Ezen belül különösen hasznos a *The LiveTeacher* című oldal³³, melyről különböző témákban érhetjük el a honlap üzemeltetői által készített videókat, köztük olyanokat is, melyek jól alkalmazhatóak a nyelvoktatásban. A digitális oktatás színhelyéül szolgáló egyetemi könyvtárakon keresztül ezek és az ezekhez hasonló szolgáltatások is használhatóvá válhatnak.

Külföldi (szak)nyelvoktatást támogató könyvtári szolgáltatások mint követendő gyakorlat
A felsőoktatás számára újszerű és akár korszakalkotónak is nevezhető megoldás született a Floridai Műszaki Egyetemen (Florida Polytechnic University). Az egyes tanszékek oktatói közül néhányan szerződést köt az egyetemi könyvtár arra, hogy részmunka-

²⁷ <http://katalogus.elte.hu> (2014. 10. 30.)

²⁸ www.konyvtar.elte.hu/szolgáltatások/e_szolg/online_db.html (2014. 10. 30.)

²⁹ http://opac.elte.hu/F/557484JYRL2SHMHU4NVXDVI279UEMNVY41N9JXN21G7YT622ID-67425?func=find-b-0&local_base=1048 (2014. 10. 30.)

³⁰ <http://www.iot.hu/> (2014. 10. 30.)

³¹ http://www.iot.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=130:ikt-az-osztalyomban&layout=blog&Itemid=215 (2014. 10. 30.)

³² <http://www.h-net.hu/> (2014. 10. 30.)

³³ <http://www.theliveteacher.com/> (2014. 10. 30.)

időben segítsék a könyvtárakban kutató hallgatók és tanárkollégák munkáját: eligazodásukat az adatbázisokban, az adatok kezelését, felhasználását stb. Ezáltal a könyvtár integrálódik az egyetem életébe, beágyazódik a tananyagba.³⁴ Ez az újfajta összehangolt munka a könyvtár és a tanszékek között szerencsés lenne hazai viszonylatban, ezen belül a szaknyelvoktatásban és a szakfordítóképzésben is, hiszen a háttér-információk felkutatása, a megfelelő információ kiválasztása, valamint átültetése egy másik nyelvre komoly szaktudást igényel.

Az egyetemi könyvtár és az idegennyelv-oktatók szoros együttműködését sürgeti a Cambridge University Library kutatója és könyvtárosa, Stefanie Hundsberger. Tanulmányát az Arcadia program (2008–2011) keretei között készítette, mely program témája: a kutatókönyvtárak szerepének újragondolása a digitális korszakban. A kérdőíves kutatáson alapuló cikk összefoglalja, milyen téren van igény az idegen nyelvet oktatók körében a könyvtárral folytatott együttműködésre:

1. Együttműködés az egyetemi könyvtár és a nyelvi laboratórium között

Néhány nyelvtanár véleménye szerint az idegennyelv-tanításban és különösen az angol nyelv oktatásában az internet már átvette a tankönyv szerepét. A nyelvi laboratóriumokban általában több audiovizuális, illetve számítógéppel támogatott nyelvoktatási anyag található, mint a könyvtárakban. Ezért javasolható, hogy a könyvtárak több számítógépet állítsanak üzembe annak érdekében, hogy minél több információ legyen online elérhető. A másik lehetőség, hogy a nyelvi központokat az egyetemi könyvtárakba helyezték, így elérhető, hogy minden fontos nyelvoktatási anyag, beleértve a nyelvi laboratóriumokban találhatóakat is, egy helyen elérhető legyen, közel az idegen nyelvi tanszékhez. A könyvtárak egyben a nyelvek repozitóriumává is válhatnak – jelenleg is folyik ezzel kapcsolatos kutatómunka az Egyesült Királyság digitális oktatási és kutatási szervezete, a JISC (Joint Information Systems Committee) keretein belül, *Languages Open Resources Online* (LORO³⁵, magyar fordításban: Szabadon elérhető online nyelvi források) címmel. (Magyarországon a Budapesti Corvinus Egyetem Élelmiszertudományi Karának Nyelvi Intézete két éve az Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár falai közé költözött, szaknyelvi és fordítástechnikai óráin a könyvtár számítógépes termeit használja, megvannak tehát a keretei a két intézet együttműködésének.)

2. Gyakorlati segítség

A nyelvoktatás elméletét tárgyaló művekre szükség van, de a tanárok szeretnének több gyakorlati segédletet találni a könyvtárban a tanári és a tanulási kompetencia fejlesztésére. Így például a videók és egyéb anyagok megfelelő könyvtári besorolása sok időt takarítana meg a kutatás és a visszakeresés során. Minél több segítséget ajánl a könyvtár, annál jobb.

3. A felhasználók elérése

A könyvtárak általában véve küszködnek az olvasók elérésével, becsalogatásával. Itt elsősorban lélektani és/vagy kulturális kérdésről van szó. Azokat a tanárokat és diákokat is meg kell győzni, akik nem állnak készen arra, hogy feltárják a technológiában rejlő lehetőségeket.

³⁴ Library Journal, 2014. augusztus 18. <http://lj.libraryjournal.com/2014/08/academic-libraries/new-florida-polytechnic-unveils-bookless-library/> (2014. 10. 30.)

³⁵ <http://www.jisc.ac.uk/whatwedo/programmes/infl1/loro.aspx>(2014.10.30.)

4. Információs ismeretek oktatása

A könyvtár több mint könyvek gyűjteménye: teret ad a kutatásnak is. Ideális esetben szoros együttműködés alakul ki az idegen nyelvet oktatók és a könyvtárosok között. Ezen a téren a könyvtárnak az a szerepe, hogy megfelelő segítséget nyújtson a tanárnak, ez pedig úgy érhető el, ha naprakész forrásanyagot kínál. Felmerül az igény arra is, hogy rugalmasabb keresést tegyen lehetővé a könyvtár katalógusa. Másfelől a hallgatók információs ismereteit is bővíteni kell: túlságosan gyakran fordulnak a Google-hoz első lépésben információért, miközben nem tudják, hogyan szűrjék ki a megfelelő forrást. A megalapozottabb információs ismeretek és a felhasználóbarát számítógépes felületek révén könnyebb lenne igénybe venni a könyvtári szolgáltatásokat.

5. Forrásművek beszerzése

Az online források nem szorítják ki a könyvtárakat, csupán újabb, kiegészítő lehetőséget kínálnak a kutatáshoz. A kiadók sajnos még nem állítanak elő megfelelő arányban anyagokat a számítógéppel támogatott nyelvoktatás számára (Hundsberger 2009).

Külföldi példa: 21. századi egyetemi online könyvtári szolgáltatások az idegen nyelvi anyagok szemszögéből

A gazdaságilag fejlett országokban az egyetemi könyvtárak kínálatuk megfelelő tartalmi feltárásával, csoportosításával, az online elérhető katalógusok megfelelő tagolásával, illetve a külső források ajánlásával támogatják a nyelvoktatást és nyelvtanulást, valamint az idegen nyelvek használatára vonatkozó háttérkutatást. Számos egyetemi könyvtár honlapján óriási kínálatot találunk a második és idegen nyelv elsajátítását szolgáló dokumentumokból, linkekből. Ami ezekben a listákban különösen érdekes, az a célszerű csoportosításuk. Példaként bemutatom a kanadai McGill Könyvtár tematikus besorolását, melyet honlapjukon³⁶ keresztül ismerhetünk meg (a kategóriák nevét saját fordításomban adom meg).

A kanadai McGill Egyetem Montrealban található, a világ egyik legeredményesebb felsőoktatási intézménye. Tizenegy karán, 300 szakon mintegy 37 ezer fős nemzetközi diákközösség tanul. Könyvtárának honlapja³⁷ rendkívül jól strukturált, s ez a többi előnye mellett megalapozza az online oktatási módszerek alkalmazását is.

A könyvtár honlapján valamennyi link előtt piktogram jelzi a dokumentum elérhetőségét: csak a könyvtár tagjainak / bármely felhasználónak / ingyenesen használható / csak helyben olvasásra. A szolgáltatások egy része (például a folyóiratok) könyvtári jelszóval és felhasználónévvel érhető el, más része (például napilapok) bárki által olvasható.

Kiválaszthatjuk a kívánt szakterületet, ez a mi esetünkben az oktatás (*Education*). Itt megtaláljuk az oktatáshoz felhasználható legfontosabb online enciklopédiákat, kézikönyveket; a legnagyobb adatbázisokat (például EBSCO, ERIC); a tudományterületeket átfogó egyéb adatbázisokat (például ProQuest Research Library, Web of Science [ISI]); válogatott linkeket (például kutatóközpontoké, statisztikai adatszolgáltatóé); egyéb forrásokat, ezen belül az oktatással kapcsolatos e-könyveket, információforrásokat, hivatkozási útmutatókat.

³⁶ <http://www.mcgill.ca/library/find/subjects/education/tesl> (2014. 10. 10.)

³⁷ <http://www.mcgill.ca/library/find/subjects/education/tesl> (2014. 10. 10.)

Az *Education* linken keresztül érhetjük el az angol mint második nyelv oktatásának (*TESL, Teaching English as a Second Language*) oldalát. Innen többféle csoportosításba rendezett információban, adatbázisban kereshetünk: a dokumentumok elérhetősége; a szűkebb szakterület; szakmai folyóiratok; további internetes oldalak szerint. Ez utóbbin belül ismét tematikus csoportosítás segíti az online kereső munkáját: nyelvtan, glosszáriumok; nyelvi korpuszokban kutató programok; tudományos írást oktató oldalak; nyelvi értékelés, vizsgáztatás; nyelvvizsgára felkészülés leendő nyelvtanárok részére (a nyelvtudás különféle területeinek mélyebb tanulmányozásához); online angol szótárak; nyelvtanári óravázlatok.

Az egyetemi honlapon emellett számos egyéb információ is elérhető, például: tanszéki és egyetemi információ (útmutatók, tananyagok, ajánlott forrásművek, napilapok, e-könyvek, multimédiás anyagok, statisztikai adatok, kormányzati információ, térképek, szakdolgozatok és disszertációk); hagyományos katalógus; adatbázisok ábécérendben; e-folyóiratok ábécérendben; e-ösztöndíjak; egyéb könyvtári katalógusok.

Természetesen a Mc Gill Egyetem honlapján kívül számos más intézmény honlapján is értékes és jól feldolgozott források várják az olvasókat, megkönynyítve az információ elérését. Ilyen például a The University of Western Australia, Centre for English Language Teaching: CELT library³⁸ honlapja.

Az újszerű szolgáltatások háttérében újszerű gondolkodásmód, társadalmi megfontolások, kérdések és válaszok állnak. Nem feledkezhetünk meg a megfelelő műszaki, ezen belül informatikai háttérről sem. Modern építészeti megoldások is támogatják a könyvtárak funkciójának változásait. Mindez együtt elégítheti ki a fentiekben is megfogalmazott igényt: legyen a könyvtár olyan közösségi tér, mely a többi között megfelelő körülményeket és ösztönzést nyújt a nyelvtanulás számára is.

4. Összegzés

A nemzetközileg már bevált gyakorlat, valamint a társadalmi tendenciák alátámasztják a felvetésemet, miszerint a hazai egyetemi és szakkönyvtárak sokoldalú és jelentős szerepet vállalhatnak a (szak)nyelvoktatás és -tanulás terén.

A hazai szaknyelvoktatás és szakfordítóképzés újabb módszereinek bemutatásával körvonalaztam, hogyan működhetnek együtt a nyelvi intézetek munkatársai és hallgatói, valamint az egyetemi könyvtárak dolgozói. Számbavettem a kialakulóban lévő digitális könyvtár jellemzőit, és a nyelvoktatásban kiaknázható előnyeit is. Kiemeltem, hogy a könyvtár helyszíne lehet a szakszerű és kreatív tanítás-tanulásnak, akár a nyelvi laboratóriumok funkcióját is átveheti, kibővítheti.

A külföldi kutatások, illetve nyelvoktatási és könyvtári gyakorlat szerint a bővülő technikai lehetőségek, illetve a megváltozott szakmai és társadalmi igények együttes hatására már elkezdődött a könyvtári szolgáltatások és a nyelvoktatási-nyelvhasználati, háttérkutatói módszerek összehangolása. A könyvtárak szolgáltatási köre jelentősen bővült az online szolgáltatásokkal és a rájuk épülő oktatási-kutatói lehetőségekkel. Létrejött egy új, nemzetközi oktatási-tanulási-kutatói kultúra,

³⁸ <http://www.celt.uwa.edu.au/students/library> (2014. 10. 11.)

melynek a társadalomra gyakorolt jelenlegi és jövőbeli hatásait egyelőre alig tudjuk felmérni. Kívánatos lenne azonban, hogy a hazai felsőoktatási és könyvtári gyakorlatban erősödjön ez az új minőség, és még sikeresebben kapcsolódjunk a globális hálózatokra a nyelvtanulás érdekében is.

Az elektronikus folyóiratok és az e-könyvek várható előretörése előmozdítja az elektronikus és ezen belül az online források alkalmazását a nyelvoktatásban és a nyelvigényes tantárgyakban is. Az anyagi támogatástól függően ugyanis elképzelhető, hogy az egyetemi könyvtáraknak választaniuk kell: nyomtatott vagy e-könyveket szereznek-e be. A legtöbb egyetemen a beszerzési döntéseket már ma is az oktatókkal egyeztetve hozza meg a könyvtár vezetője vagy a beszerzésért felelős munkatársa. A nyelvtanárok és nyelvtanulók igényeinek figyelembevételével még szorosabbá válhat az együttműködés.

A könyvtár és az oktatás anyagi kereteinek esetleges szűkülése miatt még inkább napirendre kerülnek a szükséges informatikai fejlesztések: az idegen nyelvi feladatokat végző könyvtárhasználók igényeihez is igazodva szükséges a könnyen kezelhető, keresést támogató eszközök kifejlesztése, beszerzése.

Újabb kitörési pontot jelenthet az egyetemi könyvtárak számára, ha a nyelvoktatást támogató források terén is rendezik, majd kifelé is megnyitják, népszerűsítik az intézmény gyűjteményét; fel kell vállalniuk a kutatási adatok, tananyagok és virtuális tanulási rendszerek nyilvántartását, kezelését.

A hagyományos szolgáltatásokat (például helyben használat, könyvtárközi kölcsönzés) háttérbe szorítják az automatizált szolgáltatások, a távoli és a virtuális hozzáférés, valamint a személyre szabott szolgáltatások. Az intézmények közötti együttműködés (például a távoktatás és a vendéghallgatók fogadása esetében) javítja a könyvtári ellátás színvonalát, és bővíti a szaknyelvi és szakmai háttér-információ felkutatásához használható adatbázisok és egyéb források választékát.

Hátráltatja azonban az újszerű együttműködés és szolgáltatások kialakítását a könyvtári személyzet létszámának várható csökkentése. Ugyanakkor a könyvtárosok feladatai új teendőkkel bővülnek: foglalkozniuk kell a szellemi tulajdonnal kapcsolatos kérdésekkel, a licencekkel, e-tanulási tartalmak létrehozásával és kezelésével, digitális írástudás és információs készségek oktatásával, marketinggel és az anyagi támogatás megszerzésével. A felhasználók képzése iránt pedig minden eddigénél nagyobb igény mutatkozik (Hurst 2013).

A nyelvoktatást támogató könyvtári megoldások számos közkönyvtárban is megtalálhatóak. Ezek kutatása tanulságos lehet az egyetemi könyvtárak szolgáltatásainak megújításához. Érdeemes megismerni állományukat, szolgáltatásaikat, az információ hozzáféréseinek lehetőségeit, társadalmi szerepvállalásukat, melyek a könyvtári honlapon is nyomon követhetők. Ilyen például Magyarországon a Miskolci Városi Könyvtár és Információs Központhoz tartozó Szabó Lőrinc Könyvtár³⁹, melynek honlapján angol nyelvű adatbázisokat és e-könyvtárakat ajánlanak az olvasóknak. A külföldi példák közül kiemelkedik az információforrásokban rendkívül gazdag kanadai Burnaby Public Library

³⁹ <http://www.mclib.hu/szolgáltatások/adatbázisok/ajanlott-angol-nyelvu-adatbázisok-es-e-könyvtarak/> (2014. 10. 10.)

idegen nyelvek oktatását támogató honlapja (különös tekintettel a bevándorlókra)⁴⁰, valamint a sokoldalú szolgáltatásokat nyújtó, USA-beli Memphis Public Library⁴¹.

IRODALOM

- Ball, P. – Lindsay, D. (2013): Language demands and support for English-medium instruction in tertiary education. Learning from a specific context. In: Doiz, A. – Lasagabaster, D. – Sierra, J. M. (szerk.) *English-medium instruction at universities. Global challenges*. . Bristol, Buffalo, Toronto, Multilingual Matters.
- Borras, I. – Lafayette, R. C. (1994): Effects of multimedia courseware subtitling on the speaking performance of college students of French. *The Modern Language Journal* 78. 1. sz., 61–75.
- Carloni, G. (2013): Content and language integrated learning in higher education: Learning content subjects in English online. *Porta Lingua* 2013, 50–56.
- Coyle, D. – Hood, P. – Marsh, D. (2010): *CLIL Content and language integrated learning*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Dollerup, C. (1974): On subtitles in television programmes. *Babel* 20, 197–202.
- Felvégi Zsuzsanna Mária (2013): Az ingyenes angol–magyar és magyar–angol online szótárakról. *Modern Nyelvoktatás*, 19. 4. sz., 80–93.
- Frau-Meigs, D. (2013): Key relevant trends in the matter of media and information literacy. In: *IFLA Trend Report Expert Papers*, IFLA Trend Report, 13, 27. <http://trends.ifla.org/files/trends/assets/ifla> (2014. 09.09.)
- Gaál Péter (2010): A hagyományos szótárak vizsgálati szempontjainak alkalmazhatósága az online szótárak esetében In: Boda István Károly –Mónos Katalin (szerk.): *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció. XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus Debrecen, 2010. augusztus 26–28.* Budapest–Debrecen, MANYE–Debreceni Egyetem, 432–437.
- Hajdú Zita (2007): Foreign language requirements of employers in the North Great Plain Region of Hungary. *Porta Lingua* 2007, 143–150.
- Heltai Pál (2002): Rutin és kreativitás a szakfordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* II.1.sz., 19–40.
- Hundsberger, S. (2009): Foreign language learning in Second Life and the implications for resource provision in academic libraries. In: *arcadia@cambridge, Rethinking the role of the research library in a digital age*, 15–23. <http://arcadiaproject.lib.cam.ac.uk> (2014. 10. 30.)
- Hurst, S. (2013): Current trends in UK university libraries. *New library world*, 114, 9–10. sz. 398–407. <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0307-4803&volume=114&issue=9> (2014. 10. 30.) Tartalmi kivonat (Hegyközi Ilona): <http://humanus.bibl.u-szeged.hu/human/cikk-mokka?serial&2item=1> (2014. 10. 10.)

⁴⁰ <http://www.bpl.bc.ca/new-to-canada/english-as-a-second-language> (2014. 10. 10.)

⁴¹ www.memphislibrary.org/(2014. 10. 10.)

- Lambert, W. E. – Bohler I. – Sidoti, N. (1981): Choosing the languages of subtitles and spoken dialogues formed in presentations: Implications for second language education. *Applied Psycholinguistics* 2, 133–148.
- Medgyes Péter (2014): „Ennyi pénzért nem éri meg rosszul tanítani.” Interjú Prievara Tiborral. *Modern Nyelvoktatás* 20, 1–2. sz. 59–64.
- Prószéky Gábor – Kis Balázs (1999): *Számítógéppel emberi nyelven. Intelligens szövegkezelés számítógéppel*. Bicske, Szak Kiadó, 242.
- Sermann Eszter (2013): *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai*. (Kiadatlan doktori disszertáció.) Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Program.
- Sturcz Zoltán (2010): A munkaadók nyelvi elvárásai a szakértelmiséggel szemben. *Modern Nyelvoktatás* 16. 4. sz., 7–18.
- Sturcz Zoltán (2011): A második nyelv szerepe a munkaadók szemszögéből. *Porta Lingua* 2011, 391–397.
- Vanderplank, R. (1988): The value of teletext subtitles in language learning. *ELT Journal* 42. 4. sz., 272–281.
- Zolczér Péter (2015): A feliratozás elméletéről, gyakorlatáról és didaktikájáról. *Fordítástudomány* 16. 2. sz. (közlésre elfogadva)

KÖNYVTÁRI ADATBÁZISOK A FORDÍTÁS SZOLGÁLATÁBAN

Faludi Andrea

LEG Magyarország Zrt.

faludiandi@gmail.com, faludi.andrea@leg.eu

1. Bevezetés

A fordítói munka során a nyelvi információ kinyerését az előre strukturált adatbázisok, azaz a tulajdonképpeni szótárak, lexikonok, enciklopédiák, teauruszok, terminológiai adatbázisok, ontológiák stb. segítik. Ezek „olyan egy-, két- vagy többnyelvű gyűjteményes adatbázisok, amelyek – hordozótól függetlenül – a nyelvi egységek jellemzőit és ezeknek adott szempont szerint, kulcsszavakkal történő osztályozását tartalmazzák, egy meghatározott korpusz alapján” (Fóris 2007: 301), illetve a célfelhasználó preferenciáinak megfelelően pl. szófaj, ekvivalens, definíció, kontextus stb.

Tamás (2014: 85ff.) ezeket a fordítói segédeszközöket az információhordozók alapján különbözteti meg, e szerint beszélhetünk nyomtatott és elektronikus segédeszközökről. A nyomtatott szótárak tovább csoportosíthatók a nyelvek száma (egy-, két- és többnyelvű), illetve szerkesztési mód szerint (szójegyzék jellegű, hagyományos szerkezetű és részletes meghatározást adó kiadványok). Az elektronikus segédeszközök lehetnek elektronikus szótárak (offline és online) vagy terminológiai adatbázisok (egyszerű, klasszikus/hagyományos vagy összetett).

Az előre strukturált adatbázisokon (szótárak) túl az internet jóvoltából számtalan annotált és annotálatlan szövegkorpuszhoz férhetünk hozzá, amelyek fordítás-támogató adatbázisokként funkcionálhatnak, és amelyek kiváló alapanyagot szolgáltatnak a terminológiai munka végzéséhez. Ilyen például a LEXIS, a Drug Information Fultext, az EBSCO vagy a magyar nyelvűek közül a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) és az MNSz (azaz a Magyar Nemzeti Szövegtár). Ide sorolhatjuk továbbá a digitalizált enciklopédiákat, elektronikus folyóiratok cikkeinek adatbázisait és a multimédiás adatbázisokat.

Vitathatatlan azonban, hogy a *fordítást támogató adatbázisok* legkiválóbb képviselői pillanatnyilag a terminológiai adatbázisok. Számtalan kiváló, megbízható online terminológiai adatbázis létezik, amelyek közül több már itthon is ismert lett (például IATE, EOHS Term stb.). A tapasztalatok azt mutatják, hogy sosem elegendő az a publicitás, amelyet az ilyen jellegű adatbázisok nyerhetnek. Tanulmányomban a fordítás-támogató adatbázisok egy speciális csoportját, a könyvtári adatbázisokat szeretném bemutatni, konkrét példák alapján. A könyvtári adatbázisok különböző típusait elsősorban a fordítási folyamatban való használhatóságuk szempontjából vizsgálom. A nyelvészeti szakirodalomban nem szokás kifejezetten könyvtári adatbázisokról beszélni,

így ezt a fogalmat az információtechnológia területéről átemelve a nyelvészetben (szorosabban a lexikográfiában) már alkalmazott adatbázis-tipológiába illeszttem be. Kiemelten foglalkozom a könyvtári adatbázisok legelterjedtebb képviselőivel, a tezauruszokkal és részletesen bemutatom az Országos Széchényi Könyvtár által létrehozott Köztaurusz-rendszert. Kitérek a fordítás folyamatában lehetséges gyakorlati felhasználásának módjaira.

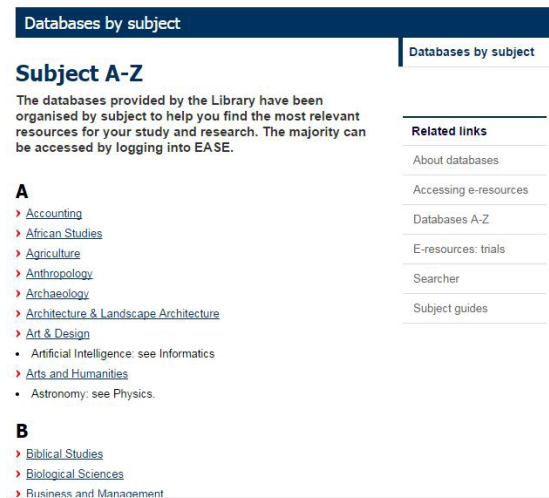
2. A könyvtárak szerepe a 21. században

A könyvtárak úgy tudnak alkalmazkodni a 21. század követelményeihez, hogy kiszélesítve eddigi szolgáltatási körüket, az információ gyűjtésén és elérhetővé tételén túl (lásd 1997. évi CXL. törvény) információk tartalmak szolgáltatásával is foglalkoznak (pl. elektronikus úton is visszakereshető dokumentumok létrehozása), aminek napjainkban kulcsfontosságú eszközei az elektronikus, lehetőség szerint online adatbázisok. Magyarországon ezt igyekszik támogatni az Elektronikus Információs szolgáltatás Nemzeti Program (<http://eisz.mtak.hu/>).

3. A könyvtári adatbázisok tipológiája

Könyvtári adatbázisnak nevezhetünk minden adatbázist, amely könyvtár által készített vagy azon keresztül érhető el.

A könyvtári adatbázisok két nagy csoportra oszthatók, az egyik az úgynevezett *referenzs*, azaz a bibliográfiai és forrástájékoztató adatbázisok összessége. Ilyen például az Edinburgh-i Egyetem adatbázisa. Itt az egyes szakterületek között betűrend szerint tájékozódhatunk, majd a kiválasztott szakterületen belül a legfontosabb szakirodalmakat listázó bibliográfiákhoz juthatunk hozzá (lásd az 1. ábrán).

The screenshot shows a web page titled "Databases by subject". The main heading is "Subject A-Z". Below this, there is a paragraph: "The databases provided by the Library have been organised by subject to help you find the most relevant resources for your study and research. The majority can be accessed by logging into EASE." The page is organized into two main sections: "A" and "B". Under "A", there is a list of subjects with red arrows pointing to the right: Accounting, African Studies, Agriculture, Anthropology, Archaeology, Architecture & Landscape Architecture, Art & Design. Under "B", there is a list of subjects with red arrows pointing to the right: Biblical Studies, Biological Sciences, Business and Management. On the right side of the page, there is a sidebar titled "Databases by subject" with a "Related links" section containing: About databases, Accessing e-resources, Databases A-Z, E-resources: trials, Searcher, and Subject guides.

1. ábra. Az Edinburgh-i Egyetem adatbázisa

A másik csoport az elsődleges adat- vagy információforrások, amelyeknek egy nagyobb alcsoportját a teljes szövegű adatbázisok adják (Pálvölgyi 2011). A teljes szövegű adatbázisok körében érdemes további csoportokat megkülönböztetnünk, elsőként a szövegkorpuszokat és azok különböző fajtáit, azaz az egynyelvű, többnyelvű, párhuzamos vagy összehasonlító stb. korpuszokat (vö. Szirmai 2005), továbbá az előre strukturált adatbázisokat, azaz szótárakat (vö. Fóris 2007).

3.1. Könyvtári korpusz: EBSCO

Az EBSCO adatbázisa a második csoportba tartozik. Ez az adatbázis több ezer friss és archív folyóiratot tartalmaz, amelyek teljes szövegében kereshetünk. Az EBSCO egy több adatbázist összefogó nagy keresőfelület, amely egyszerre több adatbázisban is keres, kívánság szerint akár szakterületek alapján is (68 domén közül választhatunk). Ezek az adatbázisok az Academic Search Complete; a Business Source Premier; az ERIC; a European Views of the Americas: 1493 to 1750; a GreenFILE; a Health Source – Consumer Edition; a Health Source: Nursing/Academic Edition; a Library, az Information Science & Technology Abstracts /LISTA/; a MasterFILE Premier; a MEDLINE; a Music Index; a Newspaper Source Plus; a Regional Business News; a SocINDEX with Full Text.

AZ EBSCO a minőség és a mennyiség egységét kívánja megteremteni, jelszava: „*Maximize the Value and Usefulness of Your Collection*”. Ezért a találatokat elsősorban relevancia szerint rangsorolja. A relevanciasort egy meghatározott szempontrendszer alapján hozza létre. Ez a következő: a találat a relevanciasor elejére kerül, ha a keresett kifejezés a címmel egyező, vagy ha szerepel abban. Ezt követik a szerző által megadott kulcsszavak közötti találatok, majd az absztrakt kulcsszavai, legvégül pedig a teljes szöveg kulcsszavai.

A keresőrendszer több keresési módra ad lehetőséget, ezek a következők: keresés boole-operátorokkal (más néven logikai operátorok: and, or, not), keresés az összes keresőszóra, keresés bármely keresőszóra, SmartText keresés (utóbbi segítségével akár teljes mondatra is kereshetünk).

Gyakorlati (fordítási) szempontból talán még érdekesebb, hogy a keresést több szempontból szűkíthetjük. Az alábbi feltételek adhatók meg: keresés csak teljes szövegek között, keresés csak lektorált szövegekben, konkrét cím/folyóirat keresése (az adott szöveg szerepel-e a katalógusban, ha igen, akkor hol érhető el, megjelenés dátuma, szerző stb.)

Nyelvek szempontjából meglehetősen színes a paletta. A nagy nyelvek mellett kisebb és egészen meglepő nyelveken is elérhetők szakmai tanulmányok: pl. arab, katalán, kasztíliai spanyol, flamand, ógörög, provanszál, ewe, továbbá észak-amerikai indián nyelveken is.

A keresés előtt azt is kiválaszthatjuk, hogy milyen egyéb információkat tartalmaznak a találatok: pl. fekete-fehér vagy színes képeket, térképet, táblázatot, diagramokat, egyéb illusztrációt.

Összefoglalva: az EBSCO egy rendkívül jól felépített, rengeteg információt tartalmazó, ezért a legtöbb felhasználói igényt kielégítő adatbázis. A fordítás

során és a terminológiai munkában hasznos lehet terminusjelöltek ellenőrzésére, kontextus vagy akár a definíció keresésére is.

AZ EBSCO a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtáron keresztül ingyenesen, bárhonnán elérhető, ehhez mindössze egy érvényes könyvtári belépőjegyre van szükségünk, de előfizethetünk rá az EBSCO weboldalán is.

3.2. Előre strukturált könyvtári adatbázisok: a teaurusz

A könyvtári adatbázisok leggyakoribb képviselője az előre strukturált adatbázis, a teaurusz.

„A teaurusz olyan szótár, amelyben a szókészletet a szavak expliciten kifejezett összefüggéseivel együtt adják meg. Ezért nevezik ellenőrzött szótárnak. A szócikkek (teauruszcikkek) azonban nemcsak a szemantikai és morfológiai (együttesen paradigmatis) összefüggéseket, hanem a vezérszóval összefüggő magyarázatokat, meghatározásokat, használati, történeti, forrás stb. megjegyzéseket is tartalmaznak, ezért a teaurusz a terminológiai szótárra is emlékeztet”. (Tóth–Kovács 2014: 23)

A teauruszok nemcsak a hierarchiába való rendezést teszik lehetővé, hanem a tárgyakról szóló egyéb állítások megfogalmazását is. A teauruszok szerkesztési elveit az ISO 2788:1986 szabvány (*Útmutató az egynyelvű teauruszok létrehozásához és fejlesztéséhez*) részletesen rögzíti. A teaurusznak a szabvány szerint az alábbi hat részt kell tartalmaznia: főrész, jelentéskörök szerinti rész, hierarchikus rész, permutált betűrendes rész (azaz mutató), grafikus (vizuális) rész, egyéb részek és mutatók (Pálvölgyi 2011). A teauruszszerkesztéssel kapcsolatos szabványoknak köszönhetően a világ nagy részében hasonló felépítéssel készítik a teauruszokat, ami lehetővé teszi a különböző rendszerek automatikus harmonizációját is. Jelenleg az ISO 25964-1:2011 (*Teauruszok és interoperabilitás más szótárakkal – 1. rész: Teauruszok az információlekérdezéshez*) felülírta a korábban említett szabványt, de a szerkesztési alapelveket ez érdemben nem érinti.

3.2.1. Információkereső teauruszok

A teauruszok egyik fajtája az információs vagy információkereső teaurusz, amelynek „feladata az, hogy segítse (általában) egy-egy tudományterületen az információfeldolgozást és az információkeresést” (Pálvölgyi 2011: 122). Az információkereső teaurusz egy összetett szótár, mely egy-egy szakterület fogalmait írja le természetes nyelven, feltárja és feltünteti a legfontosabb logikai stb. kapcsolatokat (Pálvölgyi 2011: 123). Kiemelendő, hogy „az osztályozás, indexelés és visszakereshetőség mellett a teauruszok egyben egy szakterület terminológiáját is egyöntetűsítik” (Horváth–Papp 2001: 97), ezért fordítástámogató eszközként is remekül funkcionálnak.

Az 1970-es évektől napjainkig több mint 50 teaurusz készült Magyarországon. 1970-ben az *Általános műszaki fogalmak teaurusza 1–3.* kötete, 1971-ben a *Földtani teaurusz*, 1973-ban a *Számítástechnikai fogalmak teaurusza* látott napvilágot. Ezeknek azonban csak egy része aktív, és érhető el gépi adathordozón vagy hálózaton, illetve van ellátva felhasználóbarát teauruszszerkesztő programmal.

Az elkészült teauruszok többsége szaktezaurusz, szókincsét illetően általános teauruszunk csak kettő van: az Osztaurusz, illetve az OSZK-teaurusz/Köztaurusz.

3.2.2. *Webes teauruszok*

Az internet fejlődésével párhuzamosan megjelentek az úgynevezett webes teauruszok is, amelyeknek számos változata alakult ki. Léteznek egyszerű, statikus (azaz hipercsatolásokat nem alkalmazó) szöveges formátumú teauruszok (például az ASFA), statikus HTML-formátumú teauruszok (pl. Infoterm), dinamikus (navigálható hipercsatolásokat alkalmazó) HTML-formátumú teauruszok (pl. MeSH), és fejlett vizuális és grafikus interfészeket is használó teauruszok (pl. Thinkmap Visual Thesaurus). Továbbá külön kategóriaként említhetjük az XML-formátumú teauruszokat (pl. Virtual HyperGlossary) (Pálvölgyi 2011).

4. Köztaurusz 3.0

Az OSZK Teaurusz/Köztaurusz (a továbbiakban: Köztaurusz) az Országos Széchényi Könyvtár és a közművelődési könyvtárak átfogó teaurusza. Weboldalán (web1) részletes bemutatást találunk a teaurusz rendeltetéséről, használatáról, szerkesztési elveiről. A Köztaurusz eredeti rendeltetése a dokumentumok tartalmi feltárása és kereshetővé tétele az Országos Széchényi Könyvtárban és a közművelődési könyvtárakban. A teaurusz a monografikus művek, időszaki kiadványok, aprónyomtatványok, plakátok, mozgókép-dokumentumok, zeneművek, színházi dokumentumok, régi nyomtatványok, kéziratok, használati (vállalati és egyéb) kiadványok osztályozására (indexelésére) használható. Elsősorban tehát egy egyetemes, átfogó teaurusz, amely műszaki, mezőgazdasági, gazdasági, természettudományi és társadalomtudományi szakkifejezéseket, valamint formai (azaz dokumentumtípusra vonatkozó) kifejezéseket is tartalmaz.

A Taxaurusz, a Geotaurusz és Geohistaurusz eredetileg a Közteaurusz kiegészítései; úgy hozták létre őket, hogy a szerkesztés, karbantartás, számítógépes kezelés és tárolás szempontjából mind képesek legyenek egymással együttműködni (interoperábilisak legyenek), ennek köszönhető, hogy mára egy teauruszt alkotnak. A Taxaurusz (a taxonómiai teaurusz) az élőlények, szervek és szövetek fogalmainak teauruszcikkeit, a Geotaurusz és Geohisztaurusz a földrajzi és történelem-földrajzi kifejezések teauruszcikkeit tartalmazza, és a földrajzi, valamint a történelem-földrajzi helyek osztályozására és visszakeresésére használható az ókortól napjainkig. A teljes Köztaurusz rendszer lexikai állománya 2014. január 4-én 133.813 egység (web2) volt.

4.1. *A Köztaurusz a fordításban*

A Köztaurusz mindenki által ingyenesen elérhető, kereshető változata a <http://mek.oszk.hu/adatbazis/thes.htm> webcímen érhető el. Ezen a felületen a fogalmak jelölésére használt lexikai egységekben kereshetünk. A szavakat teljes alakjukban kell megadni, vagy használhatjuk az úgynevezett „csonkolási lehetőségeket”, azaz a * karakter segítségé-

gével helyettesíthetjük a szavak és kifejezések elejét, közepét és végét. A Köztauruszban ETO-jelzetre is kereshetünk, de ez a fordítás szempontjából kevésbé hangsúlyos.

A Köztaurusz felhasználói felületen közérthető módon jelennek meg a fogalmak kapcsolataira vonatkozó információk (lásd az 1. ábrát).

OSZK TEZAUROSZ / KÖZTAURUSZ

– Az Országos Széchényi Könyvtár és a Közművelődési könyvtárak átfogó tezaurusza –

kutya	
ETO	599.742.13
Lásd szinonimáját	canis familiaris
	eb
Lásd még	kutyaszőr
Lásd még általánosabban	kutyaféle
Lásd még specialisabban	házörző kutya
	igavonó kutya
	ősb
	puli
	rendőrkutya
	szuka
	vadászkutya
Lásd még okozati összefüggésben	kutyafelszerelés
	kutyaatartás
	kutyaenyésztés

1. ábra. A Köztaurusz felhasználói felülete keresés közben

A Köztaurusz gyakorlatilag önmagáért beszél. Gyorsan és egyszerűen kereshetünk benne lexikai egységekre, így kiválóan alkalmas terminusok keresésére, terminusjelöltek ellenőrzésére, szinonimák, alá- és fölérendelt fogalmak keresésére.

Néhány tezauruscikkben definíciószerű magyarázat, megjegyzés is található, például a *rubin* cikkében (lásd 2. ábra), amely talán az egyik leghasznosabb információ a fordítók számára.

rubin	
Általános megjegyzés, magyarázat	<i>Háromértékű fém szeszkvioxidja, a korund vörös színű változata</i>
ETO	549.517.1
	553.824
Lásd még általánosabban	drágakő
	korund
Lásd még egyéb összefüggésben	zafir

2. ábra. Általános megjegyzés, magyarázat a Köztauruszban

A továbbiakban a Köztaurusz fordítási gyakorlatban történő alkalmazását mutatom be két példán keresztül.

4.1.1. Fogalom elhelyezése a terminológiai rendszerben

A Köztaurusz a hierarchikus fogalmi viszonyokat is jelöli, így lehetőségünk nyílik egy adott fogalom elhelyezésére a fogalmi rendszerben. Ez azért fontos, mert a terminusoknak különböző környezetekben (kontextusban, doménben) különböző szemémái, azaz fogalmi jegyei lehetnek.

Lássuk például a *gyémánt* fogalmának viszonyait. A Köztauruszban a *gyémánt* fogalmára keresve a 3. ábrán látható információkat kapjuk:

gyémánt	
ETO	549.21
	553.81
Lásd még	gyémántutántzatok üvegéből (üvegipar)
Lásd még általánosabban	drágakő
	elemi szén
	nagykeménységű anyag
	terméselem
Lásd még speciálisabban	ipari gyémánt
	mesterséges gyémánt

3. ábra. A gyémánt fogalmi kapcsolatai

A „Lásd még általánosabban” kapcsolatok jelölik a fölérendelt fogalmakat (hiperonimákat), a „Lásd még speciálisabban” pedig az alárendelt fogalmakra (azaz hiponimákra) utal. A hiperonimákból (drágakő, elemi szén, nagykeménységű anyag, terméselem) látható, hogy a gyémánt fogalma legalább négy doménbe tartozik, amelyekből rögtön képet kapunk a fogalom jellemzőiről is.

A linkek segítségével tovább navigálhatunk a minket érdeklő irányba: például a drágakő fogalmára kattintva hozzáférhetünk a gyémánt mellérendelt fogalmaihoz (kohiponimák) (pl. rubin, topáz, zafír), ahogyan az a 4. ábrán látható.

drágakő	
ETO	679.87
Lásd szinonimáját	drágakőutántzat
Lásd még általánosabban	ásvány
Lásd még speciálisabban	feldrágakő
	glyptika
	gyémánt
	mesterséges drágakő
	rubin
	topáz
	zafír
Lásd még oksági összefüggésben	drágakővekből készült tárgy
Lásd még okozati összefüggésben	ötvösség
Lásd még egyéb összefüggésben	ékszer

4. ábra. A drágakő fogalmi kapcsolatai

4.1.2. *A fordító számára ismeretlen magyar terminus keresése, terminusjelölt ellenőrzése*
Tételezzük fel, hogy gyémántokkal kapcsolatos szöveget fordítunk, és szembe találko-
zunk a *synthetic diamond* kifejezéssel. Feltételezhetjük, hogy a megfelelő fordítás **szin-
tetikus gyémánt* lesz, de a terminusjelöltet ellenőriznünk kell. Tapasztalatok alapján
sajnos elterjedt gyakorlat a fordítók között, hogy egy terminus létét a leghíresebb inter-
netes keresőbe való beírással ellenőrizzük. A **szintetikus gyémánt* esetében a keresés
eredménye közel százezer találat, így megelégedve, magabiztosan választjuk ezt a fordí-
tást, és megyünk is tovább. A Köztaurusz segít elkerülni az ilyen hibákat. Gyémántról
lévén szó, elegendő a gyémánt szó beírása a keresőablakba, majd az alárendelt fogal-
makat keresve („Lásd még speciálisabban”) két találatot is kapunk az *ipari* és *mester-
séges gyémánt* cikkeket. Innen már könnyen levezethető, hogy a gyémánt fogalom két
alfaja közül a *synthetic diamond* magyar nyelvű ekvivalense a *mesterséges gyémánt*
lesz. A Köztaurusz használatával elkerülhetünk egy, a gyémántok különböző fajtáiról
szóló hosszú kutatást, hiszen ezt a munkát mások már elvégezték előttünk. Ugyanezen
elv alapján a Köztaurusz egy már meglévő terminusjelölt ellenőrzésére is kiválóan
alkalmas, hiszen a Köztaurusz kifejezetten szakmai információkat tartalmaz, tehát az
abban fellelhető szókincs nagy valószínűséggel megegyezik az egyes szakmák által ma
is használt szókincssel.

5. Összegzés

Tanulmányomban a fordítástámogató adatbázisok egy speciális csoportját, a könyvtári
adatbázisokat vizsgáltam. Jelenleg számtalan olyan könyvtári online eszköz áll rendelkezésünkre,
amely adott esetben – főként terminológiai adatbázisok hiányában –, kitűnő
segédeszköze lehet a fordítói munkának. Ezek közül egy korpuszalapú (EBSCO) és egy
előre strukturált adatbázist (Köztaurusz) vizsgáltam részletesebben.

IRODALOM

- Fóris Ágota (2007): A szótár terminus értelmezéséről. In: Magay T. (szerk.) 2007.
Félmúlt és közeljövő. (Lexikográfiai füzetek 3.). Budapest: Akadémiai Kiadó.
295–302.
- Horváth Tibor, Papp István (szerk.) (2001): *Könyvtárosok kézikönyve* 2. kötet.
Feltárás és visszakeresés. Budapest: Osiris.
- Pálvölgyi Mihály (2011): *Információkereső nyelvek II.* Eger: Eszterházy Károly
Főiskola.
- Szirmai Mónika (2005): *Bevezetés a korpusznyelvészetbe. A korpusznyelvészet alkalmazása az anyanyelv és az idegen nyelv tanulásában és tanításában.* Budapest: Tinta
Könyvkiadó.
- Tamás Dóra (2014): *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről.*
Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.

FORRÁSOK

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Web: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140.TV&celpara=#ljlparam. Megtekintés: 2015.03.02.
- Drug Information Full Text. <http://www.ovid.com/site/catalog/databases/48.jsp>
- EBSCO. <http://eds.a.ebscohost.com/eds/search/advanced?sid=71c6245c-9473-4517-9366-e0da25e0151f%40sessionmgr4001&vid=1&hid=4211>
- Edinburgh-i Egyetem adatbázisai. <http://www.ed.ac.uk/schools-departments/information-services/library-museum-gallery/finding-resources/library-databases/databases-subject-a-z>
- ISO 25964-1:2011. *Information and documentation – Thesauri and interoperability with other vocabularies – Part 1: Thesauri for information retrieval.* (Tezauruszok és interoperabilitás más szótárakkal – 1. rész: Tezauruszok az információlekérdezéshez)
- ISO 2788:1986. *Documentation – Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri.* (Útmutató az egynyelvű tezauruszok létrehozásához és fejlesztéséhez)
- MEK = Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/OSZK/TEZAUROSZ/KOZTEZAUROSZ>. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/thes.htm>
- MSZ 3418:1987. *Magyar nyelvű információkereső tezauruszok szerkezete, részei és formái*
- Thinkmap Visual Thesaurus. <http://www.visualthesaurus.com/>
- web1: *Köztaurusz*. <http://mek.oszk.hu/00700/00769/html/#11>
- web2: *Mokka*. <http://mokka.hu/relex/>

IV. A SZIE SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSÉNEK GYAKORLATÁBÓL

A MAGYAR NYELVHELYESSÉG CÍMŰ TANTÁRGY ÉRTÉKELÉSE A SZIE SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSÉBEN RÉSzt VEVŐ HALLGATÓK KÖRÉBEN

Rudnák Ildikó

*Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet, Kommunikációtudomány
Tanszék
Rudnak.Ildiko@gtk.szie.hu*

1. Bevezetés

A négy kredites tantárgy célja egyértelműen az idegen nyelvről magyar nyelvre való fordítás támogatása, ami a többi között magába foglalja a tipikus nyelvtani, stilisztikai, központoszási problémák megbeszélését, a hibák korrigálását.

Már a legelső órán kiderült, hogy a hallgatók hozott tudása között jelentős az eltérés: volt, aki a középiskolában foglalkozott utoljára „nyelvtannal”, viszont olyan hallgató is ült a padban, aki magyar nyelv és irodalom szakon is tanult.

Szembevetendő különbség mutatkozik az idegen nyelv(i) és az anyanyelv(i) nyelvtan terminológiájának, szabályrendszerének ismeretében, és bizony az idegen nyelv javára. Elgondolkodtató, hogy pl. egy felszólító mód, tárgyas ragozás, többes szám második személyű igealak képzése nehézséget jelent a magyar anyanyelvűek számára. Persze a problémát okozó nyelvtani kifejezések megbeszélése után a hallgatók képesek a helyes alak megadására. Az viszont továbbra is keresendő, hogy mi az oka ezen hiányos ismerethalmaznak.

Az általános iskola 8. osztályában használt nyelvtankönyv például az idézés formai kívánalmait szinte akadémiai pontossággal tárgyalja, ugyanakkor még a nyelvtanilag képzettek s bizonytalanok e tekintetben. Hol van a hiba? Mit tehetünk? Nos, ez a tanulmány ugyan nem tud választ adni e két kérdésre, viszont alapos helyzetfelméréssel próbál segítséget nyújtani a későbbi megoldásokhoz.

2. Anyag és módszer

A szakfordítóképzés keretében a 2014/15-ös tanév második félévében 13 fő (8 angolos és 5 németes) vette fel a kurzust. A képzés struktúrájából következően 12 héten keresztül folyt a tanítás másfél órás (2 x 45 perc) blokkokban. Az 1+1-es forma a gyakorlatban is érvényesült: az előadás szinte minden alkalommal példák megoldásával, a vonatkozó szabályok tisztázásával, kérdések megválaszolásával fejeződött be.

A félévet lezáró szigorlati részvizsga előtt kérdőíves módszerrel tájékoztam a tárgy elsajátításáról, a hatékonyságról. A kitöltés önkéntes volt és anonim. Mivel a kitöltő saját magát értékelte, így az adatok objektív volta is megkérdőjelezhető, ugyanakkor a saját tudásukat mégis ők ismerik a legjobban. Az anonimitás – reményeim szerint – biztosítja a kitöltő részéről a tárgyilagos megítélést.

A kérdőív négy nagyobb egységet tartalmaz:

- I. Kiejtés – hangzás – írásmód (11 kérdés)
 - II. Szavak és állandó szókapcsolatok (12 kérdés)
 - III. Alaktan (18 kérdés)
 - IV. Mondattan (13 kérdés)
- + Egyebek (2 kérdés)

Összesen 56 kérdést tettem fel. A kitöltők az egyes kérdésekre a bemeneti ismeretekre vonatkozó *Teljes mértékben tudtam korábban is / Bizonytalan voltam benne / Egyáltalán nem tudtam korábban* válaszokat adhatták. Ezen válaszok segítségével kaptam képet a hozott tudásukról. Ezt az eredményt azért tartom fontosnak, hogy a további kurzusok hallgatói számára a megfelelő szinten indítsam a tantárgyat, illetve azokat a kérdésköröket vegyük górcső alá, amelyekből a hallgatók ismeretei hiányosak, illetve amelyek bizonytalan alapokon állnak.

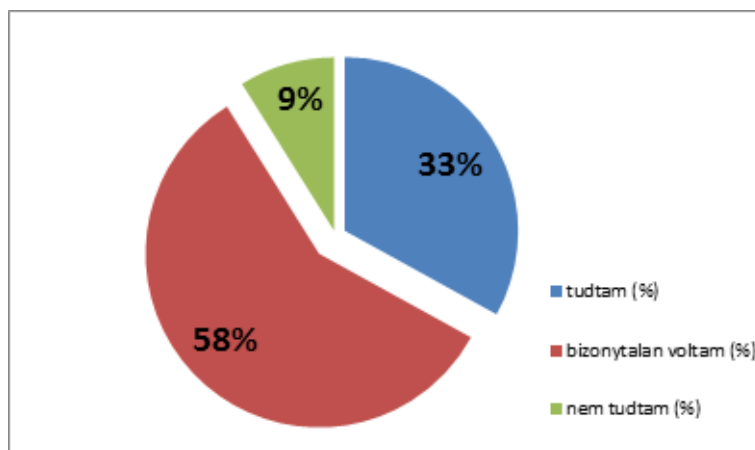
A kimenet értékelésekor *A tantárgy segített: már tudom / Még bizonytalan vagyok – több gyakorlásra lenne szükségem* válaszokat jelölhették meg. Az így kapott adatok szintén tanulságosak: elegendő-e, sok-e, illetve kevés-e az idő, a magyarázat, a gyakorlás az anyag elsajátítására. Persze illúzióim nincsenek, és az írásbeli vizsgák eredménye már nyújtott számomra egyfajta tükröt, mégis szerettem volna részletesebb, egy-egy témakörre is fókuszáló visszacsatolást kapni.

A kérdőív a *Mely területeket javasolja még, amelyek a szakfordítói munkáját segítenék?* nyitott kérdéssel zárul, amihez szöveges válaszokat vártam. Bár a kurzus folyamán is előkerült ez a kérdés, és rugalmasan is kezeltem, hiszen az előzetesen kiadott követelmény a félév végére hallgatói kérésre átalakult, bővült. Itt viszont újra lehetőséget akartam adni további ötletek felvetésére, amelyek a későbbiekben a tantárgy fejlesztéséhez nyújthatnak támpontokat. Excel-táblázatban összesítettem a válaszokat, és az eredményeket diagramok segítségével mutatom be.

3. Eredmények

3.1. Bemeneti tudás

A bemeneti ismeretek összesített átlagát az *1. ábra* mutatja. A tananyag egyharmada, azaz 33% volt stabil ismeret (persze hallgatónként és témakörönként ez különböző), és csak 9% az, amiről korábban nem tanultak, esetleg elkerülte a figyelmüket.

1. ábra. A bemeneti tudás (56 kérdés átlaga) önértékelése

Ami viszont nagyon magas érték, és ezáltal magának a tantárgynak a fontosságát is igazolja, az a diagram harmadik adata, az 58%-os bizonytalanság a nyelvhelyességi kérdésekben. Ha az utóbbi két adatot összevonnuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a hallgatók tudásának kétharmad részét szükséges volt vagy tanítani, vagy megerősíteni.

Mint azt fentebb említettem, a hallgatók előzetes tantárgyi ismeretében meglehetősen nagy különbségek mutatkoztak, amit az *1. táblázat* meg is mutat. A 13 hallgató közül csupán egyetlen egy van, akinek a hozott tudása pozitív értéket mutat 57%-kal.

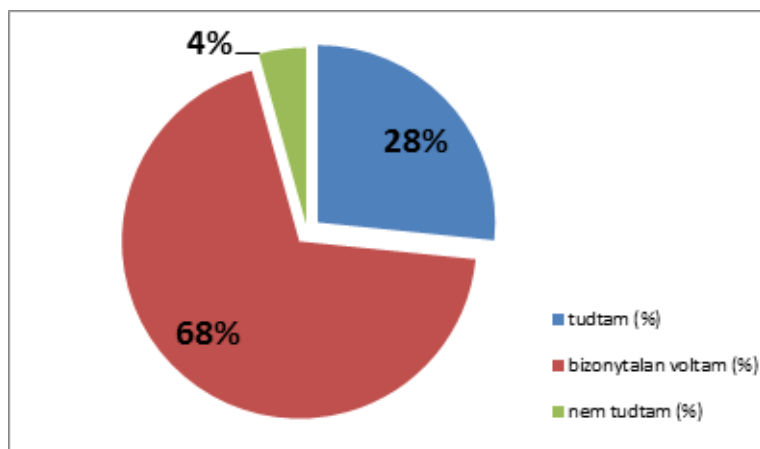
Kritikus adatok jelennek meg a „bizonytalan voltam” sorban: hárman is vannak, akik nyelvtani tudásuk háromnegyedét (zölddel jelölve) ösztönösen használják, vagyis tudatos kontroll nélkül, mert nincsenek tudatában annak, hogy a magyar nyelvtani szabályok szerint vajon helyesen vagy helytelenül mondják, írják.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
tudta (%)	39	32	23	32	36	14	48	27	32	57	46	27	14
bizonytalan volt (%)	57	54	77	50	45	75	48	73	59	43	46	50	77
nem tudta (%)	4	14	0	18	19	11	4	0	9	0	8	23	9

1. táblázat. A bemeneti tudás (56 kérdés) egyénenkénti önértékelése

Szélsőséges értékeket láthatunk (piros és sárga kiemelések): 14% és 57% között ismerik a nyelvhelyességi szabályokat. Hárman egyáltalán nem jelöltek meg olyan

kérdést, amelyről korábban ne hallottak volna, ami mindenképpen örömteli, ugyanakkor egy hallgató a tananyagnak/nyelvhelyességi tudásnak közel egynegyedét nem birtokolta. I.) Az első blokk a **Kiejtés – hangzás – írásmód** (11 kérdés) vizsgálta. (2. ábra)

2. ábra. Kiejtés – hangzás – írásmód (11 kérdés) átlagos önértékelése

Megállapítható, hogy a hallgatók a témakörhöz tartozó szabályok közel háromnegyedét nem, vagy csak részben tudták hibátlanul alkalmazni. Rögtön az I./1. pont (2. táblázat) arra mutat rá, hogy a hallgatók az idegen szavak használatában mennyire bizonytalanok. A félév során a többi között előkerültek görög, latin, francia, német stb. eredetű szavaink esetei, amelyek közül a görög eredetű szavak ejtése volt leginkább ismeretlen. (A későbbiekben majd elemezzük, hogy a kurzus segített-e a bizonytalanság megszüntetésében, a biztos tudás megszerzésében.)

Ugyancsak tanulandó volt az I./4. pontban összefoglalt régies betűt tartalmazó családnevek ejtése és írása. A Pray név, és általában a magánhangzó és y kapcsolatú nevek ejtése okozott gondot.

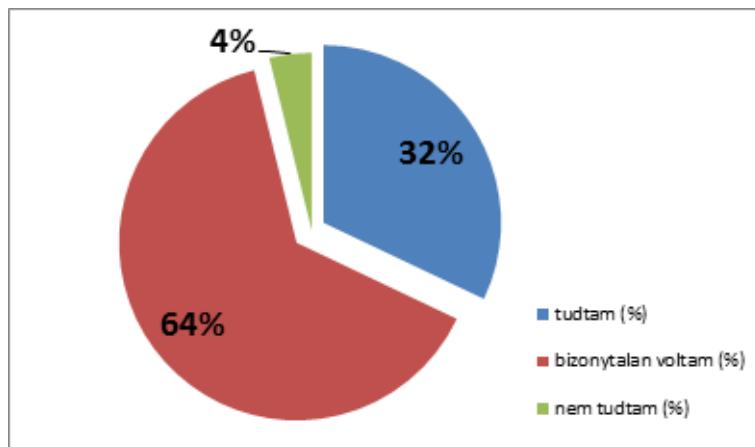
Az I./11. pontban látható szóösszetételek esetében is újra kellett tanulniuk az idevonatkozó szabályokat.

Az I. témakör kérdései: Kiejtés – hangzás – írásmód	tudta	bizonytalan volt	nem tudta
1. Idegen szavak ejtése, írása (pl. aerobik, vákuum, gobelin)	0	12	1
2. Rövidülés, nyúlás (pl. agancs, mamut, barikád)	1	11	1
3. H és CH ejtése, írása (pl. méh, technika, potroh)	6	7	0
4. Régies betűt tartalmazó családnevek (pl. Dessewffy, Pray, Moholy)	1	10	2

5. Alakváltozatok (pl. lenn – lent, csepp – csöpp, rá – reá)	6	6	1
6. Tőváltzatok – magánhangzó (pl. hús – huszad, dül – dülöngél)	4	9	0
7. Tőváltzatok – idegen szavak (pl. irónia – ironikus, kultúra – kulturális)	4	9	0
8. Tőváltzatok – betűszók (pl. MTA-hoz, ELTE-nek, SZIE-n)	7	6	0
9. Egyszerűsítő írásmód – főnevek (pl. mésszel, rosszal, briddzsel)	8	5	0
10. Egyszerűsítő írásmód – igék (pl. játssza, eddzék, hallak)	3	10	0
11. Egyszerűsítő írásmód – családnevekre, az idegen tulajdonnevekre és a szóösszetételekre (pl. Hermann-né, balett-táncos, Kiss-sel)	0	12	1

2. táblázat. Az I. témakör kérdéseinek bemeneti értékelése hallgatói önkítöltés alapján

II.) A második blokk a **Szavak és állandó szókapcsolatok** (12 kérdés) témájával foglalkozott. Hasonlóan az I. témakörhöz, itt is magas a bizonytalan válaszok aránya (3. ábra).

3. ábra. Szavak és állandó szókapcsolatok (12 kérdés) átlagos önértékelése

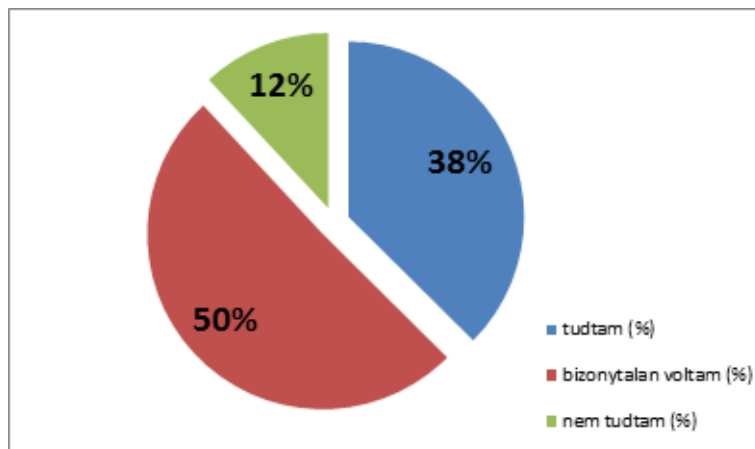
Amit a **3. táblázat** adataiból látunk: meglehetősen sokan ismerik a kötőszók és rokon értelmű szavak helyes alkalmazását, ugyanakkor teljes a bizonytalanság a divatszók és szóláskeveredések tekintetében (II./4., 5., 12.). A terpeszkedő kifejezések (II./9., 10.) négy „nem tudja” jelölést kapott.

Az II. témakör kérdései: Szavak és állandó szókapcsolatok	tudta	bizonytalan volt	nem tudta
1. Szótévesztés – helyesírás (pl. elől - elől, adaptál – adoptál, médium – média)	6	7	0
2. Szótévesztés – jelentés (pl. elől - elől, királynő – királyné)	3	9	1
3. Divatszók – melléknevek (pl. fontos, komoly, döntő)	4	9	0
4. Divatszók – igék (pl. biztosít, eredményez, kivált)	2	10	1
5. Divatszók – főnevek (pl. probléma, anyag, információ)	2	11	0
6. Divatszók – kötőszók (pl. de, „de-visszont”, mert, így)	7	6	0
7. Rokon értelmű szavak (pl. nő, hölgy, asszony, dáma, perszóna)	9	4	0
8. Közhelyek (pl. lerágott csont, tele van a hócipóm)	5	8	0
9. Terpeszkedő kifejezések (megoldást nyer, tiszteletet táplál)	2	9	2
10. Terpeszkedő kifejezések – formai (tud lenni, fog kelleni, jól bír esni)	5	6	2
11. Szólások – szókeveredés (pl. kudarcot mond, egy helyben tapogatózik)	2	11	0
12. Stílustalanság (pl. tök jó, baromi okos, Suzuki Sós)	3	10	0

3. táblázat. A II. témakör kérdéseinek bemeneti értékelése hallgatói önkítöltés alapján

A II./11. pont nagyfokú bizonytalan értéke már nem kizárólag nyelvhelyességi problémaként jelenik meg, jóval inkább a hiányos szókincs következménye. A hallgatók nem ismerik a szólásokat. A kurzusnak nem volt a feladata a szókincsfejlesztés, mindenestre felhívtam figyelmüket azokra a kiadványokra, amelyek lapozgatása, tanulmányozása bővítheti a szókincsállományukat. A „Nehéz dió”, vagy az „Elrepült felette az idő vasfoga” szóláskeveredések 2-2 szólásának reprodukálása a szigorlati írásbeli vizsgán is csak öt hallgatónak sikerült a 13-ból.

III.) A harmadik csoport az **Alaktan** címet viseli, és 18 kérdést tartalmaz. Érdekes, hogy ebben a kategóriában a legmagasabb a biztos tudás értéke (38%), de a „nemtudásé” is (12%) az előzőekhez viszonyítva. (4. ábra)

4. ábra. Alaktan (18 kérdés) (12 kérdés) átlagos önértékelése

A 4. táblázat elemei között vizsgálódva látható, hogy az összetett szavak (III./1.) tekintetében 6-an jelölték meg, hogy nem ismerik az idevonatkozó szabályokat, így feltehetően alkalmazni sem tudják azokat, illetve nem tudatosan teszik.

Vannak örvendetesen magas értékek is, ezek a III./3., 8., 15. kérdéseknél láthatók.

Az III. témakör kérdései: Alaktan	tudta	bizonytalan volt	nem tudta
1. Szóösszetétel (pl. életszínvonal-csökkenés, repülőgép-szerencsétlenség)	1	6	6
2. Szóelvonás (pl. hőszigetel, gépír, képmutat)	4	9	0
3. Szórövidülés (pl. kápi, is, naci)	12	1	0
4. Mozaikszó – tulajdonnévi (pl. MALÉV, PECSA)	5	7	1
5. Mozaikszó – köznévi (pl. áfa, gyes, szja)	1	10	2
6. Toldalékolás – igék (ikes ragozás: dolgozom – dolgozok , eszem – eszek)	3	10	0
7. Toldalékolás – igék (süksükölés: építjük – építsük, választja – válassza)	9	4	0
8. Toldalékolás – igék (nákolás: én - hoznék – hoznák , innék – innák)	10	3	0
9. Toldalékolás – főlölleges igekötők (megtapasztal , kihangsúlyoz)	3	7	3

10. Toldalékolás – főleges igekötők idegen szavak esetében (elszeparál, beintegrál)	4	6	3
11. Toldalékolás – az igekötő idegenszerű használata (lebetegszik, bejósol)	5	5	3
12. Toldalékolás – határozóragok (zavarban van, táviratilag, Spanyolba)	8	5	0
13. Toldalékolás – településnevek (Nagy-szombatban, Leányfaluiban, Vácott)	1	9	3
14. Fokozás (pl. optimális, a legoptimálisabb)	5	7	1
15. Számnevek – (pl. a három kerületben, kettő asztal)	9	4	0
16. Az –e kérdőszócska (pl. meg-e, kipróbálta volna-e)	7	5	1
17. Az infinitívus ragozása (pl. tilos dohányozni – tilos dohányoznia, gólt rúgnom)	1	10	2
18. Birtokos (pl. a tanároknak sok munkájuk van – a tanároknak sok munkája van)	0	10	3

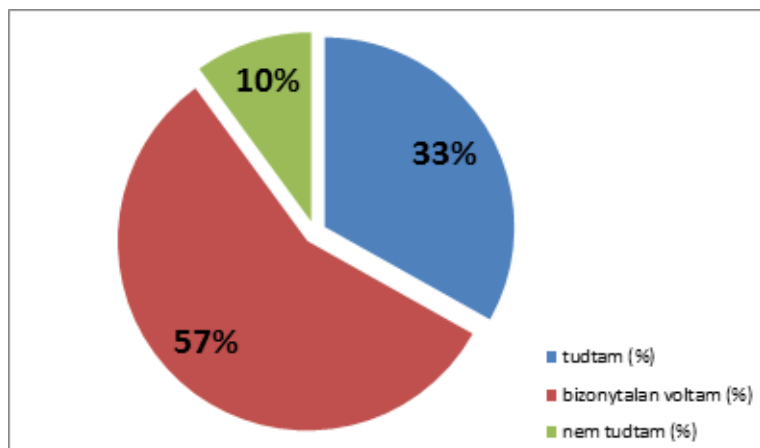
4. táblázat. A III. témakör kérdéseinek bemeneti értékelése hallgatói önköltés alapján

Ebben a nyelvtani blokkban az oktatás folyamán többször meg kellett állnunk, és „végigragoznunk” a kérdéses kifejezéseket, mint a III./17. és 18. pont. E kettő akár vesszőparipámként is elkönnyelhető, amihez még a nagyon gyakori III./7. pontban szereplő „-sz” végű igék helyes használatának megkövetelése is hozzátevéődik. A szigorlati írásbeli idevonatkozó feladatát 4 fő oldotta meg hibátlanul, holott csupán 5 igének (iszik, halaszt, játszik, tanít, fest) 2-2 különböző formáját kellett képezni a megadott szempontok szerint.

Az ikés-iktelen ragozás kérdésében a konzervatív felfogást képviselem, így a félév során ezt is követeltem a dolgozatok írásakor.

A III./1. pont „egybe, külön vagy kötőjellel” talán mindannyiunk számára okoz fejtörést, így az itt jelölt magas „nemtudás” és bizonytalanság számomra akár el is fogadható, azzal a szokásos kitételrel, hogy a szakterületi terminológia helyesírása tulajdonképpen felülírhatja a köznyelvi/általános nyelvi helyesírás alkalmazását.

IV.) A negyedik témakör a **Mondattan** címet viselte, és 13 kérdést tartalmazott. Az 5. ábra diagramja láttatja is, hogy a bizonytalanság értéke (57 %) itt sem alacsony.

5. ábra. Mondattan (13 kérdés) átlagos önértékelése

Az 5. táblázat szerint az igenevek és a névelők (IV./2., 3.), valamint a szerkezetvegyülés és tagadás-tiltás sárga jelölése a biztos tudást mutatja.

Az IV. témakör kérdései: Mondattan	tudta	bizonytalan volt	nem tudta
1. Igenevek – melléknévi (az érkezett mentő – az érkező mentő, nem megoldható – nem oldható meg)	3	9	1
2. Igenevek – határozói (pl. meg vagyok értve, el vannak menve)	7	6	0
3. Névelők (pl. fűre lépni ..., a Péter mondta, a sas egy madár)	6	6	1
4. Névtutók (pl. ez alatt azt értjük – ezen azt ..., a múlt év folyamán – tavaly)	3	8	2
5. Névtutók keverése (pl. miatt – végett, ellenére – dacára, révén – útján)	2	9	2
6. Vonatkozó névmások – aki, ami, amely, amelyik	4	8	1
7. Alanytévesztés, alany – állítmányegyeztetés (pl. a füzetek és a könyv ott van – vannak)	3	8	2
8. Többszörös birtokos szerkezet (pl. Őt gyermekük közül a legidősebb Zrínyi Miklós, a költő-hadvezér felesége lett.)	2	10	1

9. A jelzős szerkezetek szórendje (pl. A leghatásosabb fogszuvasodás elleni védelem)	5	7	1
10. Állandó határozók, vonzatok (pl. vitatkozok valamin, valamiről, valami fölött)	4	7	2
11. Szerkezetvegyülés (pl. Biztosan, hogy igazad van.)	7	4	2
12. Mint – hasonlítás, mint – -ként (pl. buta, mint a szamár, a nővérem mint orvos dolgozik)	3	8	2
13. Tagadás, tiltás (pl. Nem menjünk oda!, Mind a földrengés, mind a szökőár nem okozott ...)	7	6	0

5. táblázat. A IV. témakör kérdéseinek bemeneti értékelése hallgatói önkítöltés alapján

A többszörös birtokos szerkezet (IV./8.) használata rutint igényel, a jelölések fontossága értelemkönnyítő, így az alkalmazásuk elmaradhatatlan.

A „mint” (IV./12.) többféle használatának lehetősége – reményeim szerint – tisztázódott, ugyanakkor a névutók keveredésében (IV./4., 5.) levő bizonytalanság egy kicsit meglepő, hiszen komoly félreértést okozhat.

Egyéb kategóriaként szerepelt az alábbi két kiegészítő kérdés, amely tulajdonképpen a tananyagba is hallgatói kérésre került. Az önkítöltés adatai (6. táblázat) is azt mutatják, hogy a bemeneti ismeretek hiányos volta miatt nagyon is helye volt ezen két kérdéskör gyakorlásának.

Egyéb	tudta	bizonytalan volt	nem tudta
1. Dátumok, évszámok, keltezés stb.	1	8	4
2. Központozás – írásjelek	1	7	5

6. táblázat. A + 2 egyéb kérdéskör bemeneti értékelése hallgatói önkítöltés alapján

A már korábban említett idézés mikéntje szinte teljes mértékben homályos volt a hallgatók előtt, de a különböző karakterekhez kapcsolódó funkciók is tisztázásra vártak.

Nyitott kérdés

A „Mely területeket javasolja még, amelyek a szakfordítói munkáját segítenék?” kérdésemre 6 fő nem válaszolt. A 7 fő által adott válaszokat csoportosítottam, a javaslatokat pedig nemcsak közzéteszem, hanem meg is fogadom, és beépítem a következőkben a tanmenetbe. Lássuk a véleményeket:

- Víták, eszmecserek arról, hogy mikor van helye a szövegben a terpeszkedő kifejezéseknek, ill. divatszónak; idegen nyelvből a magyarba beférkőző kifejezések helyes formája, ill. elkerülésük, javításuk

- A földrajzi nevek helyesírásának részletesebb tárgyalása
- A központozás további gyakorlása; a központozás összehasonlítása (magyar – angol – német)
- Egybeírás, különírás részletesebb tanulmányozása (több példával, a mozgószá-bály gyakorlása)
- Konkrét fordítások javítása
- Az I./10. pont gyakorlása (Egyszerűsítő írásmód – igék, pl. játssza, eddzék, hallak stb.)
- Szinonimák keresése a fordításban gyakran előforduló kifejezésekre
- Fogalmazás
- Szabályok további alkalmazása, gyakorlása

Megállapítható, hogy a földrajzi nevek helyesírását hiányolták a hallgatók, ami valóban nem szerepelt a tanmenetben. A többi kérdés tulajdonképpen további gyakorlásra, tudásmélyítésre való igényt tartalmaz.

3.2. Kimenet - Hatékonyság-vizsgálat

A bemeneti kitöltés eredményét az előzőekben már láttuk. A hatékonyság kimutatásához a korábbi táblázat első oszlopát (tudta) kivettem, így a „bizonytalan volt” és a „nem tudta” két oszlop összege volt a kiindulási alap (7. táblázat). A kurzus szerepe tulajdonképpen ennek az fejlesztése, ezért a kérdés az, hogy biztos tudássá alakult-e a kezdeti bizonytalan ismeret, illetve megtanulta-e a hallgató a kurzuson azt, amiről annak előtte nem is hallott.

Az I. témakör kérdései: Kiejtés – hangzás – írásmód	bizonytalan volt	nem tudta	már tudja	még bizonytalan	%
1. Idegen szavak ejtése, írása (pl. aerobik, vákuum, gobelin)	12	1	13	0	✓
2. Rövidülés, nyúlás (pl. agancs, mamut, barikád)	11	1	12	0	✓
3. H és CH ejtése, írása (pl. méh, technika, potroh.)	7	0	7	0	✓
4. Régies betűt tartalmazó családnevek (pl. Desseffy)	10	2	8	4	67
5. Alakváltozatok (pl. lenn – lent, csepp – csöpp, rá – reá)	6	1	7	0	✓
6. Tőváltozatok – magánhangzó (pl. húsz – huszad)	9	0	6	3	67

7. Tőváltozatok – idegen szavak (pl. irónia – ironikus)	9	0	5	4	56
8. Tőváltozatok – betűszók (pl. MTA-hoz, ELTE-nek)	6	0	6	0	✓
9. Egyszerűsítő írásmód – főnevek (pl. mésszel, rosszal)	5	0	4	1	80
10. Egyszerűsítő írásmód – igék (pl. játssza, eddzék, hallak stb.)	10	0	7	3	70
11. Egyszerűsítő írásmód – családnevek, idegen szavak	12	1	10	3	77
ÖSSZESEN	97	6	85	18	83%

7. táblázat. Az I. témakör kérdéseinek kimeneti értékelése hallgatói önkítöltés alapján

A zölddel megjelölt esetekben további gyakorlás szükséges, illetve még alaposabb magyarázat (I./ 4., 6. 7.). Az 56 -70%-os tudást még fejlesztenünk kell.

A sárgával jelölt pipa azt mutatja, hogy a tananyagot teljes mértékben elsajátították. Ezekben az esetekben sikeres volt a nyelvhelyességi kurzus.

Az II. témakör kérdései: Szavak és állandó szókapcsolatok	bizonytalan volt	nem tudta	már tudja	még bizonytalan	%
1. Szótévesztés – helyesírás (pl. elől - elől, adaptál – adoptál)	7	0	6	1	86
2. Szótévesztés – jelentés (pl. elől - elől, királynő – királyné)	9	1	10	0	✓
3. Divatszók – melléknevek (pl. fontos, komoly, döntő)	9	0	8	1	89
4. Divatszók – igék (pl. biztosít, eredményez, kivált)	10	1	9	2	82
5. Divatszók – főnevek (pl. probléma, anyag, információ)	11	0	10	1	91
6. Divatszók – kötőszók (pl. de, „de-viszont”, mert, így)	6	0	6	0	✓

7. Rokon értelmű szavak (pl. nő, hölgy asszony, dáma)	4	0	4	0	✓
8. Közhelyek (pl. lerágott csont, tele van a hócipóm stb.)	8	0	7	1	88
9. Terpeszkedő kifejezések (megoldást nyer, tiszteletet táplál)	9	2	8	3	73
10. Terpeszkedő kifejezések – formai (tud lenni, fog kelleni)	6	2	6	2	75
11. Szólások – szókeveredés (pl. kudarcot mond)	11	0	5	6	45
12. Stílustalanság (pl. tök jó, baromi okos, Suzuki Sós stb.)	10	0	7	3	70
ÖSSZESEN	100	6	86	20	83%

8. táblázat. Az II. témakör kérdéseinek kimeneti értékelése hallgatói önkítöltés alapján

A 8. táblázatban egy kiemelés látható: a szólásoké. Az adja II.11. pont eredményét, hogy a szólásmondásokat szinte alig ismerik a hallgatók. Az ebbéli hiányosságot a nyelvhelyességi kurzus nem képes pótolni, sajnos. Olvasni, olvasni, minél több szépirodalmat olvasni, ez lehet a probléma megoldása.

Az III. témakör kérdései: Alaktan	bizonytalan volt	nem tudta	már tudja	még bizonytalan	%
1. Szóösszetétel (pl. életszínvonal-csökkenés)	6	6	6	6	50
2. Szóelvonás (pl. hőszigetel, gépír, képmutat)	9	0	7	2	78
3. Szórövidülés (pl. kápi, is, naci)	1	0	1	0	✓
4. Mozaikszó – tulajdonnévi (pl. MALÉV, PECSA)	7	1	8	0	✓
5. Mozaikszó – köznévi (pl. áfa, gyés, szja)	10	2	12	0	✓
6. Toldalékolás – igék (ikes ragozás: dolgozom – do g zo k)	10	0	8	2	80

7. Toldalékolás – igék (süksükölés: választja – válassza stb.)	4	0	3	1	75
8. Toldalékolás – igék (nákolás: én - hoznék – hoznák)	3	0	3	0	✓
9. Toldalékolás – főösleges igekötők (megtapasztal)	7	3	8	2	80
10. Toldalékolás – főösleges igekötők idegenszavak esetében	6	3	7	2	78
11. Toldalékolás – az igekötő idegenszerű használata	5	3	6	2	75
12. Toldalékolás – határozóragok (pl. zavarba van)	5	0	5	0	✓
13. Toldalékolás – településnevek (Nagyszombatban)	9	3	8	4	67
14. Fokozás (pl. optimális, a leoptimálisabb)	7	1	7	1	88
15. Számnevek – (pl. a három kerületben, kettő asztal)	4	0	3	1	75
16. Az –e kérdőszócska (pl. meg-e, kipróbálta volna-)	5	1	5	1	83
17. Az infinitívus ragozása (pl. tilos dohányozni)	10	2	10	2	83
18. Birtokos – dativus possessivus	10	3	9	4	69
ÖSSZESEN	118	28	116	30	79%

9. táblázat. Az III. témakör kérdéseinek kimeneti értékelése hallgatói önköltés alapján

A 9. táblázat három kiemelést tartalmaz. Ugyancsak további feladatként jelentkezik a III./ 1., 13., 18. pontok kérdéseinek tisztázása. A magyar települések (főleg a nem magyarországiak) nevéhez kapcsolódó helyhatározóragok használatát egyszerű szabály határozza meg, így az kevés energiával, kis odafigyeléssel gyorsan elsajátítható.

A IV./18. pontban taglalt birtokos szerkezetek, főleg a dativus possessivus megértésére több időt és példát kell majd szánnom, ez nyilvánvaló az adatok tükrében.

Az IV. témakör kérdései: Mondattan	bizonytalan volt	nem tudta	már tudja	még bizonytalan	%
--	------------------	-----------	-----------	-----------------	---

1. Igenevek – melléknévi pl. (az érkezett mentő – az érkező)	9	1	7	3	70
2. Igenevek – határozói (pl. meg vagyok értve)	6	0	5	1	83
3. Névelők (pl. főre lépni ..., a Péter mondta)	6	1	6	1	86
4. Névtutók (pl. ez alatt azt értjük – ezen azt ...)	8	2	8	2	80
5. Névtutók keverése (pl. miatt – végett, ellenére – dacára)	9	2	8	3	73
6. Vonatkozó névmások – aki, ami, amely, amelyik	8	1	8	1	89
7. Alanytévesztés, alany – állítmányegyeztetés	8	2	9	1	90
8. Többszörös birtokos szerkezet	10	1	8	3	73
9. A jelzős szerkezetek	7	1	7	1	88
10. Állandó határozók, vonzatok	7	2	9	0	✓
11. Szerkezetvegyülés (pl. Biztosan, hogy igazad van.)	4	2	5	1	83
12. Mint – hasonlítás, mint – -ként	8	2	8	2	80
13. Tagadás, tiltás (pl. Nem menjünk oda!)	6	0	6	0	✓
ÖSSZESEN	96	17	94	19	83%

10. táblázat. Az IV. témakör kérdéseinek kimeneti értékelése hallgatói önkitalítás alapján

A 10. és 11. táblázat egyetlen, de súlyos hiányosságról, a központosítás az írásjelek használata során tapasztalható bizonytalanságról tanúskodik. Sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetnem a későbbiekben (illetve majd a leendő csoportokban is) erre a kérdésre.

Egyéb	bizonytalan volt	nem tudta	már tudja	még bizonytalan	%
1. Dátumok, évszámok, keltezés stb.	8	4	10	2	83

2. Központozás – írásjelek	7	5	4	8	33
ÖSSZESEN	15	9	14	10	58%

11. táblázat. A + 2 egyéb kérdéskör kimeneti értékelése hallgatói önkítöltés alapján

Végül a 13 fős hallgatói csoport egyéni értékelése következik: minden egyes hallgató fejlődött a magyar nyelvhelyesség kérdéskörében. A **12. táblázat** mutatja, hogy az 56 kérdésből hányban volt „bizonytalan” és hányat „nem tudott” korábban a válaszadó, és ezek az adatok a kurzus végére miként alakultak. Az elsajátítás mértéke 42 és 100 % közötti, egyénenként nagy eltérés figyelhető meg.

56 kérdésből	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
bizonytalan volt	32	30	43	28	25	42	27	41	33	24	26	28	43
még bizonytalan maradt	8	1	23	0	8	5	2	7	7	0	1	1	16
elsajátítás %-ban	75	97	47	✓	68	88	93	83	79	✓	96	96	63
nem tudta	2	8	0	10	11	8	2	0	5	0	4	13	5
még bizonytalan maradt	0	0	0	1	4	2	0	0	1	0	0	1	4
elsajátítás %-ban	✓	✓	✓	90	64	75	✓	✓	80	✓	✓	92	20
Az elsajátítás átlaga %-ban	88	99	47	95	66	82	97	83	80	✓	98	94	42

12. táblázat. Hatékonyság: a bemeneti és kimeneti tudás fejlődése

A **13. táblázat** adataiból arra következtethetünk, hogy a stabil tudás vált jellemzővé a kurzus végére. 59 és 100 % közötti a kimeneti eredményesség.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
BEMENET %-ban	39	32	23	32	36	14	48	27	32	57	46	27	14
KIMENET %-ban	86	98	59	98	78	87	96	87	86	✓	91	96	64
még bizonytalan maradt %-ban	14	2	41	2	22	13	4	13	14	0	9	4	36

13. táblázat. A kurzus tananyagának %-os ismerete

4. Következtetések és javaslatok

A biztos nyelvhelyességi ismeret nagyon alacsony értéket mutat, a bizonytalanság viszont erőteljesen jelen van. Mindenképpen szükség van magyar nyelvhelyességi szintfelmérőre a kurzus elején, hogy meghatározhassuk azokat a súlypontokat, amelyeknél nagyobb hiányosságok észlelhetők, és így azokat kezelvén hatékonyabb lesz/

lehet a tantárgy. Az I. témakörben az egyszerűsítő írásmód, az idegen szavak és a régies családnevek okoztak nehézséget. A II. témában a divatszók, a terpeszkedő kifejezések és a szóláskeveredés kérdésekre kell nagyobb figyelmet szentelni a jövőben. A III. csoport legproblémásabb elemei a szóösszetétel és a toldalékolás különböző esetei voltak. Egyértelmű, hogy a nyelvtani szabályokat fel kell frissíteni, és amennyiben lehetséges, a kontrasztivitást beemelni a tananyagba. A IV. és egyéb témakör vizsgálata során a birtokos szerkezetek, az alany és állítmány egyeztetése, az igeneves struktúrák helyes használata igényel majd kiemelt figyelmet.

A hallgatók bemeneti és kimeneti tudása a kapott adatok alapján pozitív elmozdulást mutat, ami a kurzus hasznosságát igazolja.

IRODALOM

A magyar helyesírás szabályai. 11. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985.
Letölthető: <http://www.mek.oszk.hu/01500/01547/index.phtml>

PÉLDÁK A SZIE NAPPALI A FELVÉTEL ALAPJÁUL
SZOLGÁLÓ DIPLOMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ
SZAKFORDÍTÓ SZAKIRÁNYON VÉGZETT HALLGATÓK
TERMINOLÓGIAI KUTATÁSAIBÓL

Közreadják: *Veresné Valentinyi Klára (angol), Kránicz Imre (német)*

veresne.valentinyi.klara@gtk.szie.hu, kranicz.imre@fh.szie.hu

A Szent István Egyetem szakfordító szakirányú továbbképzésének teljesítéséhez a hallgatóknak képesítőfordítást kell készíteni. A képesítőfordítás része a szöveg fordításához szükséges terminológiai előkészítő munka eredményének dokumentálása a terminológiajegyzékben. A hallgatóknak minden terminushoz meg kell adniuk a definíciót, egy tipikus példamondatot, amelyben szerepel a terminus, ha szükséges, illusztrációval vagy képpel kell a terminust dokumentálni. A következőkben hallgatóink terminológiai kutatómunkájából mutatunk be néhányat.

Készítette: Illiás Anikó, PhD-hallgató, HR-szakember

Angol terminus: (employee) engagement

Szakterület: emberi erőforrás menedzsment

Definíció: „*Employee engagement* is the emotional commitment the employee has to the organization and its goals. *Employee engagement* is the extent to which employees feel passionate about their jobs, are committed to the organization, and put discretionary effort into their work.”

Forrás: <http://www.custominsight.com/employee-engagement-survey/what-is-employee-satisfaction.asp>

Definíció: Az elkötelezettség valakinek egy ügy, hivatás, értékfelfogás melletti határozott és tartós kiállása, az adott felfogásban, hivatásban való kitartása. Kiállás valaki vagy valami mellett, illetve ellene.

Forrás: <http://www.hrportal.hu/index.phtml?page=feature&id=33733>

Magyar terminus:

- (1) ELKÖTELEZETTSÉG (Google keresési találat: 307.000)
ALKALMAZOTTI ELKÖTELEZETTSÉG (Google keresési találat: 2.580)⁴²
DOLGOZÓI ELKÖTELEZETTSÉG (Google keresési találat: 1430)
MUNKAVÁLLALÓI ELKÖTELEZETTSÉG (Google keresési találat: 1050)
- (2) ELKÖTELEZŐDÉS (Google keresési találat: 58.000)
ALKALMAZOTTI ELKÖTELEZŐDÉS (Google keresési találat: 4)
DOLGOZÓI ELKÖTELEZŐDÉS (Google keresési találat: 827)
MUNKAVÁLLALÓI ELKÖTELEZŐDÉS (Google keresési találat: 173)

Indoklás:

A felsorolt fordítási lehetőségeket a párhuzamos szövegekben szinonimaként használják, nincsen kialakult, egységesen elfogadott terminus. Szakmai szövegekben leggyakrabban az *elköteleződést*, vagy ennek valamelyik jelzős változatát használják. Jellemzően még egy szövegen belül sem használja a szakma következetesen a terminust, előfordul, hogy mindegyik felsorolt alak előfordul ugyanabban a szövegben, amit az alábbi – az *Új módszer az elkötelezettség növelésére* című cikkből kiválasztott – példamondatok (lásd kontextus) is alátámasztanak.

Saját tapasztalataim alapján tudományos cikkekben inkább a *munkavállalói elköteleződést* használják, illetve ennek rövidebb változatát az *elköteleződést*. Az *elköteleződés* nagyobb munkavállalói aktivitást jelez, amely így közelebb áll a definícióhoz, mint az *elkötelezettség*. Ezért az elköteleződés terminust használok a fordításomban.

Kontextus

1. „Az objektíven nem mérhető vállalati értékrend (hírnév, társadalmi kultúra, alkalmazotti elköteleződés) szempontjából azok a vállalatok, ahol nagy hangsúlyt fektetnek a belső kommunikációra, háromszor jobban teljesítenek, mint azok, ahol kisebb jelentőséget tulajdonítanak neki.”

- **Forrás:** <http://www.hrportal.hu/hr/a-dolgozok-velemeny-a-legjobb-reklam-a-cegnek-20100813.html>

⁴² A keresett kifejezéseket minden alkalommal idézőjelbe tettem, így csak azokat a találatokat számolta a Google, ahol ugyanilyen sorrendben szerepeltek a szavak. Például az alkalmazotti elkötelezettségnél nem számolta, ha ez a két szó egy mondatban vagy szövegben ugyan, de nem egymás után szerepelnek.

2. „Az állandó, magas színvonalú dolgozói teljesítmény alapja a dolgozói elköteleződés.”
 - **Forrás:** <http://www.hrportal.hu/mobile/index.php?filter=&url=/c/jonak-lenni-jo-20141111.html>
3. „Bencze Róbert a beszélgetés felvezetésekként elmondta, hogy a munkavállalói elköteleződésnek két formája lehet: elköteleződés a vállalat felé, vagy elköteleződés bizonyos feladatok és konkrét teendők felé.”
 - **Forrás:** <http://www.hrportal.hu/hr/uj-modszer-az-elkotelezettseg-novelesere-20141008.html>

Készítette: Kiss Annamária, környezetvédelmi mérnök

Angol terminus: field border

Szakterület: környezetvédelem

Definíció: Trips of herbaceous or shrubby vegetation on the edge of cropland fields to increase plant diversity and provide wildlife habitats and erosion control.

Forrás: <http://www.naturalresources.msstate.edu/wildlife/field-borders.asp>

Kontextus: There is ample evidence that the abundance of bobwhites in an area increases with the quantity of suitable permanent cover, which can be increased on a farm through the establishment and management of edge habitats, such as field borders

Forrás: <http://extension.missouri.edu/p/g9421>

Célnyelvi terminus: mezővédő erdősáv

Definíció: A mezőgazdasági termőterületeket és kultúrákat a szél káros hatásaitól védő, és az élővilág tagjainak menedéket adó erdő.

Forrás: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/95889/ertekezes.pdf?sequence=7&isAllowed=y>

Példamondat: A táblaszegélyeken szegélyterületek (pl. mezővédő erdősáv) kialakítására kell törekedni, és az őshonos fa és cserjefajok ültetését kell előnyben részesíteni a tájidegen fajokkal szemben.

Forrása: <http://www.mzshome.net/natura/adatbazis/gombosijavaslat2.htm>

Indoklás: A forrásnyelvi terminust a definíció alapján lexikai átalakítással fordítottam.

Kép:

Készítette: Patkó László, környezetvédelmi mérnök, PhD-hallgató

Forrásnyelvi terminus: cubby

Szakterület: ökológia

Definíció: Cubbies are boxes or tubes containing attractants and fitted with snaring devices at the entries or along the inside walls and are used mostly for mustelids but can be effective for other small- to medium-sized species

Forrás: Kendall, K., C. and McKelvey, K., S. (2008): Hair Collection In: Long, A., R., MacKay, P., Zielinsky, J., W. and Ray, C., J. (ed.): Noninvasive Survey Methods for Carnivores, Island Press, Washington DC, pp. 141-182.

Kontextus: We set these foothold traps in either temporary “cubbies” (enclosures constructed of small-diameter conifer boughs and brush that were easily knocked down without causing injury to the captured animal) or in permanent cubbies that

Forrás: <http://www.rmrs.nau.edu/publications/Kolbeetal/Kolbeetal.pdf>

Magyar terminus: dobozcsapda, csőcsapda

Definíció: lásd az illusztrációt

Kontextus: A tervezett csőcsapda hosszának megválasztásához előteszteléseket végeztem.

Forrás: Tóth M. (2003): Az emlősök szőrmintáinak információtartalma, a szőrhatározás módszertana és a módszer gyakorlati alkalmazása. Doktori Értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állatrendszertani és Ökológiai Tanszék, Budapest 142 pp.

Kép/illusztráció:

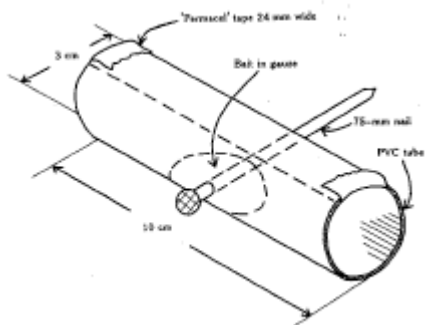

Fig. 1. The hair sampling tube. 'Ferrazol' is a double-sided cloth adhesive tape.

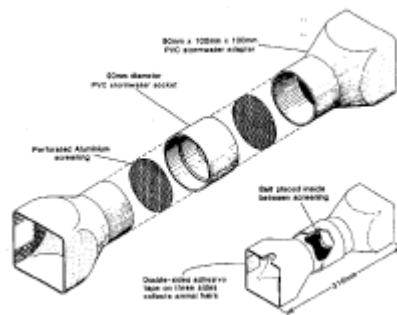

Fig. 1. Hair sampling tube for the detection of nest material.

Forrás: Tóth M. (2003): Az emlősök szőrmintáinak információtartalma, a szőrhatározás módszertana és a módszer gyakorlati alkalmazása. Doktori Értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állatrendszertani és Ökológiai Tanszék, Budapest 142 pp.

Készítette: Patkó László, környezetvédelmi mérnök, PhD-hallgató

Forrásnyelvi terminus: hair corral

Szakterület: ökológia

Definíció: Hair corrals are structures that use at least one strand of barbed wire to encircle an attractant and are predominantly used to sample ursids.

Forrás: Kendall, K., C. and McKelvey, K., S. (2008): Hair Collection In: Long, A., R., MacKay, P., Zielinsky, J., W. and Ray, C., J. (ed.): Noninvasive Survey Methods for Carnivores, Island Press, Washington DC, pp. 141-182.

Kontextus: Individual bears will be identified by DNA in bear hair collected from almost 800 scent-baited hair corrals and more than 1,200 unbaited, naturally occurring bear rubs such as trees, posts and poles that bears rub on.

Forrás: http://www.usgs.gov/newsroom/article.asp?ID=3217&from=news_side#.T9W6CrCdB0o

Célnyelvi terminus: szörgyűjtő karám

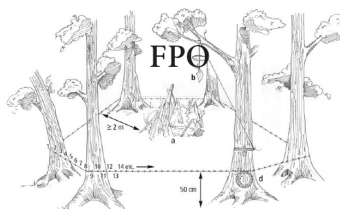
Definíció: egy sokszög alakba kifeszített szögesdrót „keret”. A sokszöge középső részén csalianyag található.

Forrás: saját.

Kontextus: -

Forrás: -

Kép:

Forrás: <http://www.edmontonsun.com/2012/01/21/student-aims-to-find-simpler-ways-to-track-bears>, Kendall, K., C. and McKelvey, K., S. (2008): Hair Collection In: Long, A., R., MacKay, P., Zielinsky, J., W. and Ray, C., J. (ed.): Noninvasive Survey Methods for Carnivores, Island Press, Washington DC, pp. 141-182.

Készítette: Suha Zsófia, környezetvédelmi mérnök

Angol terminus: carbon dating

Szakterület: környezetvédelem

Definíció: A chemical analysis used to determine the age of organic materials based on their content of the radioisotope carbon-14; believed to be reliable up to 40,000 years.

Forrás: *Source of definition:* <http://www.thefreedictionary.com/carbon+dating>

Kontextus: These tree ring records, with carbon dating, indicate prolonged droughts severe and sustained enough to reduce inflows to Mono Lake by 40%–60% during the drought, without any period of wet years sufficient to raise the lake level enough to inundate and drown these trees.

Forrás: <http://onlinelibrary.wiley.com/enhanced/doi/10.1029/2008WR007681/>

Célnyelvi terminus: szénizotópos kormeghatározás

Definíció: A szénizotópos kormeghatározás olyan radiometrikus kormeghatározási módszer, amely a természetben előforduló ¹⁴C izotópot használja a széntartalmú anyagok korának meghatározására kb. 60 000 (más közlés szerint 50 000) évre visszamenően.

Forrás:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9nizot%C3%B3pos_kormeghat%C3%A1roz%C3%A1s

Kontextus: Az 1988-ban elvégzett szénizotópos kormeghatározás nyomán svájci, brit és amerikai kutatók egymástól függetlenül arra az eredményre jutottak, hogy a lepel a középkorból, feltehetően az 1260 és 1390 közötti időszakból származik.

Forrása: <http://energiaoldal.hu/foldrenges-nyomtatta-a-torinói-leplet/>

Indoklás: A „szénizotópos kormeghatározás” célnyelvi terminust a definíciók alapján fordítottam.

Google találatok száma:

<u>szénizotópos kormeghatározás</u>	6470
rádióizotópos kormeghatározás	230
radioizotópos kormeghatározás	1170
radiometrikus kormeghatározás	3020
radioaktív kormeghatározás	5620
C14 kormeghatározás	11500

Készítette: Schmidt Vera, turizmus-vendéglátás szakos hallgató

Német kifejezés	das Fischwasser
Német definíció, vagy kontextus	Kontextus: „...war schon 1936 Pächter des Fischwassers Gurk...” „Gerne senden wir Ihnen kostenlos unseren aktuellen Katalog von „Abenteuer Fischwasser” zu.” Definíció: Fische enthaltendes Gewässer und das Recht, darin zu fischen.
Forrása	Kontextus: http://www.fischwasser.com/fischerhotels/mischgewaesser/ Definíció: http://www.enzyklo.de/Begriff/Fischwasser Lekérdezés időpontja: 2015. 01.06.
Magyar kifejezés	horgászásra alkalmas víz , tó, patak stb. nem halastó (mert nem haltenyésztési céllal létrehozott), nem horgásztó
Magyar definíció, vagy kontextus	Olyan tó, melyben halak vannak, és meg lehet őket venni, és lehet őket bérelni, meg lehet szerezni a jogot, hogy horgászhasunk benne. Indoklás, miért nem halastó, sem horgásztó: „A pihenőtó és a horgásztó az emberek kikapcsolódását, pihenését szolgálja, míg a halastó és az öntöző tó feladata már gazdasági jellegű. Az emberek fejében sokszor összemosódik a horgásztó és a halastó kifejezés. Tartalmilag a kettő nem ugyanaz, mindenképpen tisztázni kell a kettő közötti különbséget! Tehát: a horgásztóban hobbi jellegű horgászat folyik, míg a halastóban mezőgazdasági jellegű „iparszerű” haltenyésztés történik. Ennek megfelelően a különböző a kialakításuk is.”
Forrása	Indoklás forrása: http://www.kovit-terv.hu/tavak_tervezese.htm Lekérdezés időpontja: 2015.01.06.
Kép	

Német kifejezés	die Hütte
Német definíció, vagy kontextus	Kontextus: „Thun-Formanek-Hütte bzw. Falkertseehütte” Def.: a) kleines, primitives Haus, das meist aus nur einem Raum besteht [und das nur für einen vorübergehenden Aufenthalt bestimmt ist] a) Kurzform für: Berghütte, Skihütte, Wanderhütte u. Ä.
Forrása	Kontextus forrása: Leonhard Weiher (1997) : Das Almdorf Falkertsee Einst und jetzt, Kreiner Druck, Spittal und Villach Def. forrása: http://www.duden.de/rechtschreibung/Huette Lekérdezés időpontja: 2015.01.08.
Magyar kifejezés	hütte, menedékház, kunyhó
Magyar definíció, vagy kontextus	„Sokan nemcsak a síelés vagy snowboardozás kedvéért töltik téli vakációjuk valamelyik siterepen, hanem a sportolás utáni pihenési és szórakozási lehetőségek, a különleges hangulat is nagy vonzerőt jelent számukra. A sípályák mentén található menedékházak és kisebb éttermek, a hütték ugyanannyira hozzátartoznak a síelés hangulatához, mint a síliftek vagy a hófödte tájak. Hiszen mi lehetne kellemesebb a fárasztó testmozgás után, mint beülni a kellemesen meleg hüttébe és elfogyasztani egy forró italt pár finom falat mellett és ismerkedni a többi síelővel, megosztani az élményeket egymással. A hütte szó eredeti jelentése kunyhó, a mai hütték a tulajdonosok elképzelései és a vendégek igényei szerint nagyon sokfélék lehetnek. A hütték általában hagyományos módon családi vállalkozásként működnek, így a barátságos és vendégszerető hozzáállás jellemző ezekre a helyekre.” A helyieket megkérdezve, ők azt mondták, hütte az, amely kicsi, csak étkezési lehetőséget biztosít, tehát szállást nem, és maximum 5-6 asztal van benne vagy előtte.
Forrása	http://sionline.hu/magazin/olaszorszag/kis_huttekalausz_hedonista_siel_knek Lekérdezés időpontja: 2015.01.08.
Kép	

Német kifejezés	der Almkirchtag
Német definíció, vagy kontextus	<p>1. kontextus: „...und als erstes Gasthaus im Falkertbereich am Almkirchtag...eingeweiht werden konnte.”</p> <p>2. kontextus: „, Schleppe Almkirchtag Die Schleppe Brauerei lädt zum traditionellen Schleppe Almkirchtag auf die Schleppe Alm Gelebtes Brauchtum, kulinarische Köstlichkeiten, ein umfangreiches Rahmenprogramm und ein einzigartiger Ausblick über die Landeshauptstadt Klagenfurt - all dies erwartet die Besucher heuer beim 11. Schleppe Almkirchtag auf der Schleppe Alm.”</p>
Forrása	<p>1. kontextus forrása: Leonhard Weiher (1997) : Das Almdorf Falkertsee Einst und jetzt, Kreiner Druck, Spittal und Villach</p> <p>2. kontextus forrása: http://www.schleppe.at/newsdetail-schleppe.html?&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1251&tx_ttnews%5BbackPid%5D=1193&cHash=b701caeb924242d24f263a00a465de6f</p>
Magyar kifejezés	Falkert helyi búcsú, hegyi búcsú ... Ezek itthon mindenképp vallási ünnepekhez kapcsolódnak. Ausztriában pedig ez inkább egy nagy ünnep, sörözéssel, népi viselettel, harmonikázással. Helyieket megkérdeztem, és ők mondták, hogy ez itt is vallásos ünnep.
Magyar definíció, vagy kontextus	„Csatár-hegyi búcsú” „Pacsa hegyi búcsú”
Forrása	<p>1. http://veszpremiersekseg.hu/csatar-hegyi-bucsu-2/</p> <p>2. http://www.zalalovo.hu/aktualis/pacsa-hegyi-bucsu</p>
Kép	 <p>The image shows a large crowd of people at a festival. In the background, there is a Ferris wheel and a church spire. To the right, there is a poster for the 'Schleppe Almkirchtag' festival. The poster features a woman in a green dress holding a glass of beer. The text on the poster includes: 'Schleppe ALMKIRCHTAG SO, 17. AUGUST SCHLEPPE ALMKIRCHTAG AB 10 UHR FRÜHGRÖPPEN, AB 13 UHR STIMMING MIT „DIE LAUSER“ TRAKTORTRIEFFEN, STRECKELZOO MO, 18. AUGUST SCHLEPPE NACHRICHTEN AB 18 UHR MUSIK: DIE ULTRA GRÄNNER'. Logos for STEYR, Pilsener, and Carlsberg are visible at the bottom of the poster.</p>

Német kifejezés	der Güterweg
Német definíció, vagy kontextus	Kontextus: „1957 konnte die Almregion erstmal mit einem Auto über den neu erbauten Güterweg erreicht werden” Definíció: „Als Güterweg werden in Österreich Wege oder Straßen bezeichnet, die im ländlichen Raum die Erschließung einzelner kleiner Siedlungen oder Einzelgebäude durch Fahrzeuge ermöglichen. Diese Straßen können sich im Eigentum der öffentlichen Hand oder in Privatbesitz befinden. Sie zählen aber nicht zu den öffentlichen Straßen und die Benützung ist meist nur bestimmten Personengruppen vorbehalten. Im Jahr 2009 waren es etwa 43.000 km österreichweit.”
Forrása	Kontextus forrása: Leonhard Weiher (1997) : Das Almdorf Falkertsee Einst und jetzt, Kreiner Druck, Spittal und Villach Definíció: http://de.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCterweg Lekérdezés időpontja: 2015. 01.09.
Magyar kifejezés	gazdasági út, teher, áru szállítására kialakított egy nyomtáv szélességű út
Magyar definíció, vagy kontextus	1.4 A helyi külterületi úthálózatok A nagy területen dolgozó nemzetgazdasági ágazatok akkor tudják termékeiket megtermelni és a fogyasztóhoz eljuttatni, ha a különböző munkaterületeiket egymással, illetve a fogyasztókkal megfelelően kiépített úthálózat köti össze. A termeléssel és értékesítéssel összefüggő szállítási feladatokról keletkező forgalom egy része a közutakon bonyolódik le, de a hálózat alacsonyabb szintjén a közlekedési pályáknak már egyre több speciális igényt kell kielégíteni. Ezeket az igényeket a gazdálkodási ágazat jellege határozza meg és válik mértékadóvá. Az ilyen célokat szolgáló utak a gazdasági utak, amelyek lehetnek: <ul style="list-style-type: none"> • mezőgazdasági utak és • erdészeti feltáró utak.
Forrása	http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_MGIN1/ch01s04.html Lekérdezés időpontja: 2015.01.09.
Kép	

Német kifejezés	die Quelfassung
Német definíció, vagy kontextus	Kontextus: „1968 erfolgte abermals eine Erweiterung der Formanek-Hütte und die Quelfassung für die Anrainer.” Def.: Fassung einer Quelle
4.1. Forrása	Kontextus forrása: Leonhard Weiher (1997) : Das Almdorf Falkertsee Einst und jetzt, Kreiner Druck, Spittal und Villach Definíció forrása: http://www.duden.de/rechtschreibung/Quelfassung Lekérdezés időpontja: 2015. 01.07.
Magyar kifejezés	forrásfoglalás, forrás gyűjtőmedencéje (de az inkább a Quellstube) forrás foglalatba helyezése
Magyar definíció, vagy kontextus	„Egy forrás foglalása többféle dolgot jelenthet. <ul style="list-style-type: none"> • Egyrészt a felszínre bukkanó víz foglalatba helyezését, amellyel egyszerre védjük, mint víztani és természetvédelmi értéket, de egyúttal emberi szempontból élvezhetőbbé is tesszük. • Másrészt a forrásfoglalás jelenthet olyan lefoglalást, amikor a vizét teljes egészében felhasználjuk, elvezetjük, és ezzel eredeti helyén megszüntetjük. <p>A foglalás háromféle célból történhet: Turisztikai, vagy esztétikai: legtöbbször nem fogja be az összes ágát az adott forráscsoportnak, elsősorban az a célja, hogy élvezhetővé, hozzáférhetővé tegye a forrásvizet, illetve megóvja a szennyeződésektől. Vízellátás-vízhasznosítás: ilyen célból foglalt forrásokat kétféleképp lehet csoportosítani: kisvízi forrásfoglalások illetve felszín alatti tározást megvalósító foglalások. Egyéb célból: ebbe a kategóriába tartoznak pl.: az <u>ásványvíz</u> nyerésére foglalt források <u>termálforrások</u> (hő hasznosítása céljából), <u>gyógyfürdők</u> kialakításához foglalt források.” Szótárból: die Fassung: 7. vízügy a) [forrásé]foglalás b) [folyóból] vízkivétel</p>
Források	http://hu.wikipedia.org/wiki/Forr%C3%A1s_(hidrol%C3%B3gia) http://www.szotar.net/ Lekérdezés időpontja: 2015.01.07.
Kép	 <p>A képek fele német oldalról, másik fele magyar oldalakról származnak, és látható, hogy ugyanazt a fogalmat fedti le a die Quelfassung, és a forrásfoglalás, illetve forrás gyűjtőmedencéje.</p>

Német kifejezés	der Akja
Német definíció, vagy kontextus	“der Rettungsschlitten”
Forrása	Leonhard Weiher (1997) : Das Almdorf Falkertsee Einst und jetzt, Kreiner Druck, Spittal und Villach 78.oldal
Magyar kifejezés	mentőszán
Magyar definíció, vagy kontextus	„Tepsi: A hegyimentők által használt mentőszán vicces elnevezése. Üvegszálas anyagú, rögzítősíjakkal és hevederekkel ellátott, elől-hátul két-két fogórúd nyúlik ki belőle, amelynek segítségével a sérültet két hegyimentő síző bármilyen pályán biztonságosan le tudja vinni (a szerzőnek volt alkalma kipróbálni - térdszalag szakadás - egy ilyent, nagyon kényelmes és meleg, egyáltalán nem rázós, de inkább ne akarja kipróbálni senki élesben!”
Forrása	http://www.sielok.hu/rovat/szotarak/cikk/ertelmezo-szotar-sieloknek/ Lekérdezés időpontja: 2015.01.15.
Kép	 A photograph showing a person in winter gear (red jacket, dark pants, helmet) pulling a red rescue sled down a snowy slope. The sled is lying on its side, and the person is using a long pole to guide it. The background shows snow-covered trees and a bright sky.

Német kifejezés	das Pistengerät
Német definíció, vagy kontextus	Kontextus:„ Mangels eines Pistengerätes konnten die beiden Betreiber nur eine primitive Pistenpräparierung vornehmen.“
Forrása	Leonhard Weiher (1997) : Das Almdorf Falkertsee Einst und jetzt, Kreiner Druck, Spittal und Villach
Magyar kifejezés	ratrak
Magyar definíció, vagy kontextus	<p>1. „Széles pengeszerű lánctalppal felszerelt jármű, ami a pályák simítását végzi. Az elejére szerelt tolólap elsimítja a buckákat és az egyenetlenségeket a nap végén, a gép lánctalpa fellazítja a hóréteget mintegy 20 cm mélységig, majd a gép végén található lap elsimítja a fellazított hóréteg tetejét, amely ez által a legkönnyebben síelhetővé válik. Található még a ratrak végén egy speciális széles daráló is, amely a megfagyott hóréteget apróra zúzza ez által síelhetővé téve azt.”</p> <p>2. „Azt hihetnénk, hogy a ratrak szót idegen nyelvből vettük át, holott sem németül (Pistenraupe), sem angolul (snow groomer) nem így nevezik a sípályák robosztus karbantartóját. Valójában egy régi márka ment át a köztudatba ezen a néven. Ma számos gyárban készülnek ezek a gépek, pl. Bombardier, Kässbohrer, Sno-Cat.A ratrak úgy működik, hogy elől a tolólappal elsimítja a síelők által szétrugdalt havat, középen a lánctalppal jól megtapossa, majd hátul egy marótárcsa-sorral hosszanti csíkokban enyhén felmarja. Éjszaka a felső réteg megfagy, így a hó másnapra újra tökéletes. A kabin mögött magas gémmel felszerelt csörlő található, több száz méter hosszú drótkötéllel. A csörlő feladata, hogy biztonsággal megtartsa a gépet oldalra csúszás ellen, ha a kezelt pálya tetején rögzítve van a kötele. A ratrak annyira speciális munkagép, hogy a sípálya karbantartáson kívül semmire sem jó.”</p>
Forrása	<p>1. http://www.sielok.hu/rovat/szotarak/cikk/ertelmezo-szotar-sieloknek/</p> <p>2. http://www.hojelentesek.hu/hirtar/?sw_28_item=5558 Lekérdezés időpontja: 2015.01.27.</p>
Kép	